

T.C.

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

HÂFİZLİK EĞİTİMİNDE SÛRE EZBERİ YÖNTEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazile Nur ŞAHİN

İstanbul

Ocak-2025

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

HÂFİZLİK EĞİTİMİNDE SÛRE EZBERİ YÖNTEMİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nazile Nur ŞAHİN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Özcan HİDİR

İstanbul

Ocak-2025

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Temel İslam Bilimleri Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Üye: Doç. Dr. Murat KAYA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TEMİMİ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Prof. Dr. Erhan İÇENER
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “**Hâfızlık Eğitiminde Sûre Ezberi Yöntemi**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmada doğrudan ve dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Nazile Nur ŞAHİN

ÖN SÖZ

Kur'an'ı Kerim indiği dönemden günümüze yazılı olarak korunduğu gibi hıfz yoluyla da korunmuştur. Öyle ki Kur'an ezberi sistemleşerek bir disiplin haline gelmiş, hâfızlık eğitimi asırlardır azim ve iştiyakla devam etmiştir. İslâm âleminde olduğu gibi ülkemizde de hâfızlık eğitime ihtimam gösterilmiştir. Nitekim hâfızlar baş tacı kabul edilmiş ve "Hafızlık haktan gelen bir taçtır, beşer bu taca sonsuza dek muhtaçtır" sözleriyle taltif edilmiştir. Bu minvalde çalışmamızın bu değerli vazifeye katkı sağlamasını Rabbimden niyaz ediyorum.

Yüksek lisans eğitimimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen, değerli vaktini ayıran, tez konumun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar sabırla yol gösteren kıymetli danışmanım Prof. Dr. Özcan Hıdır'a müteşekkirim. Yüksek lisansa başlamama vesile olan, beni cesaretlendiren ve bu süreçte daima motivasyonlarıyla eksikliğini hissettirmeyen çok değerli Öğr. Gör. Gülsüm Arslan hocama teşekkürü bir borç bilirim. Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, yaşadığım streslere benimle ortak olan sevgili anne ve babama, aldığım her kararda arkamda dağ gibi duran sevgili ağabeyime minnettarım.

Nazile Nur ŞAHİN

İstanbul-2024

ÖZET

HÂFIZLIK EĞİTİMİNDE SÛRE EZBERİ YÖNTEMİ

Nazile Nur ŞAHİN

Yüksek Lisans, Temel İslam Bilimleri

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Özcan HIDİR

Ocak, 2025 – 91 Sayfa

Hâfızlık geleneği vahyin inzâliyle başlamış olup asırlardır büyük bir özen ve gayretle devam etmektedir. Müslümanların hâfızlık eğitimine gösterdiği teveccüh ise özellikle günümüz çağdaş dönemde yöntem analizini gerektirmektedir. Nitekim genelde bütün ilimlerde özelde hâfızlık eğitiminde öğrencinin başarısı yöntemin uygunluğu ile doğru orantılıdır. Türkiye’de, Osmanlı döneminden günümüze tevarüs ettiği söylenen “geleneksel yöntem” uygulanmaktadır. Yöntem, dili Arapça olmayanlar için sistematik bir metot kabul edilmiştir. Fakat tamamen anlamdan uzak lafız odaklı bu yöntem Arap dünyasından eleştiriler almaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye’deki araştırmacılar da yöntemin niteliği hususunda göz ardı edilemeyecek ciddi eleştiriler yapmaktadır. Türkiye dışındaki İslâm ülkeleri ise hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yöntemini uygulamaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de literatür oluşmaması ve yöntemin yaygınlık kazanmaması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Çalışmamızda nitel veri toplama araçlarından yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmış olup hâfızlık eğitimini sûre ezberi yöntemi ile ikmal eden Mustafa Atilla Akdemir ve Murat Serdar Şadoğlu ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler neticesinde hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yönteminin uygulanması ile ülkemizde uygulanan geleneksel yöntemdeki eksikliklerin tamamlanacağı ve yöneltilen eleştirilerin önüne geçileceği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hâfızlık, Eğitim, Sûre, Ezber, Yöntem

ABSTRACT

SURAH MEMORIZATION METHOD IN HIFZ EDUCATION

Nazile Nur ŞAHİN

Master, Basic Islamic Sciences

Thesis Advisor: Prof. Dr. Özcan HIDİR

January, 2025 – 91 Pages

The tradition of hafîz began with the revelation of revelation and has continued with great care and effort for centuries. The interest shown by Muslims to hafiz education requires method analysis. Especially in today's contemporary period. As a matter of fact, the success of the student in all sciences in general and in hafiz education in particular is directly proportional to the suitability of the method. In Turkey, the "traditional method", which is said to have been inherited from the Ottoman period to the present day, is applied. The method has been accepted as a systematic method for those whose language is not Arabic. However, this method, which is completely meaningless and focused on words, receives criticism from the Arab world. In addition, researchers in Turkey also make serious criticisms about the quality of the method that cannot be ignored. Islamic countries other than Türkiye apply the surah memorization method in hafiz education. In this context, the lack of literature in Turkey and the fact that the method has not become widespread led us to this study.

In our study, semistructured interview technique, one of the qualitative data collection tools, was used and an interview was held with Mustafa Atilla Akdemir and Murat Serdar Şadoğlu, who completed the hafiz education with the surah memorization method. As a result of these interviews, it was determined that by applying the surah memorization method in hafiz education, the deficiencies in the traditional method applied in our country will be criticisms will be prevented.

Keywords: Memorization, Education, Surah, Method

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
KISALTMALAR.....	viii
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	2
1.3. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği.....	3
1.6. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri.....	4
1.5. Araştırmanın Yöntemi.....	5
1.6. Araştırma Konusu ile İlgili Literatür Analizi.....	5
İKİNCİ BÖLÜM	
GÜNÜMÜZDEKİ BAŞLICA HÂFIZLIK YÖNTEMLERİ.....	9
2.1. Türkiye’de Uygulanan Hafızlık Yöntemleri.....	9
2.1.1. Geleneksel Yöntem.....	11
2.1.2. Tekrarlara Göre Yapılandırılmış Yöntem.....	15
2.1.3. Bilgisayarla Hâfızlık Yöntemi.....	17
2.1.4. Koro ve Mûsikî Makamlarla Hâfızlık Yöntemi.....	18
2.1.5. Hafıza Teknikleriyle Hâfızlık Yöntemi.....	23
2.2. İslâm Dünyasında Uygulanan Yöntemler.....	24
2.2.1. Arap Dünyası.....	24
2.2.2. Asya Ülkeleri.....	29
2.2.3. Afrika Ülkeleri.....	32
2.2.4. Avrupa Ülkeleri.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAFIZLIK EĞİTİMİNDE SÛRE EZBERİ YÖNTEMİ	40
3.1. Sûre Hâfızlığı Kavramı	43
3.2. Tarihi	44
3.2.1. Dârülerkam Kur'an Faaliyetleri	46
3.2.2. Suffe Kur'an Faaliyetleri	50
3.3. Sûre Ezberi Uygulaması.....	55
3.3.1. Hazırlık Aşaması	56
3.3.2. Ezber Aşaması.....	57
3.4. Sûre Ezberi Yönteminin Karakteristik Özellikleri	58
3.4.1. Anlam Bütünlüğü	59
3.4.2. Tekrar Kolaylığı	62
3.4.2.1. Ezber Aşamasında	63
3.4.2.2. Hâfızlık Eğitimi Sonrası.....	65
3.4.2.3. Hâfızlık Eğitiminin Yarıda Bırakılması Durumunda	66
3.4.5. Sûre Bilinci Oluşması	71
3.5. Dönüş Usulü Yöntemi ile Mukayesesi.....	75
3.6. Dezavantajları	76
SONUÇ.....	79
KAYNAKÇA.....	82
ÖZGEÇMİŞ.....	91

KISALTMALAR

- A.g.e. : Adı Geçen Eser
A.g.m. : Adı Geçen Makale
A.g.t. : Adı Geçen Tez
a.s. : Aleyhisselâm
B. : İbn, bin
bs. : basım
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
DİA : Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı
Dr. : Doktor
EKEV : Erzurum Kültür Eğitim Vakfı
Hz. : Hazreti
İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları
İSAM : İslam Araştırmaları Merkezi
IGMG : Islamische Gemeinschaft Millî Görüş
JAKIM : Jabatan Kemajuan Islam Malaysia
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı
M.Ü : Marmara Üniversitesi
ö. : ölümü
Prof. : Profesör
S. : Sayı
s.a.v. : Sallallahü Aleyhi ve Sellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

thk. : Tahkik eden

vb. : ve benzeri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Kur’ân-ı Kerîm nâzil olduğu dönemden günümüze kadar yazılı olarak korunduğu gibi hıfz yoluyla da korunmuştur. İslâm’ın ilk dönemlerinde Kur’an ezberinin amacı ilâhî kelâmın korunması olmuştur. Fakat zamanla bu amaç değişerek Hz. Peygamber’in (s.a.v) sünneti olarak benimsenmiş ve ibadet maksatlı bir gelenek olarak yaygınlaşmıştır.¹ Nitekim günümüzde de Kur’an metninin tahrif olması veya kaybolması gibi bir bahis söz konusu olmadığı halde hâfızlık geleneğine ihtimam gösterilmektedir.

Genelde dünyada özelde İslâm âleminde farklı hafızlık yöntemleri uygulanmaktadır. Türkiye’de de son zamanlarda farklı yöntemler geliştirilmektedir. Gözlemlerimize göre beş farklı metot uygulandığı görülmektedir. Birincisi her cüzün son sayfasından başlanılarak cüzün ilk sayfasına doğru devam eden “Osmanlı usulü” olarak bilinen geleneksel yöntemdir. İkincisi öğrencileri gruplara ayırarak uygulanan tekrara dayalı yöntemdir. Üçüncüsü gelişen teknolojiye yararlanılarak uygulanan bilgisayarla hâfızlık yöntemidir. Dördüncüsü mûsikî makamlarla koro şeklinde uygulanan yöntemdir. Beşincisi ise hafıza teknikleri kullanılarak yapılan hâfızlık yöntemidir. Dolayısıyla araştırmanın birinci bölümünü bu yöntemler oluşturmaktadır.

Hâfızlık eğitimi üzerine yapılan çalışmalarda belirtildiğine göre ülkemizde uygulanan bu yöntemler yetersiz kalmaktadır.² Dolayısıyla yeni usuller üretmek ve uygulamak

¹ Hatice Şahin, “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. XI, S. 2 (2011): 199.

² Mustafa Atilla Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, *Usul İslam Araştırmaları*, C. 13, S. 13 (01 Haziran 2010): 25.

kaçınılmazdır. Bu bağlamda araştırmamızda günümüzde genellikle Arap ülkelerinde ve diğer İslâm ülkelerinde uygulanan bir yöntem olan “sûre hafızlığı” yönteminin neliği-niteliği ve nasıllığı ele alınacaktır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Eğitimde istenilen verimin elde edilebilebilmesi için en önemli faktör uygulanan yöntemdir. Nitekim hâfızlık eğitiminde de yöntem son derece önemli bir husustur. Günümüz şartları ve öğrenci profili göz önünde bulundurulduğunda eski yöntemler geliştirilip alternatif yollar üretmek gerekmektedir.³ Aksi takdirde gelenekselleşen, çağın gelişmişliğine uyum sağlayamayan yöntemler öğrencide isteksizlik ve eğitimde kalitenin düşmesi gibi sonuçlara sebep olabilmektedir. Dolayısıyla bütün alanlarda olduğu gibi Kur’an öğretiminde de belirli yöntemler takip edilmektedir. Zira Hz. Peygamber döneminde pratik olarak uygulanan ve daha sonraki zamanlarda hadis ve kıraat alanlarında sistemleşerek günümüze kadar varlığını devam ettiren “arz”, “semâ” ve “edâ” teknikleri Kur’an eğitiminde bir yöntem takip edildiğinin göstergesidir. Bu itibarla hafızlık eğitiminde de çeşitli yöntemler uygulanmaktadır. Ülkemizde klasik sistem olarak yaygınlaşan bir yöntem izlenirken sair İslâm ülkelerinde sûre ezberi ön plana çıkmaktadır. Bu yöntem uygulanırken dinleme, yazma ve okuma tekniklerinden yararlanılmaktadır.

Uygulanan her bir yöntemin kişiden kişiye değişen sonuçları vardır. Zira bir kısım dinleyerek kolay ezber yaparken diğer bir kısım okuyarak daha kolay ezber yapabilmektedir. Dolayısıyla yöntem çeşitliliği önem arz etmektedir. Bu bağlamda çalışmamızdaki temel amaç İslâm ülkelerinde uygulanan sûre hafızlığı yöntemini analiz ederek ülkemizde yürütülen hâfızlık eğitimine katkı sağlamaktır.

Çalışmamızda Türkiye’de ve diğer İslâm ülkelerinde uygulanan hâfızlık yöntemleri incelenecek olup sûre hâfızlığı yöntemi analiz edilmiştir. Sûre hâfızlığı yöntemi ile hâfızlık eğitimini tamamlamış kişilerle görüşmeler gerçekleştirilerek yöntemin uygulanabilirliğini, faydalarını ve dezavantajlarını tespit etmek hedeflenmiştir.

³ Emrullah Tuncel, *Kur’an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 1 bs. (İstanbul: IFAV, 2023), 36.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve İçeriği

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuç kısımlarından oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde günümüzde uygulanan hâfızlık yöntemlerine değinilmiştir. Bu bağlamda Türkiye özelinde geleneksel yöntem, tekrarlara göre yapılandırılmış yöntem, bilgisayarla hâfızlık yöntemi, koro ile mûsiki makamlarla uygulanan yöntem ve yakın zamanda ortaya çıkmış olan hafıza teknikleriyle hâfızlık yöntemi ele alınmıştır. Arap dünyası kapsamında; Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır ve Sudan'daki yöntemler incelenmiş olup Asya ülkelerinden; Afganistan, Endonezya ve Malezya'daki metotlara temas edilmiştir. Afrika ülkelerinden ise Senegal, Somali ve Moritanya'daki yürütülen hâfızlık sistemi ele alınmıştır. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra Müslümanların yoğun olarak Avrupa ülkelerine göç etmesi Batı'da mühtedilerin artması sebebiyle Avrupa'da da Müslümanların bulunması hasebiyle Avrupa Bölgesinde uygulanan hâfızlık yöntemleri tetkik edilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın asıl konusunu oluşturan hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yöntemi ele alınmıştır. Sûre hafızlığı her ne kadar halkı Arap olan ülkelerde veya sair İslâm beldelerinde uygulanan bir yöntem olsa da ülkemizde yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bu minvalde yöntemin kavram ve tarihçesi bağlamında Dârülerkam ve Suffe'de uygulanan nebevî yöntemin ilk kurumsal çalışmalar ele alınmıştır. Ülkemizde kullanılan bir metot olmaması hasebiyle de yöntemin uygulaması ve karakteristik özellikleri ele alınmıştır. Ayrıca yöntemin uygulanabilirliği, avantajları ve dezavantajları bakımından Türkiye'de yaygınlaşan geleneksel yöntem ile mukayesesine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise araştırmamızdan elde ettiğimiz önemli neticeler zikredilmiştir.

1.4. Araştırmanın Temel Sorunsalı ve Soruları

Hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yöntemi her ne kadar Arap dünyasında ve sair İslâm ülkelerinde uygulanıyor olsa da Türkiye'de, az sayıdaki örnekleri hariç geleneksel yöntem kadar yaygınlık kazanamamıştır. Dolayısıyla yöntemin neliği ve niteliği konusunda müstakil çalışmalar tespit edilememiştir. Hal böyle olunca araştırmamız sûre hâfızlığı yönteminin temel parametrelerini, ne zamandan itibaren uygulanmaya başladığını, nasıl uygulandığını, özelliklerini, Türkiye'de sistemleşen yöntem ile mukayesesini ve dezavantajlarını tespit etmeyi hedeflemektedir. Çalışmamızda temel

sorunsal ve soru; genelde İslâm âleminde özelde Arap dünyasında uygulanan sûre hâfızlığı yönteminin Türkiye’de de geleneksel yöntemin yanı sıra uygulanabilir olup olmadığını tespit eder. Bu temel sorun etrafında şu alt sorulara cevap aranmıştır:

- Türkiye’de ve sair İslâm ülkelerinde uygulanan hâfızlık modelleri nelerdir?
- Sûre hâfızlığının kökeni hangi zamana dayanmaktadır?
- Sûre ezberinin temel özellikleri nelerdir?
- Sûre ezberi yöntemi ile geleneksel yöntem arasındaki farklar nelerdir?
- Hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yönteminin oluşturabileceği muhtemel sorunlar nelerdir?

1.5. Araştırmanın Hipotezleri

- Türkiye’de hâfızlık eğitiminin niteliği tartışma konusu olup belli başlı sorunlar teşkil etmektedir. Bu itibarla hâfızlık eğitiminde günümüz şartlarına uygun yeni yöntemler geliştirmek önem arz etmektedir.
- Geleneksel yöntemin aksine sûre ezberi; anlam bütünlüğü oluşturması, tekrar kolaylığı sağlaması, sûre bilinci inşa etmesi ve toplum-Kur’an ilişkilerine olumlu etkileri açısından hâfızlık eğitiminin gelişmesine katkı sağlamaktadır.
- Her yöntemin kendi içerisinde avantajları ve dezavantajları olduğu gibi sûre ezberinde de dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Bunlar: Tekrarların ön plana çıkması ve çığ sayfa ezberinin azlığı sebebiyle hâfızlık sürecinin uzaması ve sûrelerin ezberlenmesi hasebiyle Kur’an’ın bir bütün halinde hıfzının ihmal edilmesidir.

1.6. Araştırmanın Önemi ve Özgün Değeri

Çalışmamıza özgün değer katan en önemli husus, Türkiye’de yaygın bir şekilde uygulanmayan, üzerinde çalışma yapılmayan ve ülkemizdeki hâfızlık eğitimine fayda sağlayabilecek olan sûre ezberi konusu üzerinde çalışılmış olmasıdır. Her ne kadar günümüzdeki hafızlık modelleri ele alınmış olsa da hâfızlık eğitiminde sûre ezberi konusuna dair müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Sûre ezberi yönteminin Kur’an hıfzına ihtimam gösteren ülkelerde yaygınlık gösterdiği gibi Türkiye’de de uygulanan bir metot haline dönüştüğü takdirde hâfızlık eğitimine ciddi oranda katkı sağlayacağı kanaatindeyiz. Nitekim Türkiye’deki hâfızlık eğitiminde yaşanan bazı problemlerin çözüleceği, toplumumuzda Kur’an ile irtibatın kuvvetleneceği, muhtelif sebeplerle

yarıda bırakılan hafızlığın geri dönüldüğünde daha kolay toparlanacağı veya geri dönülmediği durumlarda hafızada bazı sürelerin ezberlenmiş olması hasebiyle bir bütün halindeki kısımların daha kolay tekrar edilip ezberin canlılığını koruyacağı ve süre bilincinin oluşacağı düşünüldüğünde üzerinde çalışması gereken önemli bir konu olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim son zamanlarda hâfızlık eğitiminde çeşitlilik tavsiye edilmekte ve cüz ya da süre ezberi tasviye edilmektedir. Bunun yanı sıra araştırma konumuz olan süre ezberi yöntemine dair malûmat çok kısıtlıdır. Dolayısıyla literatürdeki boşluk bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

1.5. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda, hâfızlık eğitiminde süre ezberi yöntemi teorik açıdan ele alınmış olup birinci ve ikinci bölümlerinde literatür taramasının yanı sıra konuya dair literatür kısıtlılığı sebebiyle nitel veri toplama araçlarından görüşme yöntemi kullanılmıştır. Birinci bölümde kitaplar, yüksek lisans ile doktora tezleri, makaleler, bazı internet siteleri ve görüşmelerden faydalanılmıştır. İkinci bölümde ise araştırmanın konusunu oluşturan süre hâfızlığı metodunun yaygın olarak uygulandığı beldelerde hâfızlık eğitimini tamamlamış akademisyenlerle görüşmeler yapılmış olup dolayısıyla görüşme yöntemi içerisinde de “yarı yapılandırılmış görüşme tekniği” kullanılmıştır.

1.6. Araştırma Konusu ile İlgili Literatür Analizi

Türkiye’de hâfızlık eğitimi ile ilgili genellikle nitel araştırma yönteminden yararlanıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalar günümüzde uygulanan hâfızlık metotlarını, problemlerini ve çözüm önerilerini ele almaktadır. Araştırmamızın konusu olan hâfızlık eğitiminde süre ezberi yöntemine dair ise tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye’de ve Arap âleminde doğrudan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu durum çalışmamızı zorlaştıran sebeplerdendir. Ancak bazı çalışmalar süre ezberine dair bilgiler içermektedir. Dolayısıyla bu bilgilerden hareketle çalışmamızın bölümlerini oluşturmaya çalıştık.

Araştırmamızda Türkiye’de uygulanan hâfızlık yöntemleri ele alınmış olup kitaplar, tezler, makaleler, bildiriler ve internet sitelerinden yararlanılmıştır. Bu bağlamda ülkemizdeki hâfızlık müesseselerinin genellikle Diyanet İşleri Başkanlığı kontrolünde olması hasebiyle kurumun web sitesinde yayınlanan “*Hâfızlık Eğitim Programından*” faydalanılmıştır.

Araştırmamızda yararlanılan kitaplardan, günümüzde uygulanan başlıca hâfızlık yöntemleri konusunda en kapsamlı çalışma Hatice Aynur Şahin tarafından hazırlanan *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri* adlı eserdir. Nitekim Şahin, çalışmasında ele aldığı ülkelere bizzat giderek gözlemlerini ve hâfızlık eğitimi verilen kurumlardaki yetkili kişilerle görüşmelerinden edindiği bilgileri aktarmıştır. Şahin'in çalışmasında, İslâm beldelerindeki hâfızlık eğitiminde hangi usûllerin kullanıldığı ve nasıl uygulandığı hususu detaylı bir şekilde ele alınmış ve sûre ezberi yönteminin uygulandığı ifade edilmiştir. Fakat yöntemin neliği ve niteliği hakkında detaylı bilgi verilmemiştir.

Son zamanlarda ülkemizde eğitime ara verilmemesi amacıyla örgün eğitim ile hâfızlık üzerine önemli çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Nitekim Gülsüm Arslan tarafından kaleme alınan *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık* adlı eser, koro ve mûsikî ile örgün eğitimde hâfızlık çalışmasını anlatmakta olup günümüzde uygulanan yöntemler arasında önemli bir yer teşkil etmektedir.

Bir diğer önemli eser ise Emrullah Tuncel tarafından kaleme alınan, Kur'ân öğretiminde öğreticiyi ve öğrenciyi başarılı sonuca ulaştıracak paradigmaları ve bu hedefte kullanılması gereken yöntem ve teknikleri ele alan *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*'dir. Cemil Osmanoglu ve Ömer Özbek tarafından hazırlanan *Hâfızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar* adlı eser de aynı minvalde önemli çalışmalardandır.

Türkiye'de yaygınlık kazanan yöntemin kazanımları araştırmamız açısından oldukça önemlidir. Bu yöntemi birçok açıdan ele alan önemli çalışmalardan birisi de Hüseyin Algur'un *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları* adlı eseridir. Nitekim nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak elde edilen bu çalışmada Türkiye'de sistemleşen yöntem özelinde hâfızlık eğitiminin niteliği ve bu eğitime rağbetin artmasına katkı sağlaması hedeflenmektedir. Bu yöndeki bir diğer çalışma ise Hatice Şahin Aynur'un *Çeşitli Yönleriyle Hâfızlık Eğitimi* isimli eserdir.

Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan sûre ezberi yönteminin tarihini tespit etmek amacıyla günümüz İslâmî ilimlerinin temelini atıldığı Dârülerkam ve Suffe eğitim merkezlerinde uygulanan nebevî yöntem araştırılmıştır. Bu minvalde faydalanılan eserler şunlardır: (Yıldırım, Muhammed Emin. *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam*

Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi, 15 bs. İstanbul: Siyer, 2020.) ve (Kara, Abdullah ve Hilal Kara. *Ashâb-ı Suffe*, 3 bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2023.)

Öte yandan Hâfızlık eğitiminde süre ezberi yöntemi Türkiye’de nadir, sair İslâm beldelerinde ise yaygın olarak kullanılan bir uygulamadır. Bu bağlamda ülkemizde yaygınlaşmaması ve ihtiyaç duyulan literatürün bulunmaması hasebiyle süre ezberi yöntemi hâfızlık eğitimini ikmâl etmiş olan Mustafa Atilla Akdemir ve Murat Serdar Şadoğlu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Bir diğer önemli çalışma Ayşe Karakaya tarafından yapılmıştır. “*Türkiye’de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği-*” adlı çalışmada hâfızlık eğitimin tarihçesi, gerekliliği ve hâfızlık eğitiminde verimliliğin artmasına yönelik öneriler yer almaktadır. Bu öneriler içerisinde konumuza yakınlık arz eden kısmî Kur’ân ezberi de ele alınmış olup cüz ya da süre hâfızlığına teşvik edilmiştir.

Çalışmamızda faydalanan diğer tez çalışmaları şunlardır:

Özdemir Beytullah. “Ürdün’de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Çalışmaları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Darman, Muhammed Anwar. “Son Yüzyılda Afganistan’da Kur’an ve Kıraat Eğitimi (Hâfızlık ve Kurrâlık Müessesesi)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Marega, Abdou Wadoud. “Türkiye ve Senegal’de Takip Edilen Hâfızlık Programının Karşılaştırılması” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

Araştırmamızda istifade edilen bazı makaleler ise şunlardır:

Akdemir, Mustafa Atilla. “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı Ve Donanımlı Hâfızlık”. *Usul İslam Araştırmaları*. C. 13, S. 13 (2010): 21-40.

Tunçer, Mustafa. “Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana İle Bütünleştirilmesinin Önemi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. C. 20, S. 2 (2020): 615-635.

Şahin, Hatice. “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hâfızlık Tedrisatı”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C. XI, S. 2 (2011): 199-220.

Dartma, Bahattin. “Günümüzdeki Hâfızlık İle Asr-1 Saâdetteki Hâfızlığın Karşılaştırılması”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 29 (2013): 179-192.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZDEKİ BAŞLICA HÂFİZLİK YÖNTEMLERİ

2.1. Türkiye’de Uygulanan Hafızlık Yöntemleri

Asırlardır Kur’ân-ı Kerîm ezberi büyük bir iştiyak ile devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi ise referans gösterilen âyet ve hadislerdir. Örneğin müfessirler “*Sonra biz kitabı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere miras olarak verdik.*”⁴ âyeti muvacehesince hâfızları Kur’an’ın mirasçıları olarak nitelendirmektedirler.⁵ Nitekim Hz. Peygamber de hidâyet kaynağı mukaddes kitabımızın ezberini bilfiil teşvik etmiş⁶, “*Ümmetimin en şereflipleri Kur’an’ı ezberleyenlerdir*”⁷, “*Kur’an’ı ezberleyen kimseler kıyamet günü cennet ehlinin reisleridir*”⁸ ve “*Kim Kur’an’ı okur ve onu ezberlerse helalini helal bilir, haramını da haram sayarsa bu sayede Allah onu cennete koyar*”⁹ şeklindeki hadisiyle desteklemiştir.

⁴ *Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), el-Fâtır 35/32.

⁵ Yaşar Kurt, “Kur’ân’ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 22 (2012): 233-34.

⁶ Tuncel, *Kur’an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 164.

⁷ Ebü’l Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb et-Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, thk. Hamdî b. Abdilmecîd es-Selefi, (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 12/125.

⁸ Taberânî, *el- Mu‘cemül-kebîr*, 3/144.

⁹ Tirmizî, *Fedâil’ul-Kurân*, 20.

Ülkemizde eğitim sistemi ve siyasî nedenlere bağlı olarak hâfızlık eğitiminde dönemsel değişiklikler yaşanmıştır.¹⁰ Cumhuriyet'in ilk yıllarında hafızlık müessesesinin neredeyse durma noktasına gelmesinden endişe duyulmuştur.¹¹ Fakat yoğun gayretler neticesinde hâfız yetiştirmek amacıyla Kur'an kursları açılmıştır.¹² Günümüzde ise Kur'an kurslarında, İlahiyat Fakültelerinde, İmam-Hatip liselerinde¹³ ve herhangi bir resmî kuruma bağlı olmadan özel dersler aracılığıyla hâfızlık eğitimi devam etmektedir.¹⁴

Türkiye'de hâlihazırda hâfızlık eğitiminde başlıca beş farklı yöntem uygulandığı görülmektedir. Yaygın olarak "geleneksel yöntem" adı verilen metot uygulanmaktadır.¹⁵ Nadir olarak eğitim süresini kısaltmak ve ezber sürecini kolaylaştırmak amacıyla "tekrarlara göre yapılandırılmış yöntem"¹⁶ ve günümüzün gelişen teknolojisinden faydalanmak amacıyla "bilgisayarla hafızlık tekniği"¹⁷ yöntemleri denenmiştir. Son zamanlarda ise ağırlıklı olarak İlahiyat fakültelerinde ve İmam Hatip liselerinde yürütülen "koro ve mûsikî makamlarla hafızlık" yöntemi uygulanmaktadır. Ayrıca günümüzde pozitif bilimlerde öğrenimi kolaylaştırmak ve

¹⁰ Detaylara yer veremediğimizden dolayı dönemsel değişikliklere dair ayrıntılara bkz. Hüseyin Algur, *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları*, 1 bs. (İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2019), 18.

¹¹ Nebi Bozkurt, "Hâfız", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/77.

¹² Zeki Salih Zengin, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Kur'an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. XI, S. 2 (2011): 6.

¹³ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 165.

¹⁴ Bilal Ünsal, "Günümüz Kur'an Kurslarındaki Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 18. Günümüzde DİB'in yapmış olduğu sınavlarda 204 bin 281 öğrencinin icâzet aldığı tespit edilmiştir. Azımsanmayacak kadar önemli olan bu rakam diğer ülkelerle mukayese edildiğinde düşük kalmaktadır.

¹⁵ Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", *Bilimname: Düşünce Platformu*, S. 29 (Şubat 2015): 186.

¹⁶ A.g.m., 188.

¹⁷ A.g.m., 189.

bilgiyi kalıcı hâle getirmek amacıyla kullanılan hafıza tekniklerinin hâfızlık eğitiminde de uygulandığı görülmektedir.¹⁸

2.1.1. Geleneksel Yöntem

Ülkemizde genellikle “Osmanlı usulü”¹⁹, “Klasik sistem”²⁰ ya da “Geleneksel yöntem”²¹ olarak adlandırılan metot uygulanmaktadır. Yöntemin bu isimlerle zikredilmesinin sebebi ise Osmanlıdan tevarüs ettiği düşüncesinden kaynaklanmaktadır.²² Sistemin öne çıkan en önemli özelliği her cüzün son sayfasından başlayarak cüzün ilk sayfasına doğru ilerlenmesi usulüdür.²³ Fakat Hatice Şahin Aynur çalışmasında durumun pek de böyle olmadığını, Osmanlı’da uygulanan yöntem ile günümüzde uygulanan yöntem arasında farklılıklar olduğunu vurgulamaktadır.²⁴ Dolayısıyla geleneksel yöntem olarak adlandırmak yerine “dönüş usulü yöntem” şeklinde isimlendirmek kanaatimizce daha uygun olacaktır.

¹⁸ “Hafıza uzmanına sorduk! -Bu tekniği bilen kitap bile ezberler-”, <https://www.youtube.com/watch?v=qgHT5Qf36mA> [15.01.2024].

¹⁹ Zübeyde Şakar, “Kur’an’ın Cem’inde ve Devamında Hafızlığın Yeri ve Rolü” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 101.

²⁰ Hatice Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 1 bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 144.

²¹ Özbek, “Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri”, 186.

²² Ayşe Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 30. , Süleyman Kablan, “Kur’ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri”, *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* C. V, S. 2 (2021): 746., Zübeyde Meryem Şakar, *Hafızlığın Tarihçesi ve Usûlü*, (İstanbul: Işık, 2015), 187.

²³ Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 135.

²⁴ A.g.e., 136.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yayınladığı hâfızlık eğitim programına göre süreç 3 dönem hazırlık bölümü ve 6 dönem ezber bölümü şeklinde planlanmaktadır. Programın amaçları hâfızlık geleneğini devam ettirmek ve geliştirmek, öğrencinin yeteneğine göre en kısa sürede eğitimini tamamlamasını sağlamak, öğrencilerde hâfızlık bilinci oluşturmak, Kur'an'ı anlama konusunda öğrenciyi yönlendirmek, İslâm dininin gereklerini yerine getiren Kur'an ahlâkını hayatına tatbik eden bireyler yetiştirmek, eğitim sürecinde öğrencinin sosyal becerilerini geliştirmesine yardımcı olmak ve öğrencinin ihtiyaç durumunda bazı din hizmetlerinde bulunabilmesini sağlamaktır.²⁵

Hazırlık bölümünde öğrencinin Kur'an'ı Kerim'i usulüne uygun şekilde okuması, ezber becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesi, öğrencinin hâfızlık kabiliyetinin olup olmadığının tespit edilmesi, hâfızlık sürecine adaptasyon sağlayıp sağlayamayacağını anlaşılması, öğrencinin bu sürece hazır hale getirilmesi ve temel dini bilgilerin verilmesi hedeflenmektedir. Ezber bölümünde ise Kur'an'ın baştan sona ezberlenmesi ve yapılan ezberlerin tekrarlanması amaç edinilmiştir.²⁶

Eğitim sürecinin başarıyla tamamlanmasının ardından öğrencide belirli kazanımların elde edilmiş olması beklenmektedir. Bunlar; Kur'an'ı usulüne uygun okuyabilmek, hıfzını tamamlamış olmak, toplum içinde Kur'an'dan bir bölüm okuyabilmek, ramazan ayında mukabele okuyabilmek, temel dini bilgilere vâkıf olmak, meâl okuma alışkanlığı edinmek, sosyal becerileri kuvvetli bir birey olmak ve ahlâkî donanımda yetişmektir.²⁷

Günümüzde uygulanan geleneksel yöntemin nitelikleri şunlardır:²⁸

- Ezbere her cüzün son sayfasından başlanır.
- 1.cüzdün 30.cüzün son sayfasına kadar ezberlendikten sonra tekrar 1.cüze dönülerek 1.cüzün 19.sayfasından ezbere devam edilir.

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, “*Hafızlık Eğitimi Programı*”, (Ankara: 2021): 5-6.

²⁶ A.g.e., 7.

²⁷ A.g.e., 7.

²⁸ A.g.e., 8-9.

- Sayfa aşağıdan yukarıya doğru ezberlenir. Fakat bu konuda öğrenci serbest bırakılmıştır, dilerse yukarıdan aşağıya doğru ezberleyebilir.
- Yeni yapılan ezberle birlikte eski ezberler de ders olarak verilir. Bu uygulama ham + has olarak ifade edilmektedir.
- Yeni yapılan çığ sayfa ve has olan sayfalar birlikte verilir. Yani çığ sayfa verildikten sonra ara verilmeden has sayfalar okunmaya devam edilir.
- Öğrencinin ezberleyeceği kısmı öğreticiden veya teknolojidenden yararlanarak dinlemesi tavsiye edilmektedir. Bu şekilde öğrencinin yanlış ezber yapmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.
- Öğrenci dersini bir gün öncesinden hazırlamalı ve gün içinde yaptığı ezberi yeterli ölçüde tekrar etmelidir.
- İmkân dahilinde öğrenciler ikili ve dörtlü gruplara ayrılarak derslerini hocadan önce birbirlerine dinletmelidir.
- Bir sonraki sayfaya kolay geçilebilmesi hasebiyle sayfanın son âyeti ezberlendikten sonra bir sonraki sayfanın ilk âyetine geçiş yapılmalıdır.
- Ezber yapma ve hocaya ders verme hadr usulünde olmalıdır.
- Öğrenci sesini duyacağı şekilde ezber yapmalıdır.
- Öğrenciye kabiliyeti ölçüsünde ezber yaptırılmalıdır.

Gelenekselleşen bu yöntem Arapça bilmeyenler için sistematik bir uygulama olarak görülmektedir.²⁹ Fakat bu uygulamayla metnin anlam bütünlüğünün bozulduğu da bilinmektedir.³⁰ Bu sebepten dolayı Araplardan ülkemizde uygulanan klasik sisteme itirazlar gelmektedir. Özellikle Suudi Arabistan'daki hocalar mâna anlaşılmasa bile Türkiye'de uygulanan yöntemin hükmi anlamda mahzurlu olmadığını belirtmişlerdir.³¹ Aynı şekilde yöntem, Suriye tarafından da “*Siz Hz. Yusuf'u önce bulup sonra mı kaybediyorsunuz?*” şeklinde eleştirilmektedir.³²

²⁹ Cemil Osmanoglu ve Ömer Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 1 bs. (Kimlik, 2019), 269.

³⁰ Algur, *Hafızlık eğitimi*, 288.

³¹ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 72.

³² A.g.e., 85.

Ülkemizdeki araştırmacılar da değişen zaman ve şartlara bağlı olarak geleneksel yöntemin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler.³³ Kur'an kurslarında genellikle zikredilen maddelerin uygulandığı görülmekle beraber geliştirilmesi gereken hususların olduğu da ifade edilmektedir.³⁴

Özellikle öğrencilerin ezber yapacakları bölümü fem-i muhsin bir hocadan dinlemeleri konusunda sıkıntı yaşandığı ve ezberledikleri kısımları dinletmede eksikliklerin olduğu gözlemlenmektedir.³⁵ Öğrencinin hâfızlık sürecini doğru şekilde kullanamaması ve eğitimin uzun sürmesi de bir başka sorun olarak görülmektedir.³⁶ Geleneksel yöntemde ham sayfaların tekrar edilebilmesi en kısa bir ay gibi bir süre zarfında gerçekleşmektedir. Günü gününe ders vermeyen öğrenciler için bu süre bir buçuk ay veya iki ayı bulmaktadır.³⁷ Dolayısıyla ezberin hatırlanmasında güçlük çekilmektedir.³⁸

Kanaatimizce geleneksel yöntemi diğer yöntemlerden ayıran en önemli özellik ezbere cüzün son sayfasından başlanmasıdır. Fakat muhtelif sebeplerle³⁹ eğitimin yarıda bırakılmasıyla her cüzde bulunan parça parça ezberi muhafaza etmek zorlaşmakta ve harcanan emek boşa gitmektedir. Bu sorunun giderilmesi için sair ülkelerde uygulanan

³³ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 270., Algur, *Hafızlık eğitimi*, 283., Kablan, "Kur'ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri", 752., Mehmet Mahfuz Ata, "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 30 (Ocak 2013): 174.

³⁴ Kablan, "Kur'ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri", 750.

³⁵ A.g.m., 750.

³⁶ Ata, "Kur'ân Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları", 179-80.

³⁷ Cemil Osmanoğlu ve Ferda Aslan, "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 47 (2019): 183.

³⁸ Karakaya, "Türkiye'de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-", 41.

³⁹ Abdulkadir Şekerci, "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 53.

sûre ezber yöntemi önerilmektedir.⁴⁰ Yöntemin detayları sonraki başlıklarda ele alınacaktır.

Geleneksel yöntemden başarı elde edilebilmesi yoğun ders çalışma programı ile mümkün olabilmektedir. Özellikle yatılı Kur'an kurslarında öğrencinin yapmak istediği faaliyetlerin kısıtlandığı gözlemlenmektedir.⁴¹ Bedenî ve zihnî ihtiyaçlar⁴² düşünüldüğünde öğrenci bu durumdan olumsuz şekilde etkilenmektedir. Nitekim Kur'an kursu öğretmenleri de uygulanan hâfızlık yönteminin geliştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler.⁴³

2.1.2. Tekrarlara Göre Yapılandırılmış Yöntem

“Ezberleme” ve “ezberi koruma” kısımlarından oluşan tekrarlara göre yapılandırılmış yöntem, klasik sisteme alternatif bir uygulama olarak geliştirilmiştir. Bu uygulama ile kısa sürede hafız yetiştirmek ve ezber sürecini olabildiğince kolaylaştırmak hedeflenmiş olup yöntemin ezber kısmı şu şekildedir:⁴⁴

- Yöntemin faydalı olabilmesi için dönüş sayıları birbirine yakın olan öğrencilerden üçer veya dörder kişilik gruplar oluşturulur.
- Sayfa iki kısma ayrılır.
- Ayrılan her iki kısımda âyet âyet ezberlenir. Âyet uzun ise secavendler ya da okuyanın nefesi dikkate alınarak parçalara ayrılır. Yeni ezberlenen bölüm ile önceki ezberlenen bölüm birleştirilip tekrar edilir.

⁴⁰ Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi - Ankara Örneği -”, 41-42., Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 30.

⁴¹ Suat Cebeci ve Bilal Ünsal, “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. IV, S. 11 (2006): 45.

⁴² Mehmet Zeki Aydın, “Hafızlıkta Güdülenme ve Hafızlık Eğitimi Destekleyen Öğretim Yöntem, Teknik ve Etkinlikler”, *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*, 2021, 296.

⁴³ A.g.m., 47.

⁴⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı, “*Hafızlık Eğitimi Programı*”, (Ankara: 2010): 17-18.

- Ezberlenen kısım en az dört kere tekrar edilir. Sonrasında gruptan iki arkadaşına dinletir. Nihayetinde bir defa hocasına dinletir ve ikinci kısma geçer.
- İkinci kısmın ezberi tamamlandıktan sonra sayfa birleştirilir. Gruptan iki arkadaşına dinlettikten sonra hocaya bir defa dinletilir.

Ezberi koruma kısmı ise şu şekildedir:⁴⁵

Yapılan ezberin muhafazası ve kalıcılığı amacıyla periyodik tekrar uygulanmaktadır.

- İlk tekrar ders verildikten bir saat sonra yapılır.
- İkinci tekrar bir gün sonra yapılır.
- Üçüncü tekrar iki gün sonra yapılır.
- Üçüncü tekrardan sonraki haftalık tekrarlar zamanın önemi yoktur. Uygun olan vakitte tekrar dinletilir.
- Dördüncü tekrar bir hafta sonra yapılır.
- Beşinci tekrar iki hafta sonra yapılır.
- Son tekrar bir ay sonra yapılır.

Programdan verim elde edilmesinin sadece ezber yöntemiyle mümkün olmadığı belirtilmektedir. Bu sebeple muhtemel sağlık sorunlarının önüne geçmek amacıyla günlük yemek listesi hazırlanmıştır.⁴⁶ Öğrencilerin zihni yorgunlukları da ihmal edilmemiş olup uygulanabilir aktiviteler önerisinde bulunulmuştur. Zikredilen hususlara ilâveten kaylûle yapmak, teheccüd vaktinin bereketinden istifade etmek, kerâhat vaktinde uyumamak vb. sünnetlerden ilham alındığı da vurgulanmaktadır.⁴⁷

Hatice Şahin Aynur'un geliştirdiği bu sistemin istatistik verilerine göre öğrencilerden en kısa elli üç günde en uzun dokuz ayda hâfızlıklarını tamamlayanlar olmuştur. Program, öğrencilerin eğitimini etkilememesi amacıyla yaz tatilinde uygulanmıştır.

⁴⁵ A.g.e., 19-20.

⁴⁶ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 195.

⁴⁷ A.g.e., 197-198.

Fakat bu süre zarfında hıfzını tamamlayamayan öğrenciler ezberlerine bir sonraki yaz tatilinde devam etmiştir.⁴⁸

DİB'in 2010 yılında hâfızlık eğitim programında yer alan bu uygulama son yıllarda yayınlanan programlarda yer almamaktadır. Her ne kadar kısa sürede verim elde edilmiş görünse de yöntem yaygınlık kazanmamıştır. Nitekim yöntemin uygulanabilir olması için şartların elverişli olması gerekmektedir. Sınıftaki öğrenci fazlalığı ve öğretici azlığı öne çıkan en önemli problemlerdendir. Zira bazı öğretmenler yöntemi uygulamak istediklerini fakat bu sorunlar sebebiyle süreçte aksaklıklar olduğunu ifade etmişlerdir.⁴⁹

2.1.3. Bilgisayarla Hâfızlık Yöntemi

Diğer yöntemlere nispeten en az uygulanan hâfızlık modelidir.⁵⁰ Bu sebeple yöntemin uygulamasına dair yeterli verilere ulaşılamamakla beraber bazı Kur'an kurslarında uygulandığı tespit edilmiştir. Yöntemin uygulandığı bu kurslarda yapılan anket çalışmasının istatistiği incelendiğinde ise yöntemin faydalı olduğu görülmektedir. Ancak uygulamadan yeterli verimin elde edilebilmesi için bilgisayar kullanımında uzman öğretmenlerin gerekliliğine dikkat çekilmiştir.⁵¹

Bilgisayar tekniği, öğrenciyi pasif konumdan aktif duruma getirmektedir.⁵² Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde de faydalı bir yöntem olarak görülmektedir.⁵³ Aynı şekilde alt yapısı geliştirilen programlarla desteklenmesinin elzem olduğu kanaatindeyiz.

⁴⁸ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 199.

⁴⁹ Algur, *Hafızlık eğitimi*, 284.

⁵⁰ Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", 190.

⁵¹ Ahmet Fatih Çaylı, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005), 65-66.

⁵² M. Akif Kılavuz, "Çocuğun Dini Eğitimi ve Öğretiminde Bilgisayarın Yeri ve Önemi", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi C.7*, S. 1 (01 Ocak 1998): 375.

⁵³ Çaylı, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)", 66., Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", 190.

Nitekim günümüzün gelişen teknolojisinden yararlanmak hoca ve talebe için önem arz etmektedir.⁵⁴ Bu bağlamda hâfızlık eğitiminde bilgisayar kullanılması önemli görülmüş ve ders planı hazırlanmıştır.⁵⁵

Yanlış ezber yapılmasının önüne geçmek maksadıyla sayfanın dinlenmesi gerektiği hemen her çalışmada vurgulanmaktadır. Bilgisayar vasıtasıyla öğrenci gerek herhangi bir hocadan dinleyerek gerekse kendi sesini kaydedip dinleyerek bu problemin önüne geçebilme imkânı elde edebilir. Özellikle günümüz öğrencilerinin teknolojiye olan merakı ve rağbeti düşünüldüğünde ezber sürecini daha keyifli hale getirmek amacıyla profesyonel yardımlarla programlar geliştirilebilir. Örneğin, âyetlerin anlamına vâkıf olunmasına destek verecek video içerikleri üretilebilir. Bu sayede gösteri metoduyla⁵⁶ öğrencinin hem işitsel hem görsel zekasının kullanılması sağlanacaktır. Dolayısıyla sadece duyarak ya da okunarak yapılan ezbere kıyasla daha kalıcı olacaktır.⁵⁷

2.1.4. Koro ve Mûsikî Makamlarla Hâfızlık Yöntemi

Yöntem, Gülsüm Arslan tarafından örgün eğitimle birlikte uzun yıllara yayılan hâfızlık eğitimini en kısa sürede bitirmek amacıyla geliştirilmiştir.⁵⁸ 2022 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından “75 Günde İlâhiyat Hâfızlık Modeli” adıyla patent tescili alan yöntem, ilk olarak 14 Lise öğrencisi ve 5 üniversite öğrencisi ile oluşturulan bir

⁵⁴ Kablan, “Kur’ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri”, 753.

⁵⁵ Elif Mete, “Proje İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimi ve Diyanet İşleri Başkanlığı’na Bağlı Kur’an Kurslarında Yürütülen Hafızlık Eğitimi Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022), 51.

⁵⁶ Gösteri metodunun detayları için bkz. Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 11 bs. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2020), 224.

⁵⁷ A.g.e., 224.

⁵⁸ Gülsüm Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi Örneği*, 1 bs. (İstanbul: Ravza Yayınları, 2021), 13.

grup üzerinde uygulanmış olup bir yıl içerisinde program tamamlanmıştır.⁵⁹ Yöntemin başarıyla tamamlanmasının ardından aynı usulle fakat daha kısa sürede (75 gün) İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi bünyesinde yeni bir program uygulanmıştır.⁶⁰ Ayrıca DİB ve MEB⁶¹ bünyesinde yöntemin 8+1'lik modeli uygulanmış olup geliştirilen bu yeni yöntemi diğerlerinden ayıran temel özellikler; ezberin koro şeklinde mûsikî makamlar ile tâlim üzere yapılmasıdır.

Arslan, insan ruhunda etki uyandırması sebebiyle mûsikîden faydalandığını ifade etmektedir. Müziğin hisleri yansıtmada olduğu gibi bilginin hatırlanmasında da etkili olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde mûsikînin kullanılmasıyla ezber sürecini ve sonrasında ezberi hatırlamanın kolaylaştırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda muhtelif makamlar⁶² öncelikle öğrencilere öğretilmiş sonrasında ezber aşamasına geçilmiştir. Fakat öğrencilerin “Rast” makamında daha kolay ezber yaptıkları gözlemlendiğinden sayfa sayısının artmasıyla bu makam ile devam edilmiştir.⁶³

Katılımcı öğrencilere mûsikî ile ezber yapmanın önemi ve katkıları sorulduğunda olumlu cevaplar alınmıştır. Nitekim öğrenciler ezber sürecinin kolaylaştığını, makamlı okumanın düz okumaya göre daha zevkli olduğunu, has sayfaları tekrar ederken ezber yapılan makamın kulaklarına geldiğini ve bu şekilde daha kolay hatırladıklarını belirtmişlerdir.⁶⁴

Öğrenciler yöntemin diğer önemli özelliği olan koro halinde ezber usulünün de verimli bir uygulama olduğunu ifade etmişlerdir. Zira grupla yapılan ezberin motive edici olduğunu, öğrencilerin ezberi kaçırmamak için daha disiplinle hareket etmelerini sağladığını, bireysel ezbere göre daha zevkli olduğunu, yüksek sesle okumanın enerjisi

⁵⁹ A.g.e., 81.

⁶⁰ A.g.e., 83.

⁶¹ MEB'e bağlı kurumlardan Tenzile Erdoğan Anadolu İmam Hatip Lisesinde uygulanan 8+1'lik modelde tarafım da yürütücü olarak bulunmuştur.

⁶² Rast, Uşşak, Saba, Nihavent, Hicaz, Muhayyer, Hüseyinî, Bayatî, Hüzûm ve Segâh.

⁶³ Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık*, 93-97.

⁶⁴ A.g.e., 97.

verdiğini, ezberde hata ihtimalinin olmadığını ve ezberin kalıcılığının yüksek olduğunu dile getirmişlerdir.⁶⁵

Arslan tarafından yöntem şu şekilde uygulanmaktadır:⁶⁶

- 1 senelik hâfızlık eğitimi için 6 ay makam ve okuyuş kaideleri ağırlıklı dersler ve yüzüne okuma melekesini geliştirmeye yönelik hatim çalışması yapılmıştır.
- Ezberde dönüş usulü yöntem kullanılmaktadır.
- Ezbere başlamadan önce öğretici sayfayı bir defa okumakta ve öğrenciler takip etmektedir.
- Ezber hadr usulü ile yapılmaktadır.
- Ezber yaparken sayfa iki kısma ayrılmaktadır.
- Uzun âyetler vakıf ve ibtidâ kuralları esas alınarak ikiye bölünür, kısa âyetler ise tek olarak okunup ezberlenmektedir.
- Öğreticinin ardından öğrenciler âyeti grup olarak üç veya beş defa okumaktadırlar. Öğrenciden ezberlediği kısmı iki kere tekrar etmesi istenmekte ve bu kısımlardan karışık olarak sorulmaktadır. Herhangi bir hata olmaması kaydıyla diğer âyete geçilmektedir.
- Aynı aşamalar ikinci ve sonraki âyetlerde de uygulanmaktadır. Her ezberlenen âyet ile bir önceki âyet tekrar edilmektedir.
- Yarım sayfanın tamamlanmasıyla öğrencilerden üç kez tekrar etmeleri istenmekte sonrasında karışık olarak sorulmaktadır.
- Öğrenciler yarım sayfayı dinlettikten sonra ara verilmeksizin diğer yarım sayfaya geçilmektedir.
- İkinci yarım ezberlendikten sonra ilk yarım ile bileştirilmekte ve ezberlenen bir sayfa, iki defa yüzüne üç defa ezbere okunmaktadır. Bu uygulamayla sayfa bütünlüğünü elde etmek hedeflenmektedir.
- Ezberlenen sayfa gün içinde eşleştirilen grup arkadaşlarına dinletilmektedir. Ertesi gün ise ders başlangıcında karışık âyet, yarım sayfa ya da bütün sayfa şeklinde ezber olarak sorulmaktadır. Sonrasında yeni ezbere geçilmektedir.

⁶⁵A.g.e., 106-107.

⁶⁶ A.g.e., 103-104.

Geliştirilen bu yeni yöntemin birçok avantajı olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim son yıllarda yaygınlaşan örgün eğitim ile hâfızlık imkânı ilgi görmektedir. Özellikle öğrenciler akademik hayatlarına devam edebiliyor olmaları noktasında memnuniyetlerini ifade etmektedirler.⁶⁷ Fakat gerek İmam-Hatip okullarında gerek İlahiyat Fakültelerinde hâfızlık eğitimi uzun yıllara yayılmaktadır.⁶⁸ Bu durum ise öğrencide isteksizliğe sebep olacağı gibi okul derslerini de olumsuz etkileyebilmektedir.⁶⁹ Dolayısıyla Arslan'ın uygulamasıyla hâfızlık sürecinin maksimum düzeyde kısa tutulmasıyla bu problemlerin önüne geçebileceği kanaatindeyiz.

İlk uygulamanın ardından elde edilen deneyimlerle yöntemin kendi içinde de geliştiği görülmektedir. Nitekim Arslan, yaz kampındaki öğrencilerle yaptığı çalışmada Arapça bilen öğrencilerin mânaya hâkim olmaları hasebiyle daha kolay ezber yaptıklarını ve sonrasında daha kolay hatırladıklarını gözlemlediğini ifade etmektedir. Bunlara ilâveten beynin sağ ve sol lobunu aynı oranda harekete geçirmeyi tavsiye eden araştırmacı, bu eylemin Kur'an'a tatbikini "Sol tarafla ezber yaparken sağ tarafla mânâ üzerinde drama tekniklerini kullanmak" şeklinde belirtmektedir.⁷⁰

Hâfızlık eğitiminde hatalı ezberi önlemek amacıyla teknolojik aletler vasıtasıyla dinleme tekniğine sık sık vurgu yapılmaktadır.⁷¹ Arslan'ın talim usulüyle ezber

⁶⁷ Elif Uğur ve Cemil Osmanoglu, "Paydaşlarına göre örgün eğitimle birlikte hafızlık uygulamasının değerlendirilmesi", *Bilimname*, C. 2020, S. 41 (15 Mayıs 2020): 912-913.

⁶⁸ A.g.m., 906.

⁶⁹ A.g.m., 928.

⁷⁰ "75 Günde nasıl hafız olunur?", https://www.youtube.com/watch?v=i6fYwOQgRIA&list=PLns7Jmm7BK80HI020_ne1d-IDnRwL4ve3&index=7 [13.01.2024].

⁷¹ Kablan, "Kur'an-ı Kerim Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri", 747., Osmanoglu ve Aslan, "Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma", 192., Nihat Temel, "Kur'an Talimi ve Hafızlık Eğitimi", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, S. 18 (2007):

yaptırması ile herhangi bir cihazdan yardım almadan bu problem çözülmektedir. Zira öğretici hem ezbere başlamadan yüzüne okumakta hem de ezber esnasında âyeti tekrarlamaktadır. Dolayısıyla öğrencinin başka materyallere olan ihtiyacı ortadan kalmaktadır. Ayrıca öğreticinin okumasıyla muhtemel olan hatalı okuyuşunda önüne geçilmektedir. Nitekim Kur'an hıfzının yaygınlaştığı dönemde dinleme ve telakkî metotlarının uygulandığı belirtilmektedir.⁷² Günümüzde ise bu yöntemin öğretim tekniklerinde önemli bir yeri olan gösterip yaptırma yöntemine denk düştüğünü ifade edebiliriz. Bu bağlamda gösterip yaptırma tekniğinin Kur'an öğretiminde son derece önemli ve vazgeçilmez olduğu belirtilmektedir.⁷³

Yukarıda zikredildiği üzere yöntemi diğerlerinden farklı kılan özelliklerden birisi de mûsikî makamların kullanılmadır. Nitekim mûsikînin insan tabiatı için doğal bir ihtiyaç ve kuvvetli etkiye sahip olduğu vurgulanmakta olup okuyan ve dinleyende güzel duygular uyandırdığı belirtilmektedir.⁷⁴ Bunlara ilâveten mûsikînin, bazı araştırmacılar tarafından tilâveti kıraatten ayıran temel unsur olduğu ifade edilmektedir.⁷⁵ Ayrıca Kur'an'ın tecvid kaidelerinin uygulanışından doğan kendine özgü mûsikîyi barındırdığına dikkat çekildiği de görülmektedir.⁷⁶ Bu minvalde düz okumak bir zaman sonra sıkılmaya sebep olabilmektedir. Fakat katılımcı öğrencilerin de ifade ettiği üzere makamla okumanın zevk verici olması hasebiyle bu bıkkınlık hali ortadan kalkmaktadır. Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde mûsikî makamlarla ezber yapmak bazı araştırmacılar tarafından tavsiye edilmektedir.⁷⁷ Görüldüğü üzere

57., Uğur ve Osmanoğlu, “Paydaşlarına göre örgün eğitimle birlikte hafızlık uygulamasının değerlendirilmesi”, 929.

⁷² Şahin, “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı”, 206.

⁷³ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 89.

⁷⁴ Ruhi Kalender, “Musiki ve İnsan”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 37, S. 3-4 (01 Aralık 1997): 263.

⁷⁵ Muhammed Coşkun, “Kıraatten Tilâvete: Bir Kur'ân Okuma Pratiği Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi*, C. VII, S. 2 (2023): 728.

⁷⁶ A.g.m., 731.

⁷⁷ Ata, “Kur'an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları”, 181.

geliştirilen bu yeni yöntemde mûsikî makamların kullanılması da oldukça verimli bir uygulama olarak nitelendirilebilir.

2.1.5. Hafıza Teknikleriyle Hâfızlık Yöntemi

Yöntem hafıza uzmanı Sinan Yılmaz tarafından geliştirilmiştir. Yılmaz, hafıza tekniğini bilgiyi depolaması açısından kütüphaneye benzetmektedir. Tekniğin temelinde bilgiyi resim formatına çevirerek beynin bilgiyi gelişi güzel almasını önleyerek kalıcı hale getirmek olduğu belirtilmektedir. Bunun sebebi ise hafızanın gelen resmi gözden mi yoksa hayalden mi geldiğini ayırt edememesidir. Dolayısıyla beynin, hayalden gelen fotoğrafı gözden gelmiş kabul ederek hafızada depoladığı ifade edilmektedir. Zira yayınlanan videolarda kişi, birkaç kelime peş peşe düz bir şekilde söylendiğinde ezberleyemezken hikayeleştirilerek anlatıldığında kelimeleri kolaylıkla ezberleyebilmektedir.⁷⁸

Yılmaz, Kur'an ezberi ya da hadis ezberi yapılırken de aynı yöntemle metnin kısa sürede hıfzedilebileceğini dile getirmektedir. Bu minvalde Arapça metin ezberinde anlam üzerinden bilgi hafızada fotoğraf haline getirilerek yöntemin uygulandığı ifade edilmektedir. Nitekim Kur'an'ın lafızdan ibaret olmadığına vurgu yapılarak ilâhî kelâmı anlamıyla ezberlemenin önemi belirtilmekle birlikte ahkâmını uygulayan hâfizlar yetiştirmenin gerekliliği vurgulanmaktadır.⁷⁹

Buraya kadar zikredilen yöntemlerin hepsinde hazırlık aşamasından söz edilmektedir. Hafıza teknikleri uygulamasında ise hazırlık aşamasına tekabül eden en önemli aşama hıfza başlamadan önce alınan Arapça eğitimidir. Zira araştırmacı tarafından öğrencilerin iki ay gibi kısa bir sürede âyetlerin sarf ve nahiv tahlillerini yapabilecek potansiyele geldikleri ifade edilmektedir. Toplam beş ay süren bu aşamanın akabinde

⁷⁸ “Hafıza uzmanına sorduk! - Bu tekniği bilen kitap bile ezberler! -”,
<https://www.youtube.com/watch?v=qgHT5Qf36mA> [15.01.2024].

⁷⁹ “Hafıza uzmanına sorduk! - Bu tekniği bilen kitap bile ezberler! -”,
<https://www.youtube.com/watch?v=qgHT5Qf36mA> [15.01.2024].

ise her gün ezberlenecek sayfanın tercümesi ve tefsiri yapılarak Kur'an'ın hıfzedildiği belirtilmektedir.⁸⁰

2.2. İslâm Dünyasında Uygulanan Yöntemler

İslâm âleminde önemli bir yere sahip olan hâfızlık geleneğine Türkiye'de olduğu gibi Müslümanların yaşadığı diğer coğrafyalarda da ihtimam gösterilmektedir. Ancak uygulama noktasında farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu bağlamda Müslümanların yaşadığı coğrafyalardaki uygulanan yöntemler ele alınacaktır.

2.2.1. Arap Dünyası

Arap Dünyasında, Kur'an'ın Arapça olması hasebiyle ezber anlayışı dili Arapça olmayan ülkelere göre farklılık göstermektedir. Nitekim Araplar için Kur'an edebî metin niteliği taşımaktadır.⁸¹ Onlara göre Kur'an hayatın bir parçası olarak görülmekte ve yoğun hayat akışında ferahlama vesilesi sayılmaktadır. Bu sebeple Türkiye'nin aksine hâfız olmak isteyen kişi günlük yaşamına ara vermek zorunda değildir.⁸²

Suudi Arabistan'da ülkemizde olduğu gibi sistematik bir işleyişten söz etmek mümkün değildir. Yani öğrenci günün istediği vaktinde derslere katılmaktadır. Aynı şekilde günlük ne kadar ezber verileceği hususunda da gevşeklik gösterilmektedir. Bu durum ise beraberinde olumsuzlukları getirmektedir. Çünkü her ne kadar Kur'an'ın kendi dilleri olması hasebiyle ezberi unutmak kolay olmasa da düzenli ders verilmemesi sonucunda hıfzın zayıflaması kaçınılmazdır.⁸³

Suudi Arabistan'da hâfızlık eğitimi yatılı kurslarda verilmemektedir. el-Cemiyetü'l-Hayriyye li Tahfizi'l-Kur'ân'il-Kerim bi'l-Medineti'l-Münevver'e'ye bağlı kurslarda yaş sınırı bulunmadığından dört ile doksan yaş arasında öğrenciler bulunmaktadır. Hâfızlık eğitimine yeni başlanmış olan sınıfların mevcudu başlarda kalabalık olsa da

⁸⁰ "Hafıza Teknikleriyle Arapça ve Hâfızlık", <https://www.youtube.com/watch?v=sBc3ti5MpSA> [15.01.2024].

⁸¹ Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık*, 57.

⁸² Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 66.

⁸³ A.g.e., 66.

öğrencilerin seviyesinin yükselmesiyle azalmaktadır. Bu kurslarda hâfızlık eğitiminin yanı sıra Kur'an ilimlerine dair dersler de verilmektedir.⁸⁴

Ülke genelinde cüz cüz ve sûre ezberi metotları uygulanmaktadır. Her yıl beş cüz ezberlenmekte ve bu cüzlerden sınav yapılmaktadır. Süreç bu şekilde altı senede tamamlanmaktadır.⁸⁵ Ayrıca Türkiye'deki örgün eğitimle hâfızlık uygulamasının Suudi Arabistan'da da uygulandığı belirtilmektedir. Uygulamanın ders programı incelendiğinde ise her yıl belirlenen sûrelerin ezberlendiği görülmektedir.⁸⁶ Bu bağlamda araştırmamızın asıl konusu olan sûre ezberinin üçüncü bölümde ele alınacak olmasından dolayı detaylara daha sonra değinilecektir.

Her ne kadar Kur'an dili Arapça olsa da kelime yapısından kaynaklanan zorluklar nedeniyle çocukların anlama noktasında güçlük çektiği görülmektedir. Bu sebeple Suudi Arabistan'da yapılan bir çalışmada çocuklara sûre hâfızlığı yaptırmanın öneminden bahsedilmektedir. Nitekim Kur'an'ın ezberi kolaylaştırmak amacıyla bir bütün olarak indirilmediği ve âlimlerin geçmiş zamandan beri bu uygulamayı sünnet olarak kabul ederek tadrîcî ezber metodu uyguladıklarını belirtmektedir. Bu bağlamda çocuklara sûre ezberi yaptırarak mânada derinleşmek hedeflenmektedir.⁸⁷

Hâfızlık eğitiminde ve kıraat ilminde öne çıkan bir başka Arap ülkesi de Ürdün Hâşimî Krallığı'dır. Konumuz itibarıyla sadece hâfızlık çalışmaları ele alınacaktır. Ürdün'de hâfızlık eğitime son derece önem gösterildiği belirtilmektedir. Nitekim hemen hemen her mahallede Kur'an merkezlerinin bulunduğu ifade edilmektedir. Bu merkezlerin yanı sıra mescitlerde ve resmî kurumlar aracılığıyla da dersler

⁸⁴ A.g.e., 67-68.

⁸⁵ A.g.e., 68.

⁸⁶ Yusuf Bahri Gündoğdu, "Suudi Arabistan'ın İhl'si: Hafızlık Okulları", *Geleceğin İnşasında İmam-Hatip Okulları Dergisi*, C. II (2017): 123-24.

⁸⁷ Leenda Abdelazee Al Masri ve Bey Zekkoub Abdelali, "Ehemmiyyetü Rabtu Hıfzu'l-Kur'âni'l Kerîm bi't-Tefsîr lede'l-Etfal: Dirâsetü Meydaniyyetü alâ Merkez Tahfizi'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Zenodo*, 17-18.

verilmektedir. Bahsi geçen resmî kurumlar ise Merkezü's-Sekâfî el-İslâmî ve Cem'iyetü'l-Muhâfaza'dır.⁸⁸

Genelde Arap ülkelerinde özelde Ürdün'de yaygın olarak uygulanan metot cüz ya da sûre hâfızlığıdır. Cüz veya sûre ezberiyle de kısmî hâfızlık yaygınlık göstermektedir. Nitekim İslâm ülkelerinin çoğunda belirli bir sûreyi ya da cüzü hıfzeden kişi ezberlediği kısmın hâfızı olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de ise bu uygulamanın aksine Kur'an'ın tamamını ezberleyen kişiye hâfız unvanı verilmektedir.⁸⁹

Hemen hemen her ülkede olduğu gibi Ürdün'de de hafızlığa başlamadan önce hazırlık aşaması bulunmaktadır. Öncelikle hâfız adayının psikolojik açıdan ve yeterli düzeyde Kur'an okuyabilme yönünden geliştirilmesi sağlanmaktadır. Bu aşamayı başarıyla tamamlayan öğrenciler "itkan belgesi" olarak hâfızlığa geçebilmektedir.⁹⁰ Hâfızlık aşamasında ise tek bir yöntemden bahsetmek mümkün değildir. Nitekim her öğrencinin kabiliyeti, yaş faktörü, ezbere ayıracağı vakit, amaç ve hedefleri esas alınarak müstakil çalışma programı hazırlanmaktadır.⁹¹ Başlıca uygulanan yöntemler şu şekildedir:⁹²

- Bir kuruma bağlı veya bireysel olarak bir hoca gözetiminde hâfızlık yapan öğrencilerin en sık kullandığı yöntem sûre ezberidir. Günlük iki sayfa ezberlenen bu metotta hıfzın tamamlanması bir buçuk yıl olarak hedeflenmektedir. Öğrencinin ezberleyeceği sûreler aylara taksim edilmektedir⁹³ ve haftanın bir günü muhakkak yedi gün içinde yapılan ezberin tekrarına ayrılmaktadır.

⁸⁸ Beytullah Özdemir, "Ürdün'de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 10.

⁸⁹ A.g.t., 33-34.

⁹⁰ A.g.t., 34-35.

⁹¹ A.g.t., 36.

⁹² A.g.t., 36-38.

⁹³ Örneğin 1. Ay Bakara Sûresi, 2. Ay Âli İmrân Sûresinin başından Nisa 77'e kadar şeklinde aylık hangi sûrenin ezberleneceği belirlenmektedir.

- Bir diğere yaygın uygulama günde bir sayfa ezber ile hıfzın yirmi ayda tamamlanması beklenen yöntemdir. Her iki yöntemde de sayfaya odaklanan öğrencinin sayfalar arası geçişte problem yaşadığı ifade edilmektedir.
- Ayda bir cüz ezberi ile otuz ay süren bir yöntem de uygulanmaktadır. Bu yöntemde haftanın belirli günlerinde ezber yapılmakla beraber diğere günlerde tekrar yapılmaktadır.
- Sahabeden alınan ilham⁹⁴ ile günde beş ya da on âyet ezberi yapılan bir başka metot da uygulanmaktadır. Bu şekilde süreç uzamakta ve üç yıldan fazla sürdüğü belirtilmektedir. Beş âyetin kimi zaman beş satır olması kimi zaman bir sayfadan fazla olmasıyla ezberin güçleşmesi ise yöntemin olumsuz tarafı olarak belirtilmektedir.
- Bir başka yöntem ise konu bütünlüğünü hedefleyen “ع” secâvendi esas alınarak uygulanan usuldür. Bu yöntem ile hıfzın tamamlanması bir buçuk yılı bulmaktadır.

Görüldüğü üzere yöntem çeşitliliği ülkemize göre oldukça fazladır. Nitekim her öğrencinin kabiliyeti ve çalışma şartlarının farklılık göstermesi hasebiyle uygulama çeşitliliğinin olumlu sonuçları olacağı kanaatindeyiz. Ürdün’de hâfızlık sürecinde olduğu gibi tekrar aşamasında da çeşitlilik görülmektedir. Zira günde beş cüz tekrarı, sûre esas alınarak yapılan tekrar ve günde on cüz tekrar metotları uygulanmaktadır. Yaygın bir şekilde olmasa da bazı öğrencilerin yazarak veya bilgisayar yardımıyla da tekrar yaptıkları vurgulanmaktadır.⁹⁵

Mısır da Arap dünyasında hâfızlık eğitimi açısından önemli bir yer teşkil etmektedir. Mısır’ın en köklü üniversitelerinden olan Ezher Üniversitesi’nin hâfız olmayan öğrenciyi ve öğreticiyi kabul etmemesi⁹⁶ Kur’an hıfzına verilen ehemmiyeti göstermektedir. Ezher’e bağlı ilkokul ve ortaokullarda birinci sınıfta ezbere

⁹⁴ Meşhur olarak bilinen Hz. Peygamberin sahabeye beş âyet ezberletip ezberlenen âyetlerin hayatlarına geçirilmesiyle başka âyetlerin ezberlenmesi uygulaması örnek alınmıştır.

⁹⁵ Özdemir, “Ürdün’de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları”, 39-40.

⁹⁶ Yasemin Tunç, “Kur’an Hafızlığı ve Müslümanın Dinî Hayatındaki Önemi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 72.

başlanmaktadır. Hâfızlığa yeni başlanıldığı dönemde Kur'an'ın baştan altı cüzü ezberlenmektedir. Ezberlenen bu kısımda cüz hâfızlığı metodu uygulanırken geriye kalan ezber bölüm için sûre hâfızlığı yöntemine geçilmektedir.⁹⁷

Buraya kadar zikredilen ülkelerde olduğu gibi Mısır'da da genellikle yatılı eğitim verilmemekte olup ezber metodunda farklılık görülmemektedir. Kur'an kurslarında eğitim gören öğrenciler Kur'an'ın tamamını ezberlemek zorunda olmamakla birlikte kısmî ezber yapma imkânına sahiptirler. Ezber kabiliyeti nispetince ders hazırlayan öğrenci ertesi gün dersini hocaya dinletmektedir. Hafızlığını tamamlayan öğrenciler ise her gün bir cüz ezber verdikten sonra on beş gün içinde Kur'an'ın tamamına hocasına okumaktadır. Bu okumanın neticesinde ise hoca talebeyi yeterli bulursa icâzet vermektedir.⁹⁸

Arap ülkeleri arasında eğitimin en alt düzeyde olduğu ülkelerden birisi Sudan'dır.⁹⁹ Kur'an eğitimi ise bireysel çabanın yanı sıra ülkenin bağımsızlaşmasıyla devlet kontrolünde devam etmiştir.¹⁰⁰ Bu minvalde her ne kadar günümüzde resmî kurs kimliği kazanmış olsa da geçmiş yıllarda gayri resmî olarak yürütülen Kur'an eğitimi "Halve" adı verilen kurslarda gerçekleşmektedir. Halve okulları, Kur'an ve hâfızlık eğitimiyle sınırlı kalmayıp işlevsel bir mekân olarak kullanılması hasebiyle tekkelere benzetilmektedir.¹⁰¹ Bir diğer öne çıkan kurum ise Medârisü'l-Kur'ân'dır. Bu kurumlarda hâfızlık eğitimin yanı sıra pozitif ilimler de verilmektedir. Dolayısıyla dini eğitimin beraberinde modern eğitimden de geri kalınmaması tasvip edilmiştir.¹⁰²

⁹⁷ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 96.

⁹⁸ A.g.e., 96.

⁹⁹ Konumuz itibariyle detaylara yer verilememesi hasebiyle Sudan'daki eğitimi anlamak için bkz. İshak Kızılaslan, "Tarihi Süreçleri Bağlamında Sudan'da Kur'an Eğitimi ve Türkiye'deki Kur'an Kursu Tecrübesi ile Karşılaştırması", *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 3, S. 2 (30 Ekim 2022): 190-211.

¹⁰⁰ A.g.m., 194.

¹⁰¹ A.g.m., 196-197.

¹⁰² A.g.m., 199-200.

Sudan’da genel olarak uygulanan hâfızlık metodu sair Arap ülkelerinden farklıdır. Nitekim “*O, kalemlle yazmayı öğretendir*”¹⁰³ âyeti esas alınarak yazma metodu benimsenmiştir. Ezber yapılacak kısım öncelikle hoca tarafından okunur, hocanın etrafında halka oluşturan öğrenciler ise kendilerine ait özel ders malzemesine duydukları âyeti yazmaktadır. Yazılan âyetler sonrasında hocaya okunmak suretiyle kontrol edilmekte hata bulunursa öğretici tarafından düzeltilmektedir.¹⁰⁴

2.2.2. Asya Ülkeleri

İlâhî kelâmın hıfzedilmesi sadece Araplara özgü olmayıp bütün Müslümanlar tarafından benimsenerek asırlardır süregelmiştir. Nitekim halkı Arap olmayan fakat Müslüman olan Afganistan, Endonezya ve Malezya gibi ülkelerde de Kur’an eğitime önem verilmektedir.

Bu meyanda Afganistan’a baktığımızda eğitim veren bütün kurumlarda Kur’an tahsiline yer verildiği belirtilmektedir.¹⁰⁵ Zikredilen bütün ülkelerde olduğu gibi Afganistan’da da Kur’an ve hâfızlık eğitimi resmî ve gayri resmî olarak iki yönlü faaliyet göstermektedir. Afganistan Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullar, Dârulhuffâzlar, Medreseler, Dârululûmlar ile İrşat, Hac ve Evkâf Bakanlığı’na bağlı kurumlar resmî olarak Kur’an eğitimi vermektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda birinci sınıfta Kur’an’ı yüzüne okuma ve kısa süreleri ezberleme ile eğitim başlamaktadır. Sekizinci sınıfa kadar devam eden bu eğitimde Kur’an’ın muhtevasını, okuyuşunu ve âdâbını kavramaya yönelik her sene farklı müfredat uygulanmaktadır.¹⁰⁶ Bir başka resmî kurum olan Dârulhuffâzlar’ın asıl maksadı hâfız yetiştirmektir. Dolayısıyla derslerin büyük bir kısmı Kur’an ezberine ayrılmaktadır. Birinci sınıftan

¹⁰³ el-Alak 96/4.

¹⁰⁴ Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 88-89.

¹⁰⁵ Recep Koyuncu ve Mohammad Anwar Darman, “Afganistan’da Kur’ân ve Kıraat Eğitimi: Son Yüzyıl Ölçeğinde Bir İnceleme”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 50 (2020): 85.

¹⁰⁶ Mohammad Anwar Darman, “Son Yüzyılda Afganistan’da Kur’ân ve Kıraat Eğitimi (Hâfızlık ve Kurrâlık Müessesesi)” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 63-72.

on ikinci sınıfa kadar devam eden eğitimde genellikle öğrenciler sekizinci sınıfa kadar hâfızlığını ikmal etmektedirler. Ezber yöntemleri ise Kur'an'ın başından başlayarak öğrencinin ezber yeteneğine göre âyet âyet, yarım sayfa ya da bir sayfa şeklinde devam etmektedir.¹⁰⁷ Bahsi geçen diğer resmî müesseselerde ise hâfızlık eğitimi verilmemesi hasebiyle müfredatların detaylarına değinilmeyecektir.

Afganistan'da Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmayan, gayri resmî olarak nitelendirilen Dârulhuffâzlar ve Medreseler de son derece önemli görülmekte olup ülkede yaygınlık göstermektedir.¹⁰⁸ Resmîyeti olmaması hasebiyle bu müesseselerde müfredat birliğinden söz etmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir. Dolayısıyla farklı işleyişe sahip bu kurumlarda genellikle ezber yöntemi birinci cüzden başlamak suretiyle otuzuncu cüze kadar hocanın telkîni ile gerçekleştirilmektedir. Öğreticinin inisiyatifine göre ise âyet âyet, yarım sayfa ya da tam sayfa ezber metodu uygulandığı gibi otuzuncu cüzün sonundan on beşinci cüze kadar ezberlenip sonrasında birinci cüzden on beşinci cüze kadar ezberleme usulü de uygulanmaktadır.¹⁰⁹

Halkının çoğunluğu Müslüman olan Endonezya'da Kur'an eğitimi toplumun gayreti ile başlayarak sistemleşmeye devam etmiştir.¹¹⁰ Nitekim ülkede isteyen kimselerin resmî izine ihtiyaç duymadan kurs açabilme imkânına sahip olduğu gibi hâfız olmak isteyen öğrenciler için de okul eğitiminin her kademesinde hafızlığa fırsat sağlanmaktadır.¹¹¹ Hâfızlık eğitimi Endonezya'nın en köklü eğitim merkezlerinden pesantrenlerde¹¹² ve medreselerde verilmektedir. Bu müesseselere ilâveten devlet yönetimindeki okullarda da tam hâfızlık ya da sûre hâfızlığı şeklinde iki türlü sistem

¹⁰⁷ A.g.t., 72-73.

¹⁰⁸ Koyuncu ve Darman, "Afganistan'da Kur'an ve Kıraat Eğitimi", 93.

¹⁰⁹ Darman, "Son Yüzyılda Afganistan'da Kur'an ve Kıraat Eğitimi (Hâfızlık ve Kurrâlık Müessesesi)", 85-86.

¹¹⁰ İshak Kızılaslan, "Endonezya Tecrübesi Örneğinde İslam Ülkelerinde Kur'an Tedrisatı", *Tokat İlmîyat Dergisi*, C. 9, S. 2 (2021): 492.

¹¹¹ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 107-8.

¹¹² Pesantrenler, temelde Kur'an eğitimini önceleyen fakat hadis, Arapça, fıkıh ve tasavvuf gibi muhtelif alanlarda eğitim veren yatılı müesseselerdir bkz. Kızılaslan, "Endonezya Tecrübesi Örneğinde İslam Ülkelerinde Kur'an Tedrisatı", 494.

uygulandığı belirtilmektedir.¹¹³ Özellikle üniversitelerdeki ders çeşitliliği sebebiyle sûre hâfızlığının yaygınlık kazandığı ifade edilmektedir.¹¹⁴

Pesantrenlerdeki hâfızlık eğitimi zikredilen sair ülkelerdeki uygulamalardan farklı değildir. Nitekim hâfızlığını tamamlama zorunluluğu bulunmayan bu kurumlarda hazırlık aşamasından sonra hâfızlığa geçilmekte ve birinci cüzden sona doğru ezber yapılmaktadır.¹¹⁵ Cüz ezberinden farklı olarak ise söz edildiği üzere sûre ezberi yapılmakta olup hıfzını ikmâl etmeyi arzu eden öğrencilerin yatılı yurtlarda kaldığı belirtilmektedir.¹¹⁶ Ayrıca günlük meşguliyetlerden kalan vakitlerde hâfızlık yapabilecek olanlar için de tahfız merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerden birisi Dâru'l-Kur'ân olup ezber metodunda Hz. Peygamber döneminden günümüze intikal eden semâ ve telakkî usulleri kullanılmaktadır.¹¹⁷

Toplumsal olarak kozmopolit bir yapıya sahip Malezya'nın, ticarî etkenler vasıtası ile İslâm diniyle tanıştığı belirtilmektedir. Halkın çoğunluğunun Malay olduğu bilinmekle beraber hepsi Müslümandır ve devletin dini İslâm'dır.¹¹⁸ Dolayısıyla genelde din hizmetlerinde özelde Kur'an ve hâfızlık faaliyetlerinde aktif rol oynamaktadır. Nitekim Asya Bölgesinde otorite kabul edilen Malezya'da "JAKIM"¹¹⁹ bünyesindeki okullarda, özel kurslarda ve "Deoband" kurumları ile hâfızlar yetişmektedir.¹²⁰

JAKIM'a bağlı hâfız yetiştiren "Dâru'l-Kur'ân" kurumları farklı kademelerde eğitim vermektedir. Bu kurumlar her ne kadar aynı merkez tarafından onay almış olsa da ezber usulünde değişiklik göstermektedir.¹²¹ Zira bazı Dâru'l-Kur'ân'larda sadece

¹¹³ A.g.m, 502.

¹¹⁴ A.g.m., 506.

¹¹⁵ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 110.

¹¹⁶ A.g.e., 116.

¹¹⁷ A.g.e., 118.

¹¹⁸ İsmail Hakkı Göksoy, "Malezya", *DİA* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 487.

¹¹⁹ JAKIM, Türkiye'de bulunan DİB ile eş değer bir kuruluştur.

¹²⁰ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 121-32.

¹²¹ A.g.e., 121.

hâfızlık üzerine eğitim verilirken bazılarında bunun yanı sıra pozitif bilimlere de yer verilmektedir. Aynı şekilde hazırlık bölümünde, hâfızlık aşamasında ve sınav yöntemlerinde de farklılar bulunmaktadır. Nitekim hıfz metodu olarak Kur'an'ın ilk cüzünden son cüzüne ezberleme, her sene belli sayıda cüz ezberleme yöntemi, öğreticiyle birlikte ezber yapma ve yazarak ezberleme teknikleri kullanılmaktadır.¹²²

Malezya'daki sözü edilen özel kurslarda, otuzuncu cüzden birinci cüze doğru ezberleme ya da otuzuncu ve yirmi dokuzuncu cüzü hıfzedip birinci cüzden devam etme gibi bilinen usullerin kullanıldığı görülmektedir.¹²³ Farklı olarak ise "Tuba Kız Kur'an Kursu'na" eğitim için özel gelen öğrencilerin Türkiye'deki yaygın yöntemi Malezya'da uygulamaları olmuştur.¹²⁴

"Deoband Sistemi" ismiyle anılan eğitim metodu ise bu unvanı, Hindistan'ın Deoband bölgesinde yaygınlaşması hasebiyle aldığı ifade edilmektedir. Bulunduğu ülkeye göre değişmekle birlikte sekiz yıl süren eğitimin ilk aşaması hâfızlık ile başlamakta ve diğer aşamalarda disiplinli bir program ile İslamî İlimlere dair dersler verildiği belirtilmektedir. Hâfızlık ise otuzuncu cüz ezberinden sonra Bakara sûresinden devam etme şeklinde yapılmaktadır.¹²⁵

2.2.3. Afrika Ülkeleri

Batı Afrika bölgesinde din eğitimi alanında öne çıkan Senegal'in,¹²⁶ karma bir toplum yapısına sahip olmasına rağmen halkının %94'ünün Müslüman olduğu belirtilmektedir.¹²⁷ Nitekim XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar yerleşimin en alt düzeyde olduğu yerlerde dahi Kur'an müesseselerinin bulunduğu ve bazı şehirlerde

¹²² A.g.e., 121-132.

¹²³ A.g.e., 130.

¹²⁴ A.g.e., 131.

¹²⁵ A.g.e., 132-133.

¹²⁶ Ahmet Kavas, "Senegal", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/517.

¹²⁷ İbrahim Güner, "Senegal", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/514-15.

din ilimleri eğitiminde yüksek seviyede hizmet veren medreselerin mevcut olduğu ifade edilmektedir.¹²⁸

Senegal’de bölgelere göre İmam Nâfi¹²⁹(ö. 169/785)’nin “Verş” ve “Kâlûn” rivayetlerinin yaygınlık gösterdiği ifade edilmektedir.¹³⁰ Hâfızlık eğitiminde yazma metodunun ön planda olduğu Senegal’deki geleneksel Kur’an okullarında, öğrenciyi topluma faydalı bir birey olarak yetiştirmek hedeflenmektedir. Bu meyanda Kur’an eğitiminin yanı sıra İslâm ve âhlak esaslarına uygun öğrenciler yetiştirmek ilke edinilmektedir.¹³¹

Yaş ve eğitim seviyesi dikkate alınarak hizmet veren bu kurumlarda hâfızlık eğitimi üç safhadan oluşmakta olup ilk aşama; harflerin isimleri, harflerin sesleri (sıfat ve mahreç) ve okuma (kelimelerin okunuşu) şeklinde kendi içinde üç kısma ayrılmaktadır.¹³² İkinci aşamada doğru okuyuşun ve mahreç çıkışlarının öğretilmesi hedeflenmektedir. Bu bağlamda öncelikle hocanın, Fâtiha sûresinden başlayarak Nas sûresinden devam ederek Hümeze’ye kadar öğrencinin levhasına satır satır âyetleri yazdığı ve okunuşunu öğrettiği, öğrencinin ise parmağı ile takip ettiği ifade edilmektedir. Bu aşamada öğrencinin ezber kabiliyeti ölçülerek müstakil ders programı hazırlandığı, yazma metoduyla hifzedilmesi hasebiyle hocanın periyodik olarak levhaları kontrol ettiği ve eğer hata bulursa satırın altına not alarak düzelttiği belirtilmektedir. Ayrıca hocanın ezberi kontrol etmesi amacıyla öğrencinin yazdığı kısımları ezbere okumasını da istediği vurgulanmaktadır.¹³³

¹²⁸ Kavas, “Senegal”, 517.

¹²⁹ Nâfi b. Abdurrahman kırâat-i seb’a imamlarından olup hakkında tafsilatlı bilgi için bkz. Tayyar Altıkulaç, “Nâfi’b. Abdurrahman”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 287.

¹³⁰ Abdou Wadoud Marega, “Türkiye ve Senegal’de Takip Edilen Hafızlık Programının Karşılaştırılması” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020), 32.

¹³¹ A.g.t., 31.

¹³² A.g.t., 34.

¹³³ A.g.t., 35.

Son safhada ise yaş kriterine bakılmaksızın tek şart hafız olmaktır. Nitekim bu aşamada “tesmi” adı verilen sınav hüviyetinde bir uygulama gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda öğrenciden Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sona hocanın huzurunda okunması istenmektedir. Eğer hoca bir bölüm ya da genel olarak gözden geçirme talebinde bulunursa sınavdan başarısız olduğu anlamına gelmektedir. Aksi taktirde öğrenci başarılı olursa Kur’an ilimleri öğretilmeye başlanmaktadır. Şimdiye kadar zikredilen ülkelerden farklı olarak ise Senegal’de tecvit öğrenimi hıfzın tamamlanmasının ardından yani bu aşamada öğrenildiği belirtilmektedir. Buna ilâveten Kur’an’ın baştan sona tekrar yazılması istenmektedir. Yazma işlemi için farklı renkler kullanılmakta olup renkler ve özellikleri şu şekildedir; metin siyah, harekeler kırmızı, hemze sarı, secavendler ve âyet bitişleri yeşil renk ile yazılmaktadır.¹³⁴

Nüfusunun %99’u Müslüman olan¹³⁵ bir başka Afrika ülkesi Somali’de tarikatlar vasıtasıyla İslâm’ın yayıldığı belirtilmektedir.¹³⁶ İslâm’ın bölgede etkisinin artmasıyla beraber Kur’an okullarının açıldığı da ifade edilmektedir.¹³⁷ Nitekim Somali’de hâfızlara verilen değer son derece fazla ve ülke nüfusunun yarısının hâfız olduğundan söz edilmektedir.¹³⁸ “Medresetü’l-Kur’ân” adıyla şehirlerde ve kırsal kesimlerde hizmet veren müesseseler sadece hâfızlık eğitimi vermektedir. Zira Kur’an ilimlerine dair ders almak isteyen öğrencilerin öncelikle ezber sürecini tamamlaması istenmektedir.¹³⁹

Somali’de yatılı eğitim verilmemesi hasebiyle öğrencilerin sabah saatlerinden öğlene kadar ders yaptıkları, öğlede üç saat mola yapılmasının ardından yatsı namazına kadar gün içinde yaptıkları dersi tekrar ettikleri belirtilmektedir. Sudan ve Senegal’de görüldüğü üzere Somali’de de hıfza yeni başlayan öğrencilerin, hocanın telkîni ile ezberleyecekleri âyetleri levhalara yazmaları ifade edilmektedir. Ezber tamamlanana

¹³⁴ A.g.t., 37-9.

¹³⁵ Aydoğan Köksal, “Somali”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/372.

¹³⁶ Ahmet Kavas, “Somali”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/375.

¹³⁷ A.g.m., 375.

¹³⁸ Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 104.

¹³⁹ A.g.e., 104.

kadar tekrar yapılmayan süreçte Nas sûresinden başlanılarak hıfzedildiği ve sürecin tamamlanmasının ardından Kur'an'ın başından sonuna doğru tekrar edildiği vurgulanmaktadır.¹⁴⁰

Kesinliği bilinmemekle birlikte Emevîler döneminde İslâm ile tanıştığı¹⁴¹ ve hâfızlık eğitiminin ciddiyetle devam ettiği Afrika ülkelerinden bir diğeri de Moritanya'dır. Moritanya'da, Kur'an tahsili için medrese niteliğinde, küçük yaşlarda eğitim vermeye başlayan "Mahdara" adı verilen yapıların bulunduğu belirtilmektedir.¹⁴² Nitekim İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi öğretim üyesi Moritanyalı el-Hasan Sid Ahmed el-Habib ile yaptığımız görüşmede Habib, mahdara'nın camii etrafında oluştuğunu ve sabah namazından yatsı namazına kadar eğitimin devam ettiğini ifade etmiştir.¹⁴³

Moritanya'da hâfızlık eğitimine çok küçük yaşlarda başlandığı belirtilmektedir. Zira beş veya altı yaşındaki çocuk âyetleri dinleyerek ve kendisi tekrar ederek ezberlemeye başlamaktadır. Yedi yaşına geldiğinde ise "Levha" adı verilen tahtalara ezberleyeceği âyetleri, "Midat" olarak bilinen kalemlerle yazmaya başlamaktadır.¹⁴⁴ Dolayısıyla Moritanya'da sair Afrika ülkelerinde görüldüğü gibi yazma metodu kullanılmaktadır. Habib, Afrika'da yazma usulünün yaygınlığı hususunda yanlış bilinen bir noktaya temas etmiştir. Nitekim Kur'an'ın mevcut olmaması sebebiyle yazma metodunun kullanıldığı düşünülmektedir. Fakat bilinenin aksine her evde Kur'an bulunduğu belirtilmektedir. Yazma metodunun kullanılmasının asıl sebebi ise ezberin kalıcılığını sağlamaktır. Zira bu işlem sırasında hem görsel hem hocanın telkîni ile işitsel hem de öğrencinin tekrar ederek zihnini kullanması hasebiyle kalıcı bir uygulama olarak benimsendiği vurgulanmaktadır.¹⁴⁵

¹⁴⁰ A.g.e., 105.

¹⁴¹ Mehmet Mahfuz Söylemez, "Mahfuzat: Batı Afrika'da bir İslam Cumhuriyeti: Moritanya", *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1 (15 Ocak 2016): 140.

¹⁴² A.g.m., 148.

¹⁴³ el-Hasan Sid Ahmed el-Habib, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 22 Şubat 2024.

¹⁴⁴ Görüşmemiz esnâsında el-Habib, bu kalemleri her sabah öğrencilerin hazırladığını vurgulamaktadır.

¹⁴⁵ el-Hasan Sid Ahmed el-Habib, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 22 Şubat 2024.

Moritanya da Senegal ile aynı ezber yöntemini takip etmektedir. Nitekim ezbere Fâtiha sûresinden başlanarak kısa surelere geçilmekte ve sondan başa doğru ilerlenmektedir. Tıpkı Senegal’de görüldüğü üzere hıfzın tamamlanmasıyla tekrar için Kur’an’ın başından sonuna yazma ve okuma aşamaları gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Nafi‘ kıraatinin yaygınlığı sebebiyle bu kıraate dair bir kitap okuyup ezberlemek zorunludur. Zira bu okumayı yapmayan öğrenci hâfiz sayılmamaktadır. Bu aşamaları tamamlayan öğrenci sınav hükmünde bir uygulamaya tâbi olmaktadır. Sınav, her salı günü ikinci vaktinde hocanın huzurunda öğrencilerin halka kurmasıyla başlamaktadır. Hoca, sırayla öğrencileri kaldırarak birkaç sayfa okutmakta olup ezberin sağlamlılığı, tecvit kuralları ve kıraate uygunluk gibi hususlara dikkat ederek dinlemektedir. Buna ek olarak öğrenci kendi hocasının dışında iki hocaya daha Kur’an’ı baştan sona okumak zorundadır.¹⁴⁶

Son derece zor olan sınav aşamasının sonunda öğrenci icâzet almaya hak kazanmaktadır. Habib, hıfz esnâsında bütün öğrencilerin hayalinde bu icâzetin olduğunu belirtmiştir. Nitekim onlara göre icâzet öğrencinin hocasından Hz. Peygamber’e dayanan muttasıl senetle hâfizliğini ikmâl ettiğinin göstergesidir. Sınavı geçemeyen öğrencilerden ise “erbe‘miyye”¹⁴⁷ yapılması istenmektedir.¹⁴⁸

2.2.4. Avrupa Ülkeleri

Avrupa’da, Arap dünyasında ve sair İslâm beldelerinde olduğu gibi köklü ve sistematik bir hâfızlık eğitiminden söz etmek mümkün değildir. Nitekim bunun en önemli sebebi halkın Müslüman olmamasıdır. Ancak Müslümanların Avrupa ülkelerine göç etmesiyle İslâm dini ve geleneğine uygun hayat sürmek ihtiyacı da zuhur etmiştir. Bu bağlamda Avrupa’da yaşayan Müslümanların bu ihtiyaçlarına binaen özellikle Türklere ait çeşitli kurumlar faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunlardan Avrupa’nın hemen hemen her bölgesinde aktif rol oynayanı ise “Islamische Gemeinschaft Millî

¹⁴⁶ el-Hasan Sid Ahmed el-Habib, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 22 Şubat 2024.

¹⁴⁷ Kur’an-ı Kerim’i baştan sona kırk defa okumak demektir.

¹⁴⁸ el-Hasan Sid Ahmed el-Habib, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 22 Şubat 2024.

Görüş” (IGMG)’dir. IGMG’nin beyanıyla kuruluşun, dinî hizmetlerin yanı sıra sosyal ve kültürel imkânlar da sunan İslâmî bir cemaat olduklarıdır.¹⁴⁹

IGMG’nin, İslâm dinin tanıtılmasını, öğrenip öğretilmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını prensip edindiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda İslâmî değerlerin korunmasının yanı sıra Müslümanların temel haklarının korunması hususunda da çaba sarf ettiği belirtilmektedir.¹⁵⁰ Konumuz kapsamında IGMG’nin Kur’an faaliyetlerini ele alacak olursak Avrupa’da fonksiyonel bir görev üstlenen camiiler Kur’an eğitiminin ilk basamağı sayılmaktadır.¹⁵¹

Avrupa’da hâfızlık eğitimine, Türkiye’den imam olarak görev yapmak amacıyla giden hocaların bireysel gayretleriyle başlandığı görülmektedir.¹⁵² IGMG bünyesinde ise ilk olarak Hamburg Camiisinde Kur’an öğretme ve diğer etkinliklerin hâfızlık eğitimine temel oluşturması bakımından caminin önem teşkil ettiği belirtilmektedir.¹⁵³ Günümüzde hâfızlık eğitiminin IGMG’ye bağlı kuruluşlarda daha sistemli ve programlı faaliyetler çerçevesinde ilerlediği görülmektedir. Nitekim hâfız olmak isteyen toplulukların öncelikle “Kur’an Komisyonu” kurması istenmekte ve derslerin yapılacağı mekândan ailelerin bilgilendirilmesine kadar detaylı bir şekilde hazırlık yapıldığı ifade edilmektedir.¹⁵⁴ Ayrıca açılan kursları denetlemek amacıyla İrşat Bakanlığı tarafından “Hâfızlık Takip Komisyonu” kurulduğu belirtilmektedir.¹⁵⁵

Hâfızlık yapacak öğrencide aranan en önemli kriter Kur’an’ı seri bir şekilde okumasıdır. Öğrencinin seri ve düzgün okuyabilmesi için önce dinlemesi ardından sayfayı birer defa sırasıyla tertil, tedvir ve hadr üzere sessiz okuması sonrasında sesli okuması istenmektedir. Sayfanın ezberlenmesi ile âyetlerin tekrarına dayanan “5x4 ya

¹⁴⁹ Çoşkun Kahraman, “Avrupa’da Hafızlık Eğitimi ve Kur’an Tilaveti Yarışmaları (IGMG Örneği)” (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, 2017), 15.

¹⁵⁰ A.g.t., 16.

¹⁵¹ A.g.t., 20.

¹⁵² A.g.t., 45.

¹⁵³ A.g.t., 45.

¹⁵⁴ A.g.t., 49.

¹⁵⁵ A.g.t., 51.

da 3x4 usulü” olarak ifade edilen yöntemle yapılmaktadır. Âyet sırasıyla üç kere tedvir üzere sesli bir şekilde yüzüne, bir defa ise ezbere okunur ardından aynı işlem hadr üzere gerçekleştirilir. Öğrencilerde yüzüne okuma ve ezber yeteneğini geliştirmek amacıyla yapılan bu uygulamanın hazırlık aşamasında kısa sûreleri ve otuzuncu cüzü kapsadığı belirtilmektedir.¹⁵⁶

Öğrencinin hâfızlık aşamasına geçebilmesi için komisyonun onayı gerekmektedir. Komisyon ise öğrencinin hazırlık safhasındaki ezber kabiliyeti, yüzüne okuma melekesi ve eğitim isteği gibi hususları değerlendirmektedir. Hıfza başlayan öğrenci her dört ayda komisyon tarafından değerlendirilmekte olup öğrencinin ders takibini yapmakta ve uygun görülürse öğrenci hâfızlığa devam etmektedir.¹⁵⁷ Hâfızlığa ilâveten donanımlı öğrenciler yetiştirmek hedefiyle temel dini bilgileri içeren dersler yapılmakta ve ezberi kolaylaştırmak aynı zamanda Kur’an’ı anlamak maksadıyla Arapça dersleri verilmektedir.¹⁵⁸

Hollanda’nın başkenti Amsterdam’da bulunan Selimiye Emrullah Çelik Hafızlık Kursu özelinde hâfızlık eğitimine tahsis edilmiş müstakil bir yapı bulunmamaktadır. Dolayısıyla binanın işlevsel olarak kullanılması hâfızlık öğrencileri açısından sorun teşkil etmekte ve eğitimi zorlaştırmaktadır. Nitekim ders yapılan mekânda bulunan eşyaların fazlalığı sebebiyle öğrencilerin dikkatinin dağıldığı bu sebeple ham sayfa ezberi yapılırken duvara dönük bir şekilde ders çalışıldığı belirtilmektedir. Haftanın bir günü ise bilgisayarla grup halinde ezber yapılmaktadır. Cumartesi günü olarak belirlenen bu günde her öğrenci kendilerine özel mikrofon ve bilgisayarını kullanarak, üç-dört kişilik gruplar halinde hocaların gözetiminde dinleyerek ezber yapmaktadır.¹⁵⁹

Selimiye Emrullah Çelik Hafızlık Kursunda daha evvel rastlanmayan, hâfızlık sınıfına geçmeden önce hazırlık sınıfından sonra ara hâfızlık sınıfı bulunmaktadır. Bu aşamadaki eğitim, bir nevi buraya kadar bahsi geçen ülkelerde uygulanan hazırlık safhasına benzemektedir. Nitekim ara hâfızlık sınıfında öğrenciden, bir sayfayı

¹⁵⁶ A.g.t., 57-58.

¹⁵⁷ A.g.t., 60.

¹⁵⁸ A.g.t., 61-62.

¹⁵⁹ A.g.t., 63.

maksimum iki dakika veya daha kısa sürede okuyabilmesi ve sair ülkelerde hazırlık safhasında ezberlenen Hucurat, Rahman, Yasin, Mülk, Nebe gibi sûrelerin hıfzedilmesinin istendiği belirtilmektedir. Bu şekilde öğrencinin ilk başlarda haftada birkaç sayfa ezberlediği fakat zamanla günlük bir sayfa ezberleyecek dereceye geldiği ifade edilmektedir. Öğrencinin potansiyeline göre üç ile beş ay arası süren bu aşamayı başarıyla tamamlayan öğrenciler dönüş usulü olarak isimlendirdiğimiz geleneksel yöntem ile hafızlığa başlamaktadır.¹⁶⁰

Avusturya'nın başkenti Viyana'da hâfızlık eğitimi, bireysel çabalarla başlayıp olumlu sonuçlar vermemiş olsa da Yusuf Kalemlî'nin imam olarak göreve atanmasıyla yoğun gayretlerle devam ettiği görülmektedir. Nitekim Kalemlî daha sonraları görevine hâfızlık okulunda hoca olarak devam etmiştir. Hazırlık aşaması dahil takriben dört yıl süren eğitimin ardından yedi öğrencinin hâfızlığını bitirdiği ve beş öğrencinin ise DİB tarafından gönderilen komisyon ile Almanya'da yapılan hâfızlık tespit sınavında başarılı olduğu belirtilmektedir.¹⁶¹

Viyana'da ilk niteliği taşıyan hâfızlık okulunun 2010 yılında gayri resmî olarak faaliyete başlayarak 2011 yılında resmî hüviyet ile aktifliğine devam ettiği belirtilmektedir. Bu okulda eğitimin, haftanın dört günü iki saatlik dersler şeklinde programlandığı ifade edilmektedir. Yatılı olarak hizmet veren hâfızlık okulunda hocanın Türk olması hasebiyle dönüş usulü hâfızlık metodu uygulanmaktadır. Nitekim daha önce kurumda görev yapan Mısırlı hocanın ezbere otuzuncu cüzden başlattığı belirtilmektedir.¹⁶²

¹⁶⁰ A.g.t., 64.

¹⁶¹ Yusuf Kalemlî, "Viyana Hafızlık Okulu ve Avrupa İçin Örnekliliği" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 40.

¹⁶² A.g.t., 35-36.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAFIZLIK EĞİTİMİNDE SÛRE EZBERİ YÖNTEMİ

Kutsal kitaplar arasında tahrif olmadan günümüze ulaşan tek kitap Kur'ân-ı Kerîm'dir.¹⁶³ Nitekim “*Kuşkusuz biz göğe ulaşmak istedik, fakat onu çetin bekçilerle ve yakıcı ışıklarla dolu bulduk. Halbuki biz, (daha önce) göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk. Fakat şimdi her kim dinlemeye kalkacak olursa, kendini gözetleyen yakıcı bir ışık bulur.*”¹⁶⁴ âyeti ile Kur'an'ın levh-i mahfûzda korunduğu,¹⁶⁵ “*Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasındakilerin hükümlerini onların mıdır? Öyle ise sebeplere yapışarak yükselsinler.*”¹⁶⁶ âyeti ile hüküm ve kudret sahibi olan Allah'ın, vahye müdahale etmek isteyenlere meydan okumasıyla (tehaddî) yeryüzünde de böyle bir durumun söz konusu olmadığına dikkat çekilmektedir.¹⁶⁷

İslâm âlimlerinin çoğunluğuna göre “*Kur'an'ı biz indirdik, onu koruyacak olan da elbette biziz*”¹⁶⁸ âyeti çerçevesinde vahyin orijinalliğini koruyarak kıyâmete kadar muhafazası Allah Teâlâ tarafından garanti edilmektedir.¹⁶⁹ Günümüz bazı araştırmacıları benimsenen bu genel görüşe katılmamaktadır. Zira bu araştırmacılar âyetteki zikredilen korumanın vahyin nüzûl dönemine işaret ettiğini daha sonraki

¹⁶³ Hasan Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu*, 5 bs. (İstanbul: IFAV, 2021), 17.

¹⁶⁴ el-Cin 72/8-9.

¹⁶⁵ Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 14 bs. (İstanbul: IFAV, 2021), 78.

¹⁶⁶ el-Sâd 38/10.

¹⁶⁷ A.g.e., 84.

¹⁶⁸ el-Hicr 15/9.

¹⁶⁹ Elik, *Kur'ân'ın Korunmuşluğu*, 44-45.

dönemleri kapmadığını ileri sürmektedirler.¹⁷⁰ Onlar, Kur'an'ın inzâlinden sonra tahrif olmadan günümüze ulaşmasını Hz. Peygamber'in ve ona inananların çabasına bağlamaktadırlar.¹⁷¹ Biz ise ileri sürülen bu iddialara katılmamakla birlikte geleneksel çoğunluğun görüşünün sağlamlığına ve daha isabetli olduğuna inanıyoruz. Dolayısıyla Kur'an'ın korunmasında Allah'ın garanti etmesinde beşerin gayretlerinin de esbaba tevessül olduğunu düşünüyoruz.

Genelde Kur'an'ın manevî ve lafzî olarak iki şekilde korunduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda manevî koruma ile Kur'an'ın mânasına dair yanlış anlama ve saptırmalardan muhafaza edilmesi kastedilmektedir.¹⁷² Lafzî koruma ise vahyin, nüzûlünden itibâren harfî bir değişikliğe uğramamasıdır.¹⁷³ Nitekim Hz. Peygamber'in yoğun gayretiyle Kur'an'ın lafzen korunmasının "hıfz", "kitâbet" ve "mukâbele" gibi tespit usullerinin uygulanmasıyla mümkün olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁴ Konumuzu daha ziyade ilgilendirmesi hasebiyle hıfz usulü üzerinde durulacaktır.

Kur'an'ı Kerîm dışındaki diğer kutsal kitapların yazılmamış ve ezberlenmemiş olması tahrife yol açan sebeplerden görülmektedir.¹⁷⁵ Dolayısıyla ilâhî kelâmın muhafazasında ezberin ehemmiyeti ortaya çıkmaktadır. Nitekim vahyin inzâl olduğu dönemde okuma yazma oranı ve yazı araç gereçlerinin kısıtlılığı sebebiyle hıfz metodunun ortaya çıkması doğal bir olgu olarak görülmektedir.¹⁷⁶ Dolayısıyla okuma ve yazma bilenlerin saygın kimse olarak vasıflandırıldığı, sözlü aktarım geleneğinin

¹⁷⁰ A.g.e., 157., Hilmi Kemal Altun, "Bir Kelam Problemi Olarak İlâhî Vahyin Korunmuşluğu Meselesi", *Kelâm Araştırmaları Dergisi*, C. XIX, S. 2 (2021): 490.

¹⁷¹ Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu*, 160.

¹⁷² A.g.e., 192.

¹⁷³ A.g.e., 163.

¹⁷⁴ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 112., Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim Ve Öğretim Metotları*, 3 bs. (İstanbul: IFAV, 2021), 25.

¹⁷⁵ Elik, *Kur'an'ın Korunmuşluğu*, 177.

¹⁷⁶ Şakar, "Kur'an'ın Cem'inde ve Devamında Hafızlığın Yeri ve Rolü", 6.

Günümüzde ise özellikle Türkiye’de hâfızlığın anlamdan uzak salt ezber mantığıyla yaygınlaştığı ifade edilmektedir.¹⁸³ Dolayısıyla bazı çağdaş araştırmacılar asr-ı saâdette olduğu gibi günümüzde de hâfızlık geleneğinin anlam kazanması hasebiyle yöntem çeşitliliğine gidilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu bağlamda sair İslâm beldelerinde uygulanan bir metot olan “sûre hâfızlığı” yöntemiyle alakalı Türkiye’de literatür oluşmaması, kullanılmaması ve yaygınlaşmaması bizi bu çalışmaya sevk etmiştir. Dolayısıyla bu bölümde “sûre hâfızlığı” konusu ele alınacaktır.

3.1. Sûre Hâfızlığı Kavramı

Sûre kelimesi “sıçramak, duvara tırmanmak” anlamına gelen “sevr” sözcüğünden türemiş olup sözlükte “yüksek ve güzel bina, evin bir bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan” mânalarına gelmektedir. İstilah olarak ise “Kur’ân-ı Kerîm âyetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan bölüm” demektir.¹⁸⁴ Bilindiği üzere Kur’an’da 114 sûre bulunmakla birlikte bu sûrelerin bitiş ve başlangıçları tevkîfidir.¹⁸⁵ Bu sûreler Mekkî ve Medenî olarak iki kısma ayrılmaktadır. Mekkî sûreler genellikle tevhid ve ahlâk konularını ihtivâ ederken Medenî sûreler ibâdet ve toplumsal kuralları içermektedir.¹⁸⁶

Hıfz kökünden türeyen “hâfız” kelimesi ise sözlükte “koruyan, ezberleyen” anlamına gelmekte olup Kur’ân-ı Kerîm’i baştan sona eksiksiz ezberleyen kimseye denilmektedir.¹⁸⁷ Bu bağlamda vahyin başlangıcıyla Kur’an’ın ilk muhatabının Hz. Peygamber olduğu bilinmektedir. Nitekim Cebrail (a.s) vasıtasıyla vahyolunan ilâhî kelâmı Hz. Peygamber ezber yoluyla almaktadır.¹⁸⁸ Vahiy müddetince her Ramazan

¹⁸³ Dartma, “Günümüzdeki Hâfızlık ile Asr-ı Saâdetteki Hâfızlığın Karşılaştırılması”, 186-87.

¹⁸⁴ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, C. 3 (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971), 54.

¹⁸⁵ Abdülhamit Birişik, “Sûre”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/538., Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, 103 bs. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları (İstanbul: IFAV, 2022), 101.

¹⁸⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 102-103.

¹⁸⁷ Bozkurt, “Hâfız”, 74.

¹⁸⁸ Demirci, *Kur’ân Tarihi*, 112.

ayında Hz. Peygamber'in, ezberini Cebrail (a.s.)'a arz ettiği ve vefat edeceği yıl "arza-i ahîre" olarak isimlendirilen son okumayı iki defa gerçekleştirdiği ifade edilmektedir.¹⁸⁹ Dolayısıyla Kur'an'ı ilk ezberleyen Hz. Peygamber'dir. Kur'an ile meşgul olan ashâbın bir kısmı da Hz. Peygamber'i bu yönde takip etmiştir. Böylece yukarıda da zikredildiği üzere bu şekilde kuşakların birbirini takip etmesiyle hâfızlık müessesesi oluşarak bir gelenek haline gelmiştir.¹⁹⁰

Bu minvalde "sûre hafızlığı" yukarıda sözü edilen iki kelimenin birleşiminden meydana gelmektedir. İkinci bölümde ifade edildiği gibi Türkiye'de gelenekselleşen ve benimsenen yöntemin uygulanması hasebiyle sûre ezberi yöntemi az sayıdaki örnekleri hariç yaygın olarak kullanılmamaktadır. Bunun en önemli sebebi ise dönüş usûlü yöntemin mânadan uzak sistematik bir metot olarak kabul edilmesidir. Fakat her ne kadar "sûre hafızlığı" olarak nitelendirilmese de toplumumuzda küçük yaşlardan itibaren alınan Kur'an eğitiminde belirli sûrelerin ezberlendiği bilinmektedir. Dolayısıyla yaygın olarak kısa sûrelerin ve Yâsin, Nebe, Mülk vb. sûrelerin ezberlenmesini sûre ezberinin bir tezahürü olarak ifade edebiliriz. Nitekim çalışmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız üzere halkı Arap olan ülkelerde uygulandığı gibi halkı Arap olmayan Malezya, Endonezya ve diğer İslâm ülkelerinde sûre ezberi yaygın bir yöntem olarak kullanılmaktadır.

3.2. Tarihi

Ne zaman ve nasıl başladığı konusunda netlik olmamakla birlikte sûre hafızlığını, elde mevcut birtakım bilgilerle ifade edebilmek Hz. Peygamber ve ashâb-ı kirâmın ezber metodunu ele almakla mümkündür. Bu minvalde öncelikle "Kur'an'ın ilk hâfızı" Hz. Peygamberin ve ashabının ezber usûlüne temas edilecektir. Bilindiği gibi Cebrâl (a.s.) vasıtasıyla vahiy Hz. Peygamber'e ulaşmaktadır.¹⁹¹ Hz. Peygamber ise gelen vahiy evvela ezberlemiş sonra yazdırmış ve tebliğ etmiştir. Böylece yazma ve tebliğ sürecinin, ezberleme işleminden sonra gerçekleşmesi Kur'an'ın tespitinde "hıfz"

¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1/231.

¹⁹⁰ Kurt, "Kur'an'ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi", 230.

¹⁹¹ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 67.

usulünün öne çıktığının göstergesi olmuştur.¹⁹² Nitekim vahyin nüzûlü esnasında Hz. Peygamber'in aceleci davranarak ezberleme hususunda sıkıntı çekmesi hasebiyle Allah Teâlâ, “Onu (vahyi) çarçabuk almak için dilini kımlatma. Şüphesiz onu toplamak ve okumak bize aittir.”¹⁹³ uyarısında bulunmaktadır.¹⁹⁴ Dolayısıyla zikredilen âyet ile Kur'an'ın mânevî ve lafzî olarak Allah Teâlâ'nın takdiriyle Hz. Peygamber'e vahyolduğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak Bâtınîlerin sonraki dönemlerde filozofların¹⁹⁵ ve günümüzde ise bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen “Kur'an'ın lafzı peygambere mânası Allah'a aittir”¹⁹⁶ veya “Kur'an'ın lafzı Cebrail'e mânası Allah'a aittir”¹⁹⁷ iddiaları kabul edilemez.

Yukarıda da zikredildiği gibi Hz. Peygamber'in ümmî bir peygamber olması,¹⁹⁸ toplumsal yapı ve dönemin şartları Kur'an ezberini gerekli kılmaktadır.¹⁹⁹ Nitekim Hz. Peygamber'in Kur'an ezberi hususunda son derece istekli olduğu ifade edilmektedir.²⁰⁰ Bu bağlamda Hz. Peygamber'i her yönüyle kendilerine örnek kabul eden kurucu nesil sahâbenin, Kur'an'ı ezberleme noktasında da âdetâ birbirleriyle yarış haline girdikleri ve ezberledikleri âyetleri evlerinde bulunan kimselere öğrettikleri belirtilmektedir.

¹⁹² A.g.e., 112.

¹⁹³ el-Kiyâme 75/16-17.

¹⁹⁴ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 113.

¹⁹⁵ Zehra Yılmaz ve İshak Özgel, “Lafız-Mana Açısından Kur'an”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 89 (03 Mart 2022): 415.

¹⁹⁶ Mustafa Öztürk, *Kur'an, Vahiy, Nüzul*, 3 bs. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 203-28.

¹⁹⁷ Zakir Demir, “Kur'an Lafızlarının Aidiyetine Dair Tefsir Geleneğindeki Tartışmalar ve Bunların Kritiği”, *Kelâm Araştırmaları Dergisi Kader*, C. XX, S. 1 (2022): 355.

¹⁹⁸ el-Cum'a 62/2., konunun İsrâiliyat bağlamındaki tartışmaları hakkında bkz. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler: (İsrâiliyyat-Hadis İlişkisi)*, 5 bs. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2020), 132.

¹⁹⁹ İrfan Çakıcı, “Kur'an'ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet”, *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi*, C. XI, S. 24 (2019): 153.

²⁰⁰ Muhammed Ali Sâbûnî, *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'an*, (Tahran: Dâru'l-İhsân, 2003), 50.

Ashabın bu iştilal ve iştiyâkı öyle had safhaya gelmiş olmalı ki gece evlerinin yanından geçenlerin arı uğultusuna benzer bir ses duyduklarını ifade ettikleri vurgulanmaktadır.²⁰¹ Böylece Kur'an eğitimi son derece önemli ve gerekli bir hale gelmektedir. Zira bir nevi okul hüviyetinde nitelendirebileceğimiz Dârülerkam ve Suffe bu ihtiyacı karşılar mahiyettedir. Dolayısıyla vahyin tebliğ aşamasıyla birlikte hâfızlık müessesinin oluşumunda doğrudan etkisi hasebiyle Dârülerkam ve ashâb-ı Suffe'deki Kur'an eğitimi ele alınacaktır.

3.2.1. Dârülerkam Kur'an Faaliyetleri

Kur'an nüzûlünün doğal bir sonucu olarak vahiy esaslarının öğrenilmesi ve öğretilmesi gerekli hale gelmektedir.²⁰² Nitekim Mekkelilerin artan baskıları "genel davet gizli örgütlenme"²⁰³ şeklinde nitelendirilen bir dönemi başlatmıştır. Bu bağlamda genelde İslâm'a davet çalışmaları özelde Kur'an faaliyetleri Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Mahzûmî'nin evinde devam etmiştir.²⁰⁴ Dolayısıyla bu çalışmalar İslâmiyet'in ilk yıllarında Dârülerkam'a bir okul hüviyeti kazandırmış ve eğitim-öğretim faaliyetleri burada devam etmiştir.²⁰⁵ Diğer adıyla Dârüislâm'ın²⁰⁶ ders materyali ise sadece o zamana kadar ve devam etmekte olan âyetler, yani Kur'ân-ı Kerîm'dir.²⁰⁷

Bilindiği üzere Hz. Peygamber Kur'an'ı okumaya ve ezberlemeye teşvik etmektedir. Nitekim Kur'an ezberleyen mümin; kokusu hoş, tadı güzel bir meyveye

²⁰¹ A.g.e., 50-51.

²⁰² Şakir Gözütok, "Resulullah (s.a.v) Döneminde İlköğretim Kurumları ve İşlevleri", *Dinî Araştırmalar*, C. I, S. 2 (1998): 170-71.

²⁰³ Muhammed Emin Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, 15 bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 48.

²⁰⁴ Asım Köksal, "Dârülerkam", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/520.

²⁰⁵ Mustafa Ağâh, "Dini Bir Yapı Olarak Medrese ve Akademi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 28, S. 2 (29 Aralık 2023): 5.

²⁰⁶ Köksal, "Dârülerkam", 520.

²⁰⁷ Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, 101.

benzetilmekte²⁰⁸ olup yine Kur'an okuyan ve ezberleyen kimse cennetle müjdelenmektedir.²⁰⁹ Ayrıca sahâbe döneminde Kur'an ezberi ibadetlerin en üstünü ve Allah'a yakınlık vesilesi kabul edilmektedir. Dolayısıyla hem telkin edilen teşvik hem dine yeni girmenin heyecanı sahâbeyi Kur'an ezberinde gayretli olmaya sevk etmektedir.²¹⁰ Böylece Hz. Peygamber'in, vahyedilen âyetleri tebliğ etmesiyle sahâbe de ezberlemekte ve âyetleri özümseyerek hayatlarına tatbik etmektedirler. Bu bağlamda ashab için Kur'an ezberi günlük hayatın bir parçası olmakta²¹¹ ve ilâhî kelâmı âyet âyet ya da sûre sûre ezberlemektedirler.²¹²

Dârülerkam'daki eğitim-öğretim faaliyetlerinin bi'setin ilk aylarında başladığı ve Hz. Ömer'in (ö. 23/644) Müslüman olduğu döneme kadar (bi'setin altıncı yılı) yoğun bir şekilde devam ettiği ifade edilmektedir.²¹³ Dolayısıyla bu süreçte vahyin devam etmesi ve sûrelerin de şekillenmemesi hasebiyle sûre ezberinden önce âyet ezberinin ön planda olduğunu ifade edebiliriz. Nitekim “*Biz Kur'an'ı insanlara dura dura okuyasın diye âyet âyet ayırdık.*”²¹⁴ şeklindeki ilâhî hitabın Hz. Peygamber'e vahyi nasıl aktarması gerektiği hususunda yol gösterdiği ifade edilmektedir.²¹⁵ Bu bağlamda Hz. Peygamber'in vahyedilen âyetleri önce ezberlediği daha sonra erkek ve kadınlara ayrı ayrı okuduğu belirtilmektedir. Böylece yazı bilenlerin yazarak bilmeyenlerin ise bizzat

²⁰⁸ Buhârî, “Et'ime”, 30.

²⁰⁹ Tirmizî, “Fedâil'ul-Kur'ân”, 13.

²¹⁰ Mesut Çakır ve Yavuz Horoz, “Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”, *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, S. 9 (01 Ocak 2018): 119.

²¹¹ A.g.m., 136-137.

²¹² Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 116.

²¹³ Köksal, “Dârülerkam”, 520., Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, 48.

²¹⁴ el-İsrâ 17/106.

²¹⁵ Abdulsamet Şen, “Hz. Peygamber'in Kur'an Öğretme Metodu” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 37.

Hız. Peygamber'den duyarak ezberlediği ifade edilmektedir.²¹⁶ Görüldüğü üzere Hız. Peygamber Kur'an öğretiminde tedericî bir yöntem ile semâ ve arz usullerini kullanmıştır.²¹⁷ Zira ashabın duyarak ezberlemesi veya yazması semâ, hıfzettikleri âyetleri kontrol etmesi hasebiyle tekrar Hız. Peygambere okumaları ise arz usullerinin uygulandığını göstermektedir.²¹⁸ Bu itibarla vahyin inzâl sürecinde yoğun bir şekilde kullanılan Dârülerkem'da da aynı usulün uygulandığını ifade edebiliriz.

Sahâbenin Kur'an'ı ezberleme amacı sadece metnin korunması değildir. Bilakis onlar hıfzettikleri âyetleri anlayarak hükümlerini uygulamaktadırlar.²¹⁹ Bu bağlamda Abdullah İbn Mes'ûd'un (ö. 32/652-53) "*Biz, on âyet öğrendiğimizde o âyetlerin anlamını belleyip onları hayatımıza aktarmadıkça diğer âyetlere geçmezdik.*"²²⁰ rivayeti bu durumu açıklar mahiyettedir. Burada temas edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise ashabın Kur'an'ı tedericî metotla âyet âyet ezberlemesidir. Nitekim Hız. Ömer'in "*Kur'an'ı beş âyet beş âyet öğretin, zira Kur'an Râsulallah'a beş âyet beş âyet nâzil oldu*"²²¹ ifadesinden Kur'an öğretiminde tedericî usûle önem verdiği anlaşılmaktadır.²²² Günümüzde ise Ürdün'de, özelde Hız. Ömer'in bu rivayetinden genelde ashabın uygulamalarından ilhamla günlük beş veya on âyet ezberi yöntem olarak uygulanmaktadır.²²³

²¹⁶ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 115-16.

²¹⁷ Şen, "Hız. Peygamber'in Kur'an Öğretme Metodu", 37.

²¹⁸ A.g.t., 37-38.

²¹⁹ Yaşar Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'an ve Kıraat Tarihine Katkıları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 53 (2022): 758-59., Dartma, "Günümüzdeki Hâfızlık ile Asr-ı Saâdetteki Hâfızlığın Karşılaştırılması", 185.

²²⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî, *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 2001), 1/74.

²²¹ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, thk. Ebû'l-Fazl İbrâhim (Kahire: Dâru't-Turas, 1985), 1/125.

²²² Gökhan Atmaca, "Hız. Ömer'in Kur'an'ı Anlama ve Yorumlama Yöntemleri", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 24 (15 Aralık 2011): 78.

²²³ Özdemir, "Ürdün'de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları", 37.

Tedricî ezber yöntemi ise vahyin peyder pey inzâlinden kaynaklanmakta olup birtakım hikmetler taşımaktadır.²²⁴ Nitekim Kur'an sadece nüzûl dönemine ve belirli bir kitleye özel olmayıp bütün zamanları kapsayan tüm insanlığı kuşatan evrensel bir kitaptır.²²⁵ Dolayısıyla vahyin peyder pey inzâl olması muhatap kitlenin durumu, Kur'an'ın yapısal ile anlamsal özellikleri ve Hz. Peygamberle ilişkilidir.²²⁶ Bu minvalde İslâmiyet'in ilk yıllarında Dârülerkam'daki eğitim müddetince inzâl olan âyetler de tesadüfî olmayıp hikmete mebnidir. Nitekim Câhiliye döneminden kalma âdetlerden arınmış yeni bir inanç sistemi oluşturulmaktaydı.²²⁷ Dolayısıyla risâletin ilk yıllarında nüzûl olan âyetler inanç²²⁸ ve âhiret²²⁹ konularını ihtiva etmektedir. Bu bağlamda Kur'an'ın tedricen indirilmesinin sebeplerinden sayılan "Kur'an'ın mânasını anlamak ve hükümlerin hayata kolayca geçirilmesini sağlamak"²³⁰ ilkesinin hikmetine paralel bir uygulama söz konusudur. Nitekim Kur'an'ın tedricen indirilmesi hasebiyle ashab ile vahiy arasındaki temas canlılığını korumakta dolayısıyla sahâbede kuvvetli bir İslâm anlayışını ortaya çıkarmaktadır.²³¹ Ayrıca vahyin aşamalı olarak nâzil olmasının bir diğer hikmeti ise Kur'an metninin kolayca ezberlenmesidir.²³² Zira her ne kadar âyet ezberinin temel amacı mânâyı özümsemek olsa da ezberi kolaylaştıran ve Kur'an ile irtibatı güçlendiren bir yönü olduğunu da ifade edebiliriz. Sonraki başlıklarda bu hususlar detaylı bir şekilde ele alınacağından şimdilik bu kadarla iktifa edilecektir.

²²⁴ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 67.

²²⁵ Demirci, *Kur'an Tarihi*, 74.

²²⁶ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 67-68.

²²⁷ Yıldırım, *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, 105.

²²⁸ el-Kâfirûn 109/1-6., el-İhlâs 112/1-4., el-Furkan 25/1-3.

²²⁹ el-Tekvîr 81/1-14., el-Fecr 109/1-6., el-Tekâsür 102/1-4.

²³⁰ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 67-68.

²³¹ Şen, "Hz. Peygamber'in Kur'an Öğretme Metodu", 10.

²³² A.g.t., 67.

3.2.2. Suffe Kur'an Faaliyetleri

“Suffe” sözlükte gölgelik anlamına gelen, Medine’de evleri ve kalabilecek yakınları olmayan sahâbîlerin barınması için inşa edilen, Mescid-i Nebevî’nin giriş kısmında bulunan mekânın adıdır.²³³ Burada kalanlara ise “ashâb-ı Suffe” ya da “ehl-i Suffe” denilmektedir. Medine’ye hicretinin ardından Mescid-i Nebevî’yi inşa ettiren Hz. Peygamber, mescidin güneyine düşen giriş kısmında ashaptan kimsesiz ve yoksulların barınması amacıyla gölgelik yaptırmıştır. Hurma gövdeleri ve yapraklarıyla örtülü bu gölgelik²³⁴ Kâbe’nin kible olmasıyla mescidin kuzeyine alınmıştır. Daha sonları ise genişleyen Mescid-i Nebevî sınırlarına dahil edilmiştir.²³⁵

Suffe’de her ne kadar çoğunlukla muhacirlerden oluşan kimsesiz ve yoksul sahâbîler barınsa da ehl-i Suffe’ye özenen ensardan bazılarının da kaldıkları belirtilmektedir.²³⁶ Ashâb-ı Suffe’nin ihtiyaçları bizzat Hz. Peygamber ve zengin sahâbîler tarafından karşılanmıştır. Bu bağlamda “Adyâfü’l-İslâm”²³⁷ olarak da isimlendirilen ehl-i Suffe’nin en önemli görevi ise ilim tahsilidir.²³⁸ Nitekim Suffe her ne kadar fonksiyonel bir işleve sahip²³⁹ olsa da tıpkı Dârülerkam gibi eğitim-öğretim faaliyetleri sebebiyle okul hüviyetindedir. Zira Suffe’nin kendisinden önceki kurumların kuruluş amacından farklı olarak sadece eğitim-öğretim için açıldığı belirtilir.²⁴⁰ Bu itibarla Suffe “İslâm’ın

²³³ Mustafa Baktır, “Suffe”, *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009),37/ 469.

²³⁴ Yusuf Bahri Gündoğdu, “Mescitlerin Ayrılmaz Bir Unsuru Olarak Eğitim”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 45 (2016), 316.

²³⁵ A.g.m., 469.

²³⁶ Akaslan, “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’ân ve Kırâat Tarihine Katkıları”, 760., Baktır, “Suffe”, 470.

²³⁷ Baktır, “Suffe”, 469.

²³⁸ Akaslan, “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’ân ve Kırâat Tarihine Katkıları”, 760-61.

²³⁹ Yılmaz Çelik, *İslâm’da Sosyal Hizmetler: Hz. Peygamber Dönemi* (İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017), 68.

²⁴⁰ M. Bahaüddin Varol, “Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (II) (Eğitim-Öğretim Kurumları ve Metotları)”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 11, S. 11 (01 Aralık 2001): 165.

ilk üniversitesi” olarak vasıflandırılmaktadır.²⁴¹ Ayrıca burada ilim tahsil eden ashabın çoğunluğu Kur’an hâfızı olarak yetişmekte ve “Kurra” olarak nitelendirilmektedir. Bu minvalde Suffe, İslâm tarihinde ilk “dâru’l-kurrâ” olarak da kabul edilir.²⁴²

Suffe’de bizzat Hz. Peygamber eğitim vermekte olup bazı sahâbileri de öğretmen olarak görevlendirmiştir.²⁴³ Çalışmamızın sınırları içerisinde hepsine değinememekle birlikte bazı öğretmen ve öğrenci sahâbiler şunlardır:

- **Abdullah b. Mes‘ûd:**

Hz. Peygamberin kendilerinden Kur’an öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahâbîden biridir.²⁴⁴ Nitekim Kûfe’de İslâmî ilimlerde çığır açtığı belirtilmekte²⁴⁵ ve otorite kabul edilmektedir.²⁴⁶ Ayrıca âyetlerin esbâb-ı nüzûlünden iniş yerine kadar Kur’an ilimlerine vâkıf olan Abdullah b. Mes‘ûd ile bizzat Hz. Peygamber ilgilenmiş olup ilimde derinleşmesi hususunda teşvik etmiştir.²⁴⁷ Zira bu ünsiyet kendisinin Hz. Peygamber’den işiterek yetmiş sûre ezberlemesine sebep olmuştur.²⁴⁸ Hz. Peygamber’in vefatından sonra ise diğer sûreleri sahâbeden öğrenerek ezberlediği belirtilmektedir.²⁴⁹ Bu itibarla Abdullah b. Mes‘ûd’un daha önce zikredildiği üzere Kur’an’ı âyet âyet ezberlemesinin yanı sıra sûre yöntemiyle de hıfzettiğini ifade edebiliriz.

²⁴¹ Muhammad Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, C. 2 (Ankara: İrfan Yayınevi, 2003), 768.

²⁴² Akaslan, “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’ân ve Kırâat Tarihine Katkıları”, 764.

²⁴³ Gündoğdu, “Mescitlerin Ayrılmaz Bir Unsuru Olarak Eğitim”, 319.

²⁴⁴ Buhârî, “Fedâilü’s-Sahâbe”, 26.

²⁴⁵ İsmail Çalışkan, *Tefsir Tarihi*, 4 bs. (Ankara: Bilay, 2021), 42.

²⁴⁶ M. Kemal Atik, “Abdullah b. Mes’ud ve Mushafının Kur’an Tarihindeki Yeri”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5 (01 Haziran 2005): 4.

²⁴⁷ Abdullah Kara ve Hilal Kara, *Ashâb-ı Suffe*, 3 bs. (İstanbul: Siyer Yayınları, 2023), 126.

²⁴⁸ A.g.e., 126.

²⁴⁹ A.g.e., 127.

- **Ebü'd-Derdâ (ö. 32/652/?):**

Rasûlullah tarafından görevlendirilen öğretmenlerden²⁵⁰ olup vaktini çoğunlukla Suffe'de ilim tahsiliyle geçirdiği ifade edilmektedir. Nitekim Kur'an'ın tamamını ezberleyerek Hz. Peygamber'e arz eden sahâbîler arasındadır.²⁵¹ Ebü'd-Derdâ, Kur'an öğretmenliğiyle temayüz ederek "Dımaşk mukrîi" ismiyle anılmakla²⁵² birlikte hadis ilmîyle de öne çıkmaktadır. Zira "Hz. Peygamber, sizden biriniz bir gecede Kur'an'ın üçte birini okuyabilir mi? diye sordu. Onlar da 'bunu nasıl yaparsınız ya da bunu kim yapabilir?' Dedi ki: *İhlâs sûresini okuyun, o Kur'an'ın üçte birine denktir.*"²⁵³ rivayeti çalışmamız için oldukça önemlidir. Bu rivayet dikkat edilmesi gereken iki önemli hususu ihtiva etmektedir. Birincisi Hz. Peygamber'in insan gücünü dikkate alarak sûre merkezli bir yaklaşımı esas aldığıdır. İkincisi ise bazı sûrelerin özelliklerinin ve faziletlerinin değişkenlik arz ettiğiidir. Dolayısıyla her yönüyle günümüzde örnek teşkil eden Hz. Peygamber'in Kur'an'a nasıl yaklaşmamız gerektiğine dair yönlendirmeleri oldukça önemlidir. Nitekim çağın gelişmişliğiyle birlikte adeta zaman ile yarışılan bir dönemde Kur'an-toplum ilişkisini sıkı tutmak açısından kişinin gücü nispetince sûre ezberine yönlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Sûre ezberinin karakteristik özellikleri başlığı altında bu noktalar detaylıca ele alınacaktır.

- **Habbâb b. Eret (ö. 37/657):**

İslâmiyet ile şereflenen ilk Müslümanlardandır.²⁵⁴ Mekke döneminde Dârülerkam'da olduğu gibi Medine devrinde de Suffe'de öğretmen olarak görevlendirilmiştir.²⁵⁵ Nitekim Kur'an'ı Hz. Peygamber'den öğrenmiş olup yetkin kimse konumuna gelmiştir. Bu durumu Amr b. Ma'dikerib'in (ö. 21/641-42) "Şu 'ara sûresini aktarmasını istediğimiz İbn Mes'ûd istediğimizin

²⁵⁰ Çelik, *İslâm'da Sosyal Hizmetle*, 240.

²⁵¹ Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'ân ve Kırâat Tarihine Katkıları", 774.

²⁵² Abdullah Aydınli, "Ebü'd-Derdâ", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/311.

²⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 468.

²⁵⁴ Mehmet Yaşar Kandemir, "Habbâb b. Eret", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/340.

²⁵⁵ Akaslan, "Ashâb-ı Suffe'nin Kur'ân ve Kırâat Tarihine Katkıları", 778.

kendisinde bulunmadığını ancak onu Allah Rasûlünden bizzat öğrenen Habbâb b. Eret'e gidip alabileceğimizi söyledi"²⁵⁶ rivayeti bu durumu açıklar mahiyettedir. Burada öne çıkan önemli husus ise Kur'an ezberiyle meşgul olan sahâbenin Kur'an'ı sûre sûre hıfzetmesi hasebiyle sûre ezberi yöntemini uyguladıklarıdır.

- **Ebû Hüreyre (ö. 58/678):**

Koyun otlatırken bulduğu kedi yavrularını elbisesinin eteğine koyup onlarla oynaması sebebiyle Hüreyre künyesiyle anılan²⁵⁷ Abdurrahman b. Sahr ed-Devsî'nin, İslâmiyet ile geç tanışması hasebiyle kaybettiği yılları telâfi etmek amacıyla Suffe'den ayrılmadığı ifade edilmektedir.²⁵⁸ Suffe'nin ilim sevdalısı²⁵⁹ talebelerinden Ebû Hüreyre, en çok hadis rivayet eden sahâbilerdendir.²⁶⁰ Ebû Hüreyre'nin Suffe'de sûre ezberi yönteminin kullanıldığına dair işaret belirten rivayeti oldukça önemlidir. Şöyle anlatmaktadır: "*Resûlallah (s.a.v.) kalabalık bir askerinin katıldığı orduyu sefere çıkardı. Hepsine Kur'an'dan bildikleri yeri okumalarını tembihliyordu. Yaşça genç birisine 'Kur'an'dan sen ne biliyorsun Ey Falanca?' diye sordu. Genç: 'bazı sureleri ve Bakara sûresini biliyorum' dedi. Resûlallah: 'Haydi git seni askerlere komutan tayin ettim' dedi.*"²⁶¹ Buradan iki önemli husus öne çıkmaktadır. Birincisi gencin verdiği cevaptan Kur'an'ın sûre sûre ezberlendiği ikincisi ise Hz. Peygamber'in bazı sûrelerin ezberine önem vermesidir. Dolayısıyla Kur'an'ın bütünü ezberlemeye güç yetiremeyen kimseler için sûre merkezli bir yaklaşımın isabetli olacağı kanaatindeyiz.

²⁵⁶ Ebû Nu'aym Ahmed Isfahânî, *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*, thk. Sâmî Enver Câhîn, (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2009), 1/205.

²⁵⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, "Ebû Hüreyre", *DİA* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/160.

²⁵⁸ A.g.m., 160.

²⁵⁹ Kara ve Kara, *Ashâb-ı Suffe*, 73.

²⁶⁰ Kandemir, "Ebû Hüreyre", 160.

²⁶¹ Tirmizî, "Fedâil'ul-Kur'ân", 2.

- **Abdullah b. Ömer (ö. 73/692):**

Suffe'nin ilim aşığı öğrencilerinden olup Kur'an'ı ezberleyen ve hükümlerini uygulama noktasında hassas davranmasıyla öne çıkan sahâbilerdendir.²⁶² Nitekim bu hassasiyeti sebebiyle Bakara sûresini dört yılda ezberlediği ifade edilmektedir.²⁶³ Bu bağlamda Kur'an'ın hükümlerini hayata tatbik etmeden yapılan ezberi, “Biz, Resûlullah'a bir sûre nâzil edilir edilmez o sûrede Rabbimizin bize ilettiği mesajları almak için çabalardık. Helalleri ve haramları öğrenmeye gayret ederdik. Sizin Kur'an'ın lafızlarından öğrenme konusunda sarf ettiğiniz çabadan daha fazlasını göstermeye çalışırdık”²⁶⁴ sözleriyle tenkit etmiştir. Ayrıca Kur'an'ın Fâtîha sûresinden sonuna kadar ezberlenmesine rağmen emir ve yasaklara dikkat edilmemesini “*kötü cins hurmaların görüntüsü ve tadına aldanmak*” şeklinde tavsif etmiştir.²⁶⁵ Bu minvalde günümüzde uygulanan sûre ezberi yönteminin Suffe'de uygulandığı görülmektedir. Nitekim birinci bölümde ele alındığı üzere hâfızlık eğitimine ihtimam gösteren İslâm coğrafyalarında Fâtihâ sûresinden başlanarak Kur'an'ın sonuna doğru sûre sûre ezber yönteminin kullanıldığını ifade etmiştik.

Detaylıca yer veremediğimiz Suffe'de ilimle meşgul olan bazı sahâbe isimleri ise, Ammâr b. Yâsir (ö. 37/657), Sa'd b. Ebû Vakkâs (ö. 55/675), Suheyb b. Sinân (ö. 38/659), Osman b. Maz'un (ö. 2/624), Huzeyfe b. Yemân (ö. 36/656) ve²⁶⁶ Ebû Saîd el-Hudrî (ö. 74/693-94)'dir.

²⁶² A.g.e., 79.

²⁶³ Ebû Abdillâh Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtül'l-Kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer, (Kahire: Mektübetü'l-Hâncî, 2000), 4/153.

²⁶⁴ Ebû Abdillâh Hâkim Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek 'ale's-Sahîhayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Atâ, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002), 1/91.

²⁶⁵ A.g.e., 1/91.

²⁶⁶ Detaylı bilgi için bkz. Basri Çetin, “Asr-ı Saâdet'te Suffe; Doğuşu, Önemi Ve İşlevi” (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 46-112.

İslâmî ilimlerin temelini oluşturduğu²⁶⁷ Suffe’de ashâbın esas olarak Kur’ân-ı Kerîm ile iştiğal ettiği ifade edilmektedir.²⁶⁸ Nitekim Abdullah Kara ve Hilal Kara’nın “Ashâb-ı Suffe” isimli eseri incelendiğinde Suffe ehlinin Kur’an’ı öğrenme, ezberleme ve hükümleri uygulama noktasında son derece gayretli oldukları görülmektedir. Bu bağlamda yukarıda zikredilen sahâbîlerin de Kur’an ezberi hususunda sonraki nesillere ışık tuttuğunu ifade edebiliriz. Zira Kur’an’ın parça parça inzâli bazı hikmetleri barındırdığı gibi ashâb-ı Suffe’nin de tadrîcî yöntemle sûre merkezli bir metot takip etmesi tesadüfi değildir.

Tedrîcen ezber yöntemi ise yukarıda zikredilen hikmetlerin yanı sıra sûrenin kendi içerisinde bir bütünlüğe sahip olması hasebiyle öğrencinin Kur’an’a vukufiyet sağlaması bakımından da önemlidir. Bu bağlamda sûre hâfızlığı uygulamasıyla öne çıkan Suudi Arabistan’da hâfızlığını ikmâl etmiş olan Murat Serdar Şadoğlu²⁶⁹ ile yaptığımız görüşmede bu durumu “Kur’an’a teknik açıdan bakıldığında sûre demek kelime kökeni surla ilişkili olup sonunda sadece ‘s’ harfi vardır. ‘s’ harfi kelimeyi özel isme dönüştürmektedir. Sûre dediğimiz etrafı surla çevrili yani kendi içerisinde bir bütünlüğe sahip anlamına gelmektedir. Hatta sûrelerin ismiyle içerikleri de ilişkilidir.” şeklinde ifade etmiştir.²⁷⁰ Bu ifadeden sûre ezberinin kendi içerisinde bir bütünlük oluşturduğu anlaşılmaktadır. Sûre ezberinin karakteristik özellikleri başlığı altında bu hususlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

3. 3. Sûre Ezberi Uygulaması

Hemen hemen her yöntemde olduğu gibi sûre ezberi yöntemi de hazırlık ve hâfızlık aşamalarından oluşmaktadır. Çalışmamızda yer alan sûre ezberi yöntemi genel olarak bütün İslam ülkelerinde yaygın olmakla birlikte aşağıda zikredilen uygulama özel olarak Suudi Arabistan’daki Cemiyetü’l Tahfizi’l-Kur’ân merkezlerinde yürütülmektedir. Bu kurumlarda sûre ezberi adıyla özel bir isimlendirme bulunmamaktadır. Akdemir bu durumun sebebini Kur’an ezberleme merkezlerinde

²⁶⁷ Akaslan, “Ashâb-ı Suffe’nin Kur’ân ve Kırâat Tarihine Katkıları”, 762.

²⁶⁸ Gündoğdu, “Mescitlerin Ayrılmaz Bir Unsuru Olarak Eğitim”, 319.

²⁶⁹ İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Öğretim Üyesi.

²⁷⁰ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

sûre ezberi yönteminden başka bir uygulamanın kabul edilmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir.²⁷¹

3.3.1. Hazırlık Aşaması

Hazırlık aşamasında öğrencinin ezbere olan kabiliyeti ve kapasitesi ölçülmektedir. Bu aşamada ezbere 30. cüzden başlanılmakta olup öğrencinin yeterliliğini tespit edebilmek hasebiyle hocanın inisiyatifine bağlı olarak 29. cüz ve 28. cüz ezbere dahil edilir.²⁷² Yöntemin her aşamasında görüleceği üzere hazırlık safhasında da sûre merkezli ilerleme söz konusudur. Hazırlık aşamasında.²⁷³

- Tecvidli bir şekilde yüzüne okuma melekesi geliştirilir.
- Duhâ sûresinden Nas sûresine kadar ezberlenir.
- Nas sûresi ezberinden sonra cüzün başından Nebe sûresinden Duhâ sûresine kadar ezberlenir.
- 29. ve 28. cüzlerde sûre tertibi bozulmadan cüz başından devam edilir.
- Hocanın gerekli gördüğü durumlarda meşhur sûreler olarak adlandırabileceğimiz Kehf, Duhân, Fetih, Rahman ve Vâkı'a sûreleri de ezberlenir.

Yüzüne okuma ve ezber programını başarıyla tamamlayan öğrenci hâfizlik aşamasına geçmektedir. Performansı yeterli görülmeyen aday öğrenci ise güç yetirememe ve psikolojik yıpranma sebepleriyle bir sonraki aşamaya geçirilmemektedir.²⁷⁴ Ancak bu aday öğrenci hazırlık aşamasında elde ettiği birikim ile meslekî alan eğitimine devam ederek görev alabilecek potansiyelde görülmektedir.²⁷⁵

²⁷¹ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

²⁷² Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

²⁷³ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

²⁷⁴ Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 31.

²⁷⁵ A.g.m., 31.

3.3.2. Ezber Aşaması

Cemiyetü'l Tahfız kurumlarında hâfızlık eğitiminde genellikle namaz vakitleri belirleyici olmakla birlikte dersler, ikindi vaktinden yatsı namazına kadar devam etmektedir. Nitekim günlük ders; yeni ezber ve muracaa (tekrar) kısımlarından oluşmakta olup ikindi ve akşam arası muracaalar, akşam ve yatsı arası yeni ezberlerin dinletildiği vakittir.²⁷⁶ Bu müesseselerde yalnızca Kur'an ve Kur'an ilimleri eğitimi verilmekte²⁷⁷ olup her hânedeki bir hâfız yetişmesi hedeflenmektedir.²⁷⁸

Bu kurumlarda her öğrencinin potansiyeline uygun programlar önerilmektedir. 10'luk, 15'lik ve 20'lik programlar öğrencinin vereceği sayfa sayısını nitelendirmekte olup ezber sistemi şu şekildedir:²⁷⁹

- Ezbere Bakara sûresinden başlanır.
- Birinci gün Bakara sûresinin ilk sayfası ezberlenir.
- İkinci gün bir sonraki sayfa ezberlenir ve bir önceki günün ezberiyle birlikte hocaya dinletilir.
- Öğrenciye uygun görülen sisteme göre birinci sayfanın tekrarı 10, 15 ya da 20 gün devam etmektedir. Örneğin 20'lik program uygulayan bir öğrenci 20. günün sonunda birinci sayfayı bırakmaktadır.
- Bakara sûresi tamamlandığında ise sûre baştan sona dinletilmekte olup öğreticinin ezberi kuvvetli bulmadığı durumlarda birkaç gün dinletilmektedir.
- Âl-i İmrân sûresine geçildiğinde ilk sayfayla birlikte Bakara sûresinin son 19 sayfası dinletilir.
- Sûrenin tamamlanınca Bakara sûresi ve Âl-i İmrân sûresi birlikte dinletilir.
- Her biten sûre ile önceki sûreler tekrar verilir.
- 5. Cüzün tamam olmasıyla cüz bağlamında ilk haslama yapılmaktadır. Zira 5. cüze kadar haslar sûre merkezli yapılmaktadır.

²⁷⁶ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

²⁷⁷ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 67.

²⁷⁸ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 69.

²⁷⁹ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

- 15. cüz tamamlanınca beş gün boyunca 15 cüz tekrar edilmektedir.

Ezber yapılırken dikkat edilen en önemli husus mâna bütünlüğünün öğrenciye aktarılmasıdır. Sayfa bitmiş olsa dahi öğretici konuyu ihtivâ eden âyete kadar ezberin devam etmesini istemektedir.²⁸⁰ Şadoğlu, Kur'an'ın sonundan başına doğru ilerlendiği durumlarda dahi cüz içindeki sûrelerin tamamlanmadan bir başka sûreye geçilmediğini ifade etmiştir.²⁸¹ Bir başka husus ise yeni ezber yükünün fazla olmasından ziyade eski ezberlerin sıklıkla tekrar edilmesidir. Nitekim buna örnek olarak Ramazan ayında ezberin tamamen durdurulması verilebilir. Bu kurumlarda Ramazan aylarında 10, 20 ve 30 cüz sınavları yapıldığı belirtilmekte olup sınavlar sonucunda puan ve derece verilmektedir. Dolayısıyla ezber bazen Ramazan ayından bir ay önce de durdurulmakta ve sınava hazırlık yapılmaktadır. Eğitime tekrar dönüldüğünde ise öncelikli olarak yeni ezber yapılmaz, eski ezberler tekrar edilir. Görüldüğü üzere ezber zamanla sınırlı olmayıp tekrar odaklı yapılmaktadır.²⁸²

3.4. Sûre Ezberi Yönteminin Karakteristik Özellikleri

Her ilmin kendine özel metodu olmakla birlikte hepsinin izledikleri yöntem farklıdır.²⁸³ Nitekim metotsuz ilmin olmayacağı²⁸⁴ belirtilmekte olup öğretim yöntem ve teknikleri, “öğrencilerin öğrenmelerini kolaylaştıran en önemli yardımcı unsurlar” şeklinde ifade edilmektedir.²⁸⁵ Genelde Kur'an öğretiminde özelde hâfızlık eğitiminde de geçmişten günümüze belirli yöntemler takip edilmektedir. Dolayısıyla öğrencinin hâfızlık eğitimini başarıyla tamamlayabilmesi, takip ettiği yöntem ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda başarılı bir sonuç elde edebilmek için öğrenciye uygun metodun tespit edilebilmesi hasebiyle hâfızlık eğitiminde yöntem çeşitliliği önem arz etmekte²⁸⁶ ve

²⁸⁰ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

²⁸¹ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

²⁸² Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

²⁸³ Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 190.

²⁸⁴ A.g.e., 190.

²⁸⁵ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 34.

²⁸⁶ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 265.

günümüz şartlarında zorunluluk olarak görülmektedir.²⁸⁷ İkinci bölümde ele alındığı üzere Türkiye dışındaki diğer ülkelerde her ne kadar ekseriyetle cüz ezberi yöntemi uygulanıyor olsa da ayrıntıları detaylı bir çalıştırmayı gerektirmekle birlikte süre ezberi yönteminin de uygulandığı bilinmektedir. Bu uygulama faydalı görülme olup ülkemizde de “cüz”, “süre” ve “hizb” hâfızlığının yaygınlaşması gerektiği belirtilmektedir.²⁸⁸

Bu minvalde Türkiye’de gelenekselleşen “dönüş usûlü yöntemin” yanı sıra alternatif metotlar geliştirmek ve uygulamak elzemdir. Nitekim günümüz postmodern dönemde öğrencinin hız ve hıza önem vermesi, bilgiye daha kısa sürede ulaşmak istemesi ve dijitalleşme gibi unsurlar dikkate alınacak olursa tek bir yöntem üzerinde ilerlemenin yeterli olmadığı, süre ezberinin ya da diğer alternatif yöntemlerin öne çıkarılması gerektiği kanaatindeyiz. Dolayısıyla yukarıda birçok başlık altında sınırlı bir şekilde değindiğimiz dönüş usulünün eksik taraflarını tamamlayıcı mahiyette görülen süre ezberi yönteminin nitelikleri detaylı olarak ele alınacaktır.

3.4.1. Anlam Bütünlüğü

Kur’ân-ı Kerîm’in inzâldeki temel amacın “insan hayatını şekillendirmek ve yönlendirmek” olduğu ifade edilmekte ve bu minvalde tilâvetin yanı sıra âyetlerin anlamına vâkıf olunması gerektiği belirtilmektedir.²⁸⁹ Allah Teâlâ “*Bu Kur’an, âyetlerini düşünsünler ve akıl sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.*”²⁹⁰ buyurmakta olup âyetler üzerinde düşünmeye yönlendirmektedir.²⁹¹ Nitekim Kur’an’ın lafız ve mânasını birbirinden ayırmadan bir bütün halinde

²⁸⁷ Tuncel, *Kur’an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 36.

²⁸⁸ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 30., Muhammet Karaosman, “İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım: Konu ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 1 (2017): 43., Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 30.

²⁸⁹ Mustafa Tunçer, “Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, C. 20, S. 2 (30 Aralık 2020): 619.

²⁹⁰ el-Sâd 38/29.

²⁹¹ en-Nahl 16/44., el-Mü’minûn 23/68., el-Muhammed 47/24.

okunması gerektiği vurgulanmaktadır.²⁹² Fakat temel gayenin Kur'an'ı okumak ve anlamak değil bilakis, asıl amacın anlaşılın bilginin hayata tatbik edilmesi olduğu ifade edilmektedir.²⁹³

Bilindiği gibi Türkiye'de ise istisnalar olmakla birlikte genellikle anlamdan uzak metin ezberi odaklı bir yöntem uygulanmaktadır. Elbette verilen emek çok büyük olmakla birlikte değerlidir. Fakat anlamdan uzak yapılan ezberin, kalitesi ve "hâfız" vasfının niteliğine uygunluğu tartışma konusudur. Günümüz araştırmacıları da bu eksikliğin giderilerek daha verimli sonuçlar elde edilebilmesi hasebiyle anlam merkezli yeni çalışmalar yapılması gerektiğini belirtmektedirler.²⁹⁴ Nitekim yukarıda ele aldığımız üzere ashâb-ı kirâmın Kur'an ezberindeki amacı ve önceliği âyetleri anlayarak hükümlerini hayata geçirmektir. Bu bağlamda "hâfız" unvanını taşıyabilmek ilâhî kelâmın lafzen ezberlemesinin yanı sıra âyetlerin anlaşılın hayata tatbik edilmesiyle mümkündür. Dolayısıyla Kur'an'ın anlam bütünlüğünü koruyarak ezberlemek son derece önemlidir.

Dönüş usûlü olarak isimlendirdiğimiz, yüzüne okuma ve ezberleme aşamalarından oluşan bu yöntem ise âyetlerin anlaşılması ve hükümlerinin uygulanması bakımından yeterli görülmemekte²⁹⁵ olup anlam bütünlüğü sağlanmamaktadır. Nitekim bu yöntemde ezbere, her cüzün son sayfasından başlanmakta ve cüzün ilk sayfasına doğru devam etmektedir. Aynı şekilde talebeye genellikle ezberlenecek sayfanın da sonundan başına doğru hızlanması tavsiye edilmektedir. Dolayısıyla anlamdan tamamen uzak bu yöntem hem ezberlenecek sayfanın hem de sûrenin anlam bütünlüğünü bozmakta olup

²⁹² Erdoğan Baş, *Kur'an'ı Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 2 bs. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022), 73.

²⁹³ A.g.e., 75.

²⁹⁴ Karakaya, "Türkiye'de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-", 60., Tunçer, "Nitelikli Hâfızlık Eğitimiinde Ezberin Mana İle Bütünleştirilmesinin Önemi", 624., Karaosman, "İlahî Kelâmın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım", 42.

²⁹⁵ Veysel Akkaya, "Günümüz Kur'an Öğretiminin Bütüncül Bir Yaklaşım ile Yeniden Yapılandırılmasına Bir Bakış", *Usul İslam Araştırmaları*, C. 39, S. 39 (30 Haziran 2023): 84.

uygun olmadığı kanaatindeyiz. Zira, tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye dışında hiçbir ülkede böyle bir uygulama söz konusu değildir.

Bilhassa dönüş usûlü yöntem ile kıssaların anlatıldığı sûrelerde olayın başlangıcı ve sonu yönünden zaman uyumsuzluğu ortaya çıkmaktadır.²⁹⁶ Örneğin; Yûsuf kıssasında cüzün sonundan ezberlenmeye başlanması sebebiyle Hz. Yûsuf önce bulunmakta sonra kaybedilmektedir.²⁹⁷ Aynı şekilde Kehf sûresinde de mağaraya sığınanlar önce uyandırılmakta sonra uyutulmaktadır. Hicr sûresinde ise İblis önce insanları saptırmak için kıyamete kadar süre istemekte ve olumlu karşılık almakta sonra İblis ile bütün meleklerin Hz. Âdem'e secde etmesi istenmektedir.²⁹⁸ Bir başka misal ise Neml sûresinde Hz. Süleyman'ın huzuruna elçiler önce gönderilmekte sonra kraliçe elçi göndereceğini ifade etmekte ve hüdhüd önce Sebe halkından getirdiği haberleri vermekte sonra Hz. Süleyman tarafından hüdhüdün nerede olduğu sorulmaktadır.²⁹⁹ Yine Hz. Meryem'in önce kucağında çocukla halkının karşısına çıkması sonra Cebrail (a.s.) tarafından çocukla müjdelenmesi³⁰⁰ gibi örnekler artırılabilir. Dolayısıyla süre hâfızlığı yöntemiyle ezbere sûrenin başından başlanması hasebiyle olay örgüsü sırasını korumakta ve anlam karmaşası ortadan kalkmaktadır. Ayrıca öğrencinin Kur'an'ı anlam bütünlüğü içerisinde ezberlemesiyle sûrenin genel konusu da zihnine yerleşmiş olacaktır.

Anlamdan uzak dönüş usulü ezberde karşılaşılan sorunlardan birisi de hüküm âyetlerinin tamamlanmadan yarıda kesilmesidir. Nitekim görüşmelerimiz sırasında kıraat alanında önemli hocalarımızdan ve Türkiye'de nitelikli hâfızlık programlarının geliştirilmesi fikrini destekleyen Mustafa Atilla Akdemir³⁰¹ bu duruma örnek olarak Nisâ sûresinde kendilerine nikah yapılması yasaklanan kadınlar grubunu açıklayan

²⁹⁶ Tunçer, "Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi", 624.

²⁹⁷ Şahin Aynur, *Kur'an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 85.

²⁹⁸ Tunçer, "Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana ile Bütünleştirilmesinin Önemi", 624.

²⁹⁹ el-Neml 27/22-36.

³⁰⁰ el-Meryem 19/19-27.

³⁰¹ Yalova Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi.

âyeti vermiştir. Zira bu âyet³⁰² dönüş usulü ezbere göre dördüncü cüzün birinci dönüşünde yer almaktadır. Dolayısıyla öğrenci ikinci dönüşe geçtiğinde bir önceki sayfayı ezberleyecektir. Fakat konu bitmemiş olup bir sonraki âyette³⁰³ devam etmektedir. Bu minvalde sayfanın son âyeti olması hasebiyle ezberi biten öğrenci okumayı sonlandırmaktadır. Akdemir, özellikle teravîh namazlarında aynı şekilde imamların da bir sonraki âyete devam etmediklerini ifade etmekte ve dili Arapça olan ülkelerde bu durumun yaşanmadığını belirtmektedir.³⁰⁴

Görüldüğü üzere bu uygulama sûre tertibini bozduğu³⁰⁵ gibi anlam karmaşasına da yol açmaktadır. Dolayısıyla sadece Türkiye’de uygulanan dönüş usulü yöntem, Kur’an’ı sûre merkezli bir metotla hıfzeden ülkeler tarafından tenkit edilmektedir.³⁰⁶ Bu minvalde ülkemizde de hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yönteminin uygulanmasıyla eleştirilerin önüne geçmekle birlikte eğitimde kalitenin artacağı kanaatindeyiz. Nitekim bu yöntemle Kur’an’ın tertibine uyum sağlanarak anlam karmaşası da önlenmiş olacaktır.

3.4.2. Tekrar Kolaylığı

Hâfızlık eğitiminde “haslama” denilen tekrar aşaması önemli bir yere sahiptir. Nitekim eğitim sürecindeki periyodik tekrarlar hızı kolaylaştıran ve sağlamlığı etkileyen önemli faktörlerdendir.³⁰⁷ Bunun yanı sıra büyük emekler sonucu elde edilen hâfızlık kadar hızı korumaya da ehemmiyet verilmektedir. Bu minvalde Algur, esas sorunun hâfızlık yapmak değil hızı korumak olduğunu belirtmektedir.³⁰⁸ Zira bilindiği üzere hâfızlık eğitimi sonrası uğraşılan meslek, eğitim ve günlük meşguliyetler sebebiyle disiplinli tekrarlar yapılamamaktadır. Çağa uyum sağlayan modern insan profili

³⁰² el-Nisâ 4/23.

³⁰³ el-Nisâ 4/24.

³⁰⁴ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, 23 Mayıs 2024.

³⁰⁵ Karaosman, “İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım”, 43.

³⁰⁶ Şahin Aynur, *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 72.

³⁰⁷ A.g.e., 190.

³⁰⁸ Algur, *Hafızlık eğitimi*, 340.

oluşmakta ve dolayısıyla dikkat dağıtan çeldirici unsurlar da düzenli bir tekrar programı oluşturmayı zorlaştırmaktadır.³⁰⁹

Bir diğer önemli husus ise bilindiği gibi hâfızlık eğitimi her zaman başarıyla sonuçlanmamaktadır. Öğrenciden kaynaklı iç faktörler ve çevreden kaynaklanan dış faktörler sebebiyle eğitimin yarıda bırakıldığı durumlarla karşılaşmaktadır.³¹⁰ Fakat bırakma aşamasına kadar ciddi bir zaman ve emek harcanmaktadır. Bu minvalde hâfızlık eğitimin yarıda bırakılmasının ardından o zamana kadar yapılan ezberlerin ziyan edilmemesi, hızın canlılığını koruması son derece önemlidir. Dolayısıyla haslama işleminin; hâfızlık aşamasında, sonrasında ve yarıda bırakılması durumunda ezberleri koruma olarak üç kısma ayrılabilceği kanaatindeyiz.

3.4.2.1. Ezber Aşamasında

Ezberin kalıcı ve sağlam olması hâfızlık eğitimi sırasında yapılan periyodik tekrarlara bağlıdır. Zira hıfz sürecinde bu tekrarların yapılmaması hâfızlık eğitimini uzatan faktörlerden sayılmaktadır.³¹¹ Bu bağlamda öğrenilen bilginin muhafaza edilebilmesi ve istenildiğinde hatırlanabilmesi hasebiyle bilgilerin örgütlenmesi önemli görülmektedir. Nitekim bilginin bütünlük oluşturabilmesi için her yeni bilgi ile bir önceki bilgi arasında bağlantı kurulması gerektiği ifade edilmektedir.³¹²

Bilindiği üzere dönüş usûlü yöntemde yeni ezberlenen, “ham” ya da “çiğ” olarak isimlendirilen sayfanın ilk tekrarı yaklaşık 35 gün sonra gerçekleşmektedir. Ancak aradan uzun süre geçmesi sebebiyle tekrardan ziyade sayfa, neredeyse tekrar ezberlenmektedir. Zira bellek, kısa süreli ve uzun süreli olarak ikiye ayrılmaktadır. Kısa süreli bellekteki bilgi kolayca unutulmaktadır. Uzun süreli bellek ise kısa süreli bellekte bulunan bilginin işlenip aktarıldığı depo olup³¹³ limitsizdir ve içindeki bilgiyi

³⁰⁹ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 176.

³¹⁰ Şekerci, “Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki”, 53-76.

³¹¹ Hatice Şahin Aynur, *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*, 1 bs. (İstanbul: Dem, 2021), 99.

³¹² Arslan, *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık*, 47.

³¹³ A.g.e., 48.

uzun süre muhafaza edebilmesi düzenli tekrarları gerektirmektedir.³¹⁴ Dolayısıyla hâfızlık eğitiminde de ezberlenen sayfanın rahatlıkla hatırlanabilmesi bilginin uzun süreli bellekte depolanmasıyla mümkündür. Bu bağlamda ham sayfanın kısa belleğe atılması sebebiyle 35 günlük bir aranın ardından ezber tamamen unutulmasa da zayıflamakta olup hatırlamakta güçlük çekilmektedir.

Bahsi geçen bu durumun ise öğrencinin psikolojisini olumsuz etkilediği belirtilmekte ve hâfızlık sürecinde yeni ezberlenen ham sayfanın, uzun süreli aralar verilmeden kısa süreli periyodik tekrarlar şeklinde yapılması gerektiği ifade edilmektedir.³¹⁵ Yukarıda süre ezberinin uygulamasında ele alındığı üzere bu yöntemde ham sayfanın tekrarı ara verilmeden yeni ezberlenen sayfayla birlikte öğrenciye uygun görülen programa göre 10, 15 veya 20 gün devam etmektedir. Dolayısıyla sayfa artık ham olmaktan çıkıp has sayfaya dönüşmektedir.³¹⁶ Zira sayfa kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarılmakta olup hatırlanması kolaydır. Bu şekilde süre ezberi yönteminde öğrenci bir yandan hıfzını yaparken diğer yandan haslamayı da yapmıştır. Böylece hâfızlığı bittikten sonra dönüş usûlü yöntemde olduğu gibi ayrı bir zaman ayırmak zorunda değildir. Nitekim Şadoğlu ve Akdemir'in de ifade ettiği üzere Türkiye'de genel olarak uygulanan klasik yöntemde öğrencinin hıfzını tamamlamasının ardından ciddi bir haslama yapması gerekmektedir.³¹⁷ Her ne kadar ülkemizde ezberini tamamlayanlara "hâfız" vasfı veriliyor olsa da Şadoğlu, öğrencinin hâfız niteliğini kazanabilmesinin bu haslama dönemi sonucunda elde edileceğini belirtmektedir.³¹⁸

Bir başka husus ise sayfaların eşit miktarda tekrar edilmesinin önemidir. Nitekim ikinci bölümde değinildiği üzere dönüş usûlü yöntemde cüzün son sayfasından başına doğru ezberlenirken bir önceki dönüşte hıfzedilen has sayfa da derse dahil edilir. Bu şekilde 20 tur dönülür. Dolayısıyla birinci dönüşteki sayfa 20 defa tekrar edilmişken yirminci dönüşteki sayfa bir kez tekrar edilmiş olur. Bu bağlamda birinci dönüşte ezberlenen

³¹⁴ Şahin Aynur, *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*, 101.

³¹⁵ A.g.e., 99-100.

³¹⁶ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³¹⁷ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³¹⁸ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

sayfalar daha sağlam olurken son dönüşlerde hıfzedilen sayfalar tekrar sayısının azalmasıyla zayıftır. Zira Akdemir bu duruma örnek olarak imamların namazda ya da aşr-ı şerif okurken olası takılma ihtimaline karşı kendilerini riske atmamak için okuyacakları kesiti cüz sonlarından seçtiklerini belirtmiştir.³¹⁹

Sûre ezberi yönteminde ise sayfalar eşit miktarda tekrar edilmektedir. Dolayısıyla ezberlenen bütün sayfalar aynı kuvvettedir. Nitekim Şadoğlu Arabistan'da uygulanan sûre ezberi metodunun Türkiye'de kullanılan yöntemin aksine tekrar merkezli olduğunu vurgulamakta olup öğrenciye sorulan herhangi bir sayfayı rahatlıkla okuduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye'de gelenekselleşen yöntemde hâfızlık eğitim sürecinin ezber odaklı ilerlediğini Suudi Arabistan'da ise bu sürecin tekrar merkezli sürdürüldüğünü belirtmektedir.³²⁰

3.4.2.2. Hâfızlık Eğitimi Sonrası

Kur'an'ı ezberleme ve haslama döneminden sonra hâfızlık eğitimi bitmiş gibi görünse de hıfzın muhafazası için sürekli takip ve kontrol gerektiği ifade edilmektedir.³²¹ Hâfızlık eğitiminin sona ermesiyle ezberi korumak ise bireyin şahsî gayretine bağlı olmakla birlikte eğitim hayatı, seçtiği mesleğin hafızlığa uygunluğuyla daha kolay ve fonksiyonel olacağı belirtilmektedir.³²² Bu durum avantajlı görülse de kanaatimiz bu yönde değildir. Nitekim hâfız olan bireylere sadece İslâmî ilimlerde ilerleme imkânının sunulması tamamen uzaklaşmaya sebep olabilir. Zira öğrenci hâfızlık eğitiminden sonra İslâmî ilimlerin dışında farklı bir alana yönelmek isteyebilir. Dolayısıyla hâfızlığın korunması eğitim ve meslek ile ilişkilendirilmemelidir. Bilakis doktor, avukat, öğretmen, mühendis vb. meslek sahibi hâfız bireyler için de tekrar yöntemleri geliştirilmelidir.

³¹⁹ Mustafa Atila Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³²⁰ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

³²¹ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 177-78.

³²² Algur, *Hafızlık eğitimi*, 223.

Bu minvalde kişinin kendisine uygun bir vakit belirleyip düzenli olarak cüz tekrarı ya da sûre ezberi tekrarı yapması tavsiye edilmektedir.³²³ Nitekim hâfızlık eğitimi sonrası tekrarlarında asıl olan sürekliliktir. Dolayısıyla günlük ezber rutini oluşturmak son derece elzemdir. Bilindiği üzere dönüş usûlü yöntemi ile hıfzını tamamlayan bireyler, genellikle hâfızlık eğitiminde uyguladıkları metodu eğitim sonrası tekrarlarında da uygulamaktadır. Fakat bir süre sonra günlük meşguliyetler sebebiyle bu tekrarlar bırakılmakta ve istikrar sağlanamamaktadır. Ayrıca eğitim sürecinde cüzün son sayfalarından başlanması hasebiyle öncelikle daha kuvvetli olan ilk dönüşler tekrar edilirken tekrarda sürekliliğin sağlanamaması sebebiyle son dönüşler yine tekrar edilmemektedir. Dolayısıyla sûre tekrarı ile bu durumun önüne geçilmektedir. Zira sûrenin başından başlanması hasebiyle zayıf son dönüşlerdeki sayfalar kuvvetlenirken günlük rutin oluşturması bakımından süreklilik sağlanmaktadır.

3.4.2.3. Hâfızlık Eğitiminin Yarıda Bırakılması Durumunda

Hâfızlık eğitimi her zaman başarıyla sonuçlanmamaktadır. Nitekim Kur'an kursu terki üzerine yapılan bir araştırmada hâfızlık eğitiminin tercih edilme sebepleri aile isteği, okul başarı durumu, dini motivasyon, ortam etkisi, içsel motivasyon ve rol model etkisi olarak tespit edilmiştir.³²⁴ Dolayısıyla öğretici, öğrenci, kursun imkânları ve aile gibi faktörlerin etkisiyle hâfızlık eğitimi yarıda bırakılmaktadır.³²⁵ Öyle ki klasik sisteme göre bazen yedinci, onuncu, on beşinci gibi farklı dönüşlerde öğrenci hıfzını yarıda bırakmaktadır. Bilindiği gibi bu dönüşlere kadar ciddi bir emek ve zaman harcanmakta olup başarıya ulaşılmadığı takdirde bu çaba ziyan olmaktadır. Zira her cüzün sonundan başlanması hasebiyle derli toplu bir ezberin bulunmaması yapılan hıfzın tekrar edilmesini zorlaştırmaktadır.³²⁶ Ayrıca bu durumun öğrencinin psikolojisini olumsuz

³²³ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 176.

³²⁴ Şekerci, "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki", 35.

³²⁵ Abdulkadir Şekerci ve Ahmet Çakmak, "Hafızlık Eğitiminde Kur'an Kursu Terki", *Hitit İlahiyat Dergisi*, C. 22, S. 1 (30 Haziran 2023): 387.

³²⁶ Akdemir, "Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık", 29-30.

etkilediği ve her cüzde mevcut dağınık ezberin bir bütün oluşturulmaması sebebiyle öğrencinin, tamamlanmamış işin mahcubiyetini yaşayacağı ifade edilmektedir.³²⁷

Bu bağlamda süre ezberi yöntemiyle bu durumun ciddi ölçüde çözüleceği düşünülmektedir. Örneğin Bakara sûresinden başlayan öğrenci hâfızlığını sûrenin tamamlanmasıyla bırakmış olsa da farklı cüzlerde parça parça bulunan ezberden ziyade belirli bir bütün şeklindeki ezberi tekrar etmek daha kolay olacaktır. Nitekim öğrenci Bakara sûresinin hâfızı sayılmaktadır. Zira her ne kadar Türkiye’de ezberlenen sûrenin hâfızı olarak anılmak yaygın olmasa da yukarıda bahsi geçtiği üzere sair İslâm beldelerinde bu kullanım yaygındır. Böylelikle ezberlediği sûrenin hâfızı nitelendirmesinin öğrenciyi motive etmesi açısından önemli olduğu kanaatindeyiz. Nitekim bu uygulamayı yapan ülkelerde her dönemin sonunda öğrencinin sınava girdiği ve hâfızlığa devam edemeyecek öğrencilere komisyonun kararıyla ezberlediği bölümleri bildiren bir belge verildiği ifade edilmektedir.³²⁸ Dolayısıyla bu uygulama ile hâfızlığını tamamlayamayan öğrencinin, emeğinin hebâ olduğunu düşünmekten kurtulup ruhen rahatlayacağı belirtilmekte olup belki de bir zaman sonra hıfzını tamamlamaya yönleneceği ifade edilmektedir.³²⁹

3.4.3. Kısmî Hâfızlık İmkânı

Bilindiği gibi Türkiye’de hâfızlık sistemi “ya hep ya hiç” olgusu üzerine kuruludur.³³⁰ Daha önce belirttiğimiz gibi bu sistemin ülkemizde yaygınlık kazanmasının sebebi ise Kur’an dilinin Arapça olması, dolayısıyla mânadan uzak sistematik bir ezber metodu kabul edilmesidir.³³¹ Ancak ülkemizde uygulanan bu yöntem tespit edebildiğimiz kadarıyla Türkiye’den öğretici olarak başka beldelere gidenler dışında herhangi bir ülkede uygulanmamaktadır. Zira ikinci bölümde zikredilen Arap olmayan ülkelerde

³²⁷ Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği-, 47.

³²⁸ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 30.

³²⁹ A.g.e., 30.

³³⁰ Mehmet Emin Maşalı, “Kur’an Kıraatinde ve Kitabetinde Türkiye’nin Durumu”, T.C. Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme ve Kıraat Kurulu Başkanlığı Tecvit Çalıştayı, Türkiye, (2015): 6., Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi -Ankara Örneği-, 47.

³³¹ Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-”, 47.

cüz veya sûre ezberi uygulanmaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de geçmişten günümüze benimsenen ve başka metotlara ihtiyaç duyulmaksızın dönüş usûlü yöntem üzerinde ısrar edilmesi şaşırtıcı bir durumdur. Nitekim Akdemir’e göre istifadeli programlar beraberinde ilgi ve talebi getirmektedir. Fakat Türkiye’de gelenekselleşen yönteme böyle bir yönelim söz konusu olmadığı gibi günümüz araştırmacıları tarafından geliştirilmesi gerektiği ifade edilmektedir.³³²

Bu minvalde ya hep ya hiç tutumuna karşı kısmî hâfızlık uygulamaları tavsiye edilmektedir.³³³ Nitekim dönüş usûlü yöntemle hâfızlığa başlayan fakat muhtelif sebeplerle hıfzını tamamlayan öğrencilerin hafızasında her cüzde birbiriyle bağlantısız belirli miktarda ezber bulunmaktadır. Zira beş dönüşle ilerleyen bir öğrencinin neredeyse sekiz cüze tekabül eden ezber yükü taşıdığı belirtilmekte³³⁴ olup harcanan vakit ve verilen emek yadsınamaz. Bu durum öğrencinin başarıya ulaşamaması sebebiyle psikolojisini olumsuz etkilemekte aynı zamanda hafızasındaki dağınık ezberi muhafaza etmeyi zorlaştırmaktadır. Kısmî ezber ise cüz veya sûre ezberidir. Konumuz gereği kısmî hâfızlık olarak sûre ezberine temas edilecektir.

Türkiye’de yaygın olmayan fakat sair ülkelerde ezberlenen sûrelerin hâfızını nitelendirmesi kullanılmaktadır (Nebe sûresinin hâfızını).³³⁵ Uluslararası İlahiyat Programı (UİP) kapsamında Türkiye’ye gelen öğrencilere “Hâfız mısınız” sorusuna bazılarının “kısmen hâfızım” şeklinde cevap vermesi de sair ülkelerde kısmî hâfızlık uygulamalarının göstergesidir.³³⁶ Fakat ülkemizde hâfızlık eğitiminde bütüncül

³³² Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³³³ Mehmet Emin Maşalı, “Kur’an Kıraatında ve Kitabesinde Türkiye’nin Durumu”, 6., Salih Aybey, “Hafızlık Eğitiminde Yeni Bir Tecrübe: Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık - Önemi, Problemleri ve Beklentiler-”, *EKEV Akademi Dergisi*, S. 82 (22 Haziran 2020): 405., Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 30.

³³⁴ Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-”, 47.

³³⁵ Özdemir, “Ürdün’de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları”, 33.

³³⁶ Emrullah Tuncel, “Uluslararası İlahiyat Programı (UİP) Öğrencilerinin Kur’an Okuma ve Tecvid Dersine Yönelik İlgi, Hazırlık, Algı, Tutum ve Beklentileri -Müif Ölçeğinde-”, *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 12, S. 24 (15 Temmuz 2023): 734.

yaklaşımın hakim olması hasebiyle hıfzını yarıda bırakan öğrenci böyle bir sorunun karşısında muhtemelen hâfız olmadığını ifade edecektir. Bu bağlamda sûre ezberi yöntemiyle kısmen hâfızlık uygulaması öğrenciye motivasyon sağlaması açısından ve ilerleyen süreçte hıfzını tamamlamaya imkân vermesi bakımından son derece avantajlı görülmektedir.³³⁷ Aynı şekilde sûre ezberi yöntemiyle hıfza başlayan bir öğrencinin eğitimi yarıda bırakması durumunda sûrelerin bir bütün oluşturması hasebiyle tekrar kolaylığı sağlanacaktır. Dolayısıyla bu uygulamayla dönüş usûlü yöntemdeki olası zaiyatın önüne geçildiği gibi öğrencinin belirli sûreleri ezberlemesiyle hıfzettiği sûrelerin hâfızı olarak vasıflanması sağlanacaktır.

Son zamanlarda örgün eğitim ile hâfızlık programlarının yaygınlaştığı bilinmektedir. Genellikle dönüş usûlü yöntemin uygulanması ise okul derslerinde ya da hâfızlık derslerinde başarısızlık, örgün eğitimle birlikte hâfızlık programının yoğunluğu sebebiyle yorgunluk, isteksizlik ve bıkkınlık gibi sorunları beraberinde getirmektedir.³³⁸ Nitekim dönüşlerin ilerlemesi ve sayfa sayısının ilerlemesiyle ezber yükü artmaktadır. Bir yandan okul derslerinin yoğunluğu diğer yandan ezber yükü karşılaşılan problemlerdendir.

Genelde Arap dünyasında özelde ise Ürdün’de bu duruma çözüm olarak kısmî hâfızlık imkânı sunulmaktadır.³³⁹ Zira Kur’an’ın tamamını ezberleme hedefiyle yürütülen programlar öğrencinin hem akademik hem de hâfızlık başarısını etkilemektedir. Bu minvalde sûre ezberi metodunun dönüş usûlüne nispeten tekrar kolaylığı göz önünde bulundurulacak olursa kısmî hâfızlık imkânının büyük avantaj sağlayacağı kanaatindeyiz. Bunun yanı sıra sûre ezberinin kısmî hâfızlık imkânı sağlamasıyla Kur’an-toplum arasındaki irtibatın da kuvvetlenmesi yönünde olumlu etkilere yol açacağı düşüncesindeyiz.

³³⁷ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 30.

³³⁸ Aybey, “Hafızlık Eğitiminde Yeni Bir Tecrübe”, 393-394.

³³⁹ Özdemir, “Ürdün’de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları”, 44.

3.4.4. Kur'an-Toplum İlişkinde Olumlu Etkisi

Ülkemizde oluşan “ya hep ya hiç” bütüncül anlayışının³⁴⁰ bir sonucu olarak hâfızlık eğitimi belirli bir yaş grubuna nispet edilmektedir. Nitekim toplumumuzda genç ve yaşlı birçok insanın Kur'an ezberine hevesi olduğu fakat cesaret edemediği belirtilmektedir.³⁴¹ Dolayısıyla Türkiye’de hâfızlık eğitiminin sadece Kur'an’ın baştan sona eksiksiz hıfz etmek şeklinde anlaşılması, ulaşılması zor bir merteye olarak görülmesine sebep olmaktadır.³⁴²

Hız. Peygamber’in Mekke’de baskı ve işkencenin zirveye ulaştığı dönemlerde dahi evlerde, bazen mağaralar ya da Mekke dışındaki dağlarda Kur'an eğitimine devam etmesi bu eğitimin ihmal edilmeyecek bir değere sahip olduğunun göstergesidir.³⁴³ Bu bağlamda yukarıda zikredildiği üzere Hız. Peygamber’in rehberliğinde günümüze ışık tutan sahâbe neslinin de Kur'an ile bağlarının son derece kuvvetli ve Kur'an ezberinin hayatlarının bir parçası olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla teknolojinin en üst seviyeye ulaştığı çağımızda uygulanan metodun yanlışlığı sebebiyle Kur'an ezberine cesaret edilememesi hasebiyle mânevî bağların zayıflaması üzücü bir durumdur.

Sahâbenin Kur'an hâfızlığında dikkat çeken en önemli husus ise tadrîcî bir yöntem takip etmesidir. Nitekim bu usûlü uygulamalarında belirli sebeplerin olmasının yanı sıra ezberi kolaylaştırdığını da ifade edebiliriz. Bu minvalde toplumu Kur'an ezberine teşvik etmek ve Kur'an ile irtibatı sağlamlaştırmak amacıyla bütüncül yaklaşımın aksine belirli sûrelerin ezberine yönlendirmek elzemdir. Zira Süleyman Kablan’ın da ifade ettiği gibi ashâb-ı kirâm’dan bazıları Kur'an’ın tamamını hıfz etmiş olsa da birçoğu belirli sûreleri ezberlemekle iktifa etmiştir.³⁴⁴

Bilindiği gibi Kur'an, sadece inzâl olduğu döneme değil bütün zamanları ve mekânları kuşatan evrensel bir kitaptır. Bu bağlamda ilâhî kelâm geçmişte olduğu gibi

³⁴⁰ Mehmet Emin Maşalı, “Kur'an Kıraatinde ve Kitabetinde Türkiye’nin Durumu”, 6.

³⁴¹ Akdemir, “Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 30.

³⁴² Karakaya, “Türkiye’de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-”, 47.

³⁴³ Tuncel, *Kur'an Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 26.

³⁴⁴ Kablan, “Kur'ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri”, 744.

günümüzde de bireylerin ve toplumun terbiyesi için yegâne rehberdir.³⁴⁵ Nitekim toplumun inşası ile bireyin inşası ilişkili görülmektedir.³⁴⁶ Dolayısıyla günümüzde Câhiliye döneminde karşılaşılan âdetlerden kurtulmak Kur'an'ın gölgesinde yaşamak ile mümkündür. Zira ilâhî vahyin muhatabının birey ve toplum olması hasebiyle dünya ve âhiret saadetinin Kur'an'ın hükümlerini yerine getirmenin neticesinde mükemmelleşme ile mümkün olabileceği ifade edilmektedir.³⁴⁷ Bu minvalde toplumun her kesimine ulaşmak son derece önemli olup yediden yetmiş Kur'an ile irtibatı sağlamak gerekmektedir.

Bu bağlamda her yaş grubuna özel sûre merkezli programlar hazırlayarak mâna üzerinde yoğunlaşmak elzemdir. Böylelikle anlamadan Kur'an'ın tamamını ezberlemek yerine nitelikli ve bilinçli bir metot takip edilmiş olacaktır. Ayrıca küçük yaşlardan itibaren Kur'ânî bir bilinç oluşmakla birlikte ilerleyen yaşlarda tam hâfızlığa cesaret edemeyenler için kısmen hâfızlık imkânı elde edilecektir. Nitekim yukarıda ele alındığı gibi ashâb-ı kirâmda bu usulle Kur'an'ın tamamını veya belirli sûreleri ezberlemiştir.

Hz. Peygamber ise *“Hiç şüphe yok ki, ezberinde Kur'an'dan bir şey bulunmayan kimse harabeye dönmüş ev gibidir.”*³⁴⁸ buyurmaktadır. Dolayısıyla yaş farkı gözetmeksizin Kur'an ezberi son derece önemli bir vazifedir. Bu bağlamda yukarıda değinildiği üzere sûre ezberinin kısmî hâfızlık imkânı sunması hasebiyle Kur'an ile toplum arasındaki irtibatın sağlanacağı ve mânevî bağların kuvvetleneceğini düşünmemiz mümkündür.

3.4.5. Sûre Bilinci Oluşması

Sûre ezberinin doğal sonucu olan kısmî hâfızlık, günümüz şartları içerisinde X, Y ve Z kuşaklarından Kur'an'ın tamamını ezberlemeye vakti olmayanlar için bir fırsat

³⁴⁵ Demirci, *Kur'ân Tarihi*, 55.

³⁴⁶ Mekki Solmaz, “Kur'ân'da Birey ve Toplumun İnşası”, *Batman Akademi Dergisi*, C. 6, S. 1 (04 Temmuz 2022): 32.

³⁴⁷ A.g.m., 33.

³⁴⁸ Tirmizî, “Fedâilu'l-Kur'ân”, 18.

olarak görülebilir. Kısmî hâfızlık imkânının ortaya çıkardığı en önemli husus ise sûre bilincinin oluşmasıdır denebilir.

Meseleye bu açıdan bakılırsa, sûrelerin ihtiva ettiği mesajların ve değerlerin bilinci inşa ettiği belirtilmektedir.³⁴⁹ Bu bağlamda son zamanlarda özellikle kıssaları ihtiva eden sûreler üzerine müstakil çalışmalar yapılmaktadır.³⁵⁰ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de akıl sahipleri için kıssaların ibret verici olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir.³⁵¹ Ayrıca “*Peygamberlerin haberlerinden, kendileriyle senin kalbini pekiştirdiğimiz her bir haberi sana aktarıyoruz. Bunlarda sana hak mü’minlere de bir öğüt ve hatırlatma gelmiştir.*”³⁵² âyeti bağlamında da kıssaların imanın yerleşmesi ve iradenin sağlamlaşması bakımından önemli olduğu vurgulanmaktadır.³⁵³

Öte yandan müphem meselelerin açıklanması, dinî ilkelerin anlaşılması ve zihinde kalıcı olması açısından Kur’an’da kıssalara sıklıkla yer verildiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla kıssaların, insan aklının anlamakta güçlük çektiği metafizik olguların idrakini kolaylaştırdığı belirtilmektedir.³⁵⁴ Bu minvalde genelde bütün sûrelerle özelden kıssaları içeren sûrelerle bağ kurmak ve vermek istediği mesajı özümsemek gerekmektedir. Nitekim muhtelif sûrelerde bazı kıssalar birçok kez tekrar edilmiş olsa da her sûrenin kendi içerisinde vermek istediği mesaj farklı olup dikkat edilmesi

³⁴⁹ Solmaz, “Kur’ân’da Birey ve Toplumun İnşası”, 32.

³⁵⁰ Yasin Pişgin, *Mısır’a Sultanı Kuyudan Gelir*, 1 bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2022)., Yasin Pişgin, *Kur’ân’ın Kalbine Yolculuk*, 3 bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2021)., Saliha Körükcü, “Kur’ân’ın Temel Mesajları Bağlamında İbrahim Sûresi” (Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, 2023)., Nurullah Ergin, “Ulûmu’l Kur’an Bağlamında Hz. Mûsa Kıssası” (Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, Harran Üniversitesi, 2024).

³⁵¹ el-Yûsuf 12/111., el-Hicr 15/75.

³⁵² el-Hûd 11/120.

³⁵³ Adem Akıncı, “Kur’an’daki Kıssalar Ve Din Öğretimindeki Yeri”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 13, S. 13 (01 Haziran 2004): 50.

³⁵⁴ A.g.m., 50.

gereken hususlar ve öne çıkan yönü başkadır.³⁵⁵ Böylelikle sûreler arasında köprü kurmak, aralarındaki irtibatı yakalamak yeni sûrenin ezberine teşvik edebilir.

Bu meyanda bir başka husus ise hikayelerin, anlayışı ve hayata tatbiki kolaylaştırması hasebiyle din öğretiminde kıssaların önemli görülmesidir.³⁵⁶ Aynı minvalde Kur'an öğretiminde de öğrenilen bilginin hayata tatbiki noktasında sûreler ya da âyetler üzerinde tefsir ve tefekkür çalışmaları tavsiye edilmektedir.³⁵⁷ Zira bu uygulamaya örnek teşkil edecek "Günümüz Kur'an Öğretiminin Bütüncül Bir Yaklaşımla Yeniden Yapılandırılmasına Bir Bakış" adlı çalışmada günlük hayatta karşılaşılan pek çok ahlâkî ilkeyi içermesi sebebiyle Lokman sûresi örneği verilmiştir.³⁵⁸

Diğer yandan insan, sûrelerde anlatılan kıssalarla kendi hayat serüveni arasında irtibat kurabilir. Böylelikle bir sûreye bağlanıp kendisine mânevî bir destek edinebilir. Nitekim Yasin Pişgin, "Mısır'a Sultanı Kuyudan Gelir" adlı çalışmasında özellikle Yûsuf sûresinin olay örgüsüyle kişiyi âdeta kıssanın bir parçası haline getirdiğini, dolayısıyla kıssada verilen mesajın da kişinin hayatının bir parçası olduğunu ifade etmektedir.³⁵⁹ Ayrıca kişinin Yûsuf sûresini özümseyerek okuduğunda kıssa ile kendisi arasında gel-git yaşayacağını belirtmiş olup bu durumun genelde Kur'an'daki bütün sûrelerde yaşandığını ifade ederken özelde Yûsuf sûresinde daha fazla öne çıktığını vurgulamaktadır.³⁶⁰

Ebû Saîd b. el-Muallâ şöyle anlatmaktadır: "*Mescitte namaz kılıyordum, Resûlallah (s.a.v.) beni çağırdı. Ancak (namazda olduğum için) icabet edemedim. Sonra yanına gelerek: 'Ey Allah'ın Resulü namaz kılıyordum (bu sebeple gelemedim)' bana 'Ey iman edenler, Allah ve Resulü sizi çağırdıkları zaman hemen icabet edin'*³⁶¹ buyurmuyor mu

³⁵⁵ Demirci, *Tefsir Usûlü*, 216-17.

³⁵⁶ Akıncı, "Kur'an'daki Kıssalar ve Din Öğretimindeki Yeri", 55.

³⁵⁷ Akkaya, "Günümüz Kuran Öğretiminin Bütüncül Bir Yaklaşımla Yeniden Yapılandırılmasına Bir Bakış", 96

³⁵⁸ A.g.m., 96.

³⁵⁹ Pişgin, Mısır'a Sultanı Kuyudan Gelir, 11-12.

³⁶⁰ A.g.e., 12.

³⁶¹ el-Enfâl 8/24.

dedi' ve sonra bana 'Sen mescitten çıkmadan önce sana Kur'an'daki en büyük sûreyi öğreteceğim' dedi ve elimden tuttu. Mescitten çıkacağı sırada 'Sana Kur'an'daki en büyük sûreyi öğreteceğim dememiş miydiniz?' dedim. Hz. Peygamber 'o sûre Elhamdülillahi rabbi'l âlemin, es-seb'u'l-mesânî (yedi âyet) ve bana verilen yüce Kur'an'dır' dedi."³⁶² Nitekim Fâtiha sûresinin, Kur'an'ın amaç ve hükümlerini özet şekilde ihtiva ettiği³⁶³ belirtilmekle birlikte bu sûrenin inanç, ibadet ve ahlak ilkeleri bakımından Kur'an'ın öz ifadesi olduğu vurgulanmaktadır.³⁶⁴ Dolayısıyla Kur'an ahlakıyla ahlaklanmak Fâtiha sûresini anlamak ve yaşamak ile ilişkilendirilmiştir.³⁶⁵

Bu meyanda başka bir misal Hz. Peygamber'in "*Her şeyin bir kalbi vardır, Kur'an'ın kalbi Yâsîn sûresidir.*"³⁶⁶ buyurmasıdır. Hz. Peygamber'in bu ifadesinden yola çıkarak Pişgin, kalbin vücuda kan pompaladığı gibi Yâsîn sûresinin de "Kur'an'ın kılcallarına kan pompalayan bir kalp" olduğunu ifade etmiş olup Kur'an'ın tamamına dair önemli bir bilinç inşa edeceğini belirtmiştir.³⁶⁷ Yine Hz. Peygamber'in "*Evlerinizi kabirlere çevirmeyin, içerisinde Bakara sûresi okunan evden şeytan kaçmaz*"³⁶⁸ buyurması Kur'an'da bulunan 114 sûre içerisinde Bakara sûresinin şeytandan koruyan özelliğini öne çıkarır mahiyettedir.

Zikredilen bu rivayetlerden ve yukarıda anlatılanlardan hareketle, her sûrenin kendine has özellikleri ve faziletleri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bazı sûrelerin bireylerdeki etkisi ve açılımı da farklılık arz edebilir. Bilhassa Hucurât ve Lokman sûreleri gibi ahlakî esasları ihtiva eden sûreleri tam olarak anlamanın ve ezberlemenin kişilik inşasında son derece önemli olduğu görüşündeyiz.

³⁶² Buhârî, "Tefsîr", 1.

³⁶³ Yasin Pişgin, *Fatiha Suresi Tefsiri Yedi Ayet Yedi Şahsiyet*, 1 bs. (İstanbul: Timaş Yayınları, 2024), 44.

³⁶⁴ A.g.e., 45.

³⁶⁵ A.g.e., 45.

³⁶⁶ Tirmizî, "Fedâilu'l-Kur'ân", 6.

³⁶⁷ Pişgin, *Kur'an'ın Kalbine Yolculuk*, 42.

³⁶⁸ Tirmizî, "Fedâil'ul-Kur'ân", 2.

Bu itibarla Kur'ânî bilincin inşa edilebilmesi sûre bilincini oluşturmakla mümkündür denebilir. Nitekim Allah Teâlâ'nın vahyi tadrîcen inzâl edişi ve Hz. Peygamber'in Kur'an'ı vahiy geldikçe tebliğ etmesi, kendisinin ve ashabın ezberlemesi bizlere Kur'an'a nasıl yaklaşmamız gerektiği hususunda yol göstermektedir. Dolayısıyla özelden genele bakış açısıyla sûre bilincinden Kur'an bilincine, sûre ezberinden Kur'an'ın bütününe ezberleme yaklaşımının âyetlerin idrakini ve hayata tatbikini kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

3.5. Dönüş Usulü Yöntemi ile Mukayesesi

Türkiye'de hâfızlık eğitiminde yaygın olarak dönüş usulü yöntemin kullanılması hasebiyle sûre ezberiyle mukayesesi ele alınacaktır. Nitekim yukarıda etraflıca zikredildiği üzere iki yöntem paradigma olarak birbirinden tamamen farklıdır.

- Dönüş usulünde ezbere her cüzün son sayfasından başına doğru ilerlenirken³⁶⁹ sûre ezberinde sûrenin başından sonuna doğru ilerlenmektedir.³⁷⁰ Dolayısıyla dönüş usulünde cüz ve lafız merkezli bir metot uygulanırken sûre ezberinde, sûre ve anlam merkezli bir yöntem uygulanmaktadır.
- Dönüş usulü yöntemde yeni ezberlenen çığ sayfanın ilk tekrarı yaklaşık 35 gün sonra³⁷¹ yapılırken sûre ezberinde ham sayfa bir sonraki gün önceki günün dersiyile birlikte dinletilir.³⁷² Buradan dönüş usulünün yeni ezber odaklı, sûre ezberinin ise tekrar odaklı ilerlediği anlaşılmaktadır.
- Dönüş usulü yönteminde her sayfanın eşit miktarda tekrar edilememesi sebebiyle ezber sürecinin tamamlanmasının ardından ciddi bir haslama aşaması gerekmektedir. Sûre ezberi yönteminde ise her sayfanın tekrar

³⁶⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, "*Hafızlık Eğitim Programı*", 8-9.

³⁷⁰ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³⁷¹ Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, "*Hafızlık Eğitim Programı*", 9.

³⁷² Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

sayısının aynı olması ve her sûre bitiminde diğer sûrelerin tekrar edilmesi hasebiyle haslama işlemi ezber aşamasında yapılmaktadır.³⁷³

- Dönüş usulü yöntemde bütüncül anlayışın hâkim olması sebebiyle yapısı gereği “tam hâfızlık” esasına dayanmakta³⁷⁴ olup ara kategoriler bulunmamaktadır. Buna karşın sûre ezberinde ise kısmî hâfızlık imkânı bulunmaktadır.³⁷⁵
- Dönüş usulü yöntemin yapısı itibariyle Uluslararası Kur’an yarışmalarına hıfzını tamamlayan öğrenciler katılabilmektedir. Bu durum ise diğer yarışmacı ülkeler tarafından garipsenmektedir.³⁷⁶ Sûre ezberi yönteminde ise ezbere Bakara sûresinden başlanması hasebiyle kategorilere göre ezberini tamamlayan yarışmacılar hıfzın ikmalini beklemeden yarışmaya katılabilmektedir.³⁷⁷
- Dönüş usulü yöntemde ezbere her cüzün sonundan başlanması hasebiyle sûre tertibini öğrenme imkânına elverişli değildir. Bu sebeple öğrencilere sûre ismini söyleyip okuması istendiğinde öğrenci okuyamamaktadır.³⁷⁸ Sûre ezberi yönteminde ise sûre merkezli ilerlenmesi hasebiyle öğrenci sûre tertibine hâkim olmakla birlikte herhangi bir sûreye başlanması istendiğinde sıkıntı yaşamamaktadır.³⁷⁹

3.6. Dezavantajları

Zamanın gerekleri ve imkânları ölçüsünde hâfızlık eğitim sürecinin gözden geçirilmesi ve hâfızlık eğitiminde kaliteyi arttırmaya çalışılırken sürenin olabildiğince

³⁷³ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024., Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³⁷⁴ Mehmet Emin Maşalı, “Kur’an Kıraatinde ve Kitabetinde Türkiye’nin Durumu”, 6.

³⁷⁵ Mustafâ Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³⁷⁶ Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 30.

³⁷⁷ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

³⁷⁸ Akdemir, “Kur’an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”, 38.

³⁷⁹ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024.

düşürülmesi gerektiği belirtilmektedir.³⁸⁰ Nitekim hâfızlık eğitimin yoğun program içeriğine sahip olduğu ifade edilmektedir.³⁸¹ Hâfızlık eğitiminde zaman faktörü önemli görülmekte olup sürenin uzaması beraberinde bazı olumsuzlukları getirmektedir. Zamanında ikmal edilen ezber ise başarı hissini oluşması ve motivasyon sağlanması hasebiyle olumlu etkiler meydana getirmektedir.³⁸² Bu minvalde hâfızlık eğitiminde sürecin âzami derecede kısa tutulması elzemdir.

Sûre ezberi yönteminde hâfızlık süresinin, tıpkı Türkiye’de uygulanan dönüş usulü yöntem gibi iki-üç yıl sürdüğü belirtilmektedir.³⁸³ Şadoğlu bu gecikmenin, günlük ezber miktarının kısıtlanması sebebiyle olduğunu ifade etmiştir. Bizzat kendisinin maksimum üç sayfa ezber yaptığını ve bu durumun hızın sonlanmasına yakın tolere edildiğini belirtmiştir. Aksi takdirde eğitime yeni başlayan öğrencilerin genellikle bir sayfa, çok zeki öğrencilerin ise en fazla iki sayfa ezberlemesine müsaade edildiğini vurgulamıştır.³⁸⁴

Ezber miktarının kısıtlanması kanaatimizce olumsuz etkilere yol açacaktır. Nitekim yukarıda hâfızlık sürecinin olabildiğince kısa tutulması gerektiğine değinilmiştir. Bu bağlamda gerek eğitim hayatının gerek sosyal hayatın hâfızlık eğitimi sebebiyle sekteye uğramaması bakımından öğrenciye kabiliyeti nispetince çığ sayfa ezberlemesine müsaade edilip en kısa sürede hızını tamamlamaya teşvik edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bu konudaki dezavantajlardan birisi de sûre ezberine odaklanılması ve Kur’an’ın tamamının ezberlenmesine yönelik ihmallerin söz konusu olabilmesidir. Hz. Peygamber’in Kur’an hâfızlarını ümmetinin en şereflieleri,³⁸⁵ yine hâfızları cennet

³⁸⁰ Osmanoğlu ve Özbek, *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 29.

³⁸¹ Zeynep Bakaç ve Mustafa Ulu, “Hafızlık Eğitiminin Bireyin Duygu Durumuna Etkisi”, *Erciyes Akademi*, C. 37, S. 4 (31 Aralık 2023): 1707.

³⁸² A.g.m., 1707-1708.

³⁸³ Mustafa Atilla Akdemir, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 23 Mayıs 2024., Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

³⁸⁴ Murat Serdar Şadoğlu, Mülakat: Nazile Nur Şahin, İstanbul, 7 Mayıs 2024.

³⁸⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-kebîr*, 12/125.

ehlinin reisleri³⁸⁶ olarak nitelendirmesi ve Kur'an hâfızlarına gösterilen saygının Allah'a duyulan saygıdan kaynaklandığını³⁸⁷ belirtmesi hâfızlık vazifesinin önemini gözler önüne sermektedir. Burada öne çıkan husus ise hâfızlıktan maksat, bazı âyetlerin ya da belirli sûrelerin ezberlenmesi değil Kur'an'ın tamamının ezberlenmesidir. Nitekim daha önce zikrettiğimiz hadiste Hz. Peygamber, zihninde Kur'an'dan bir şey bulunmayan kimseyi harabeye dönmüş eve³⁸⁸ benzetmiştir. Ancak burada Kur'an'dan bazı kısımları ezberleyenler değil Kur'an'ın bütünü ezberleyenler müjdelenmektedir. Dolayısıyla Kur'an'ın tamamını hıfz etmek ayrı bir değer taşımaktadır.

Elbette sûre ezberi yöntemi Kur'an'ın bütünü ezberlemeye gücü yetmeyenler ve günlük meşguliyetlerden dolayı fırsat bulamayanlar için aradaki mânevî bağları sıkı tutmak açısından oldukça önemlidir. Fakat yukarıda zikredilen hadislerde görüldüğü üzere Kur'an'ın tamamını hıfz etmek göz ardı edilemeyecek değere haizdir. Bu meyanda sûre ezberine verilen ihtimam ilâhî kelâmın bir bütün halinde ezberini ihmale yol açmamalıdır.

³⁸⁶ Taberânî, el-Mu'cemül'l-kebir, 3/144.

³⁸⁷ Buhârî, el-Edebü'l-müfred, 164.

³⁸⁸ Tirmizî, "Fedâil'ul-Kur'ân, 18.

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm, diğer kutsal kitaplardan farklı olarak tahrifata uğramamış ve ilâhî güçle korunması garanti edilerek günümüze kadar ulaşmıştır. İlâhî vahyin korunmasında birçok etken olduğu gibi en önemlilerinden birisi de hıfzedilmesidir. Nitekim vahyolduğu andan itibaren Hz. Peygamber tarafından ezberlenmeye başlamış olup asırlardır bu uygulama devam etmiştir. Böylece Kur'an ezberi zamanla sistemleşmeye başlamıştır. Nasıl ki Hz. Peygamber döneminde arz, semâ ve edâ teknikleri uygulanmışsa günümüzde de çağın şartlarına uygunluk arz eden yeni yöntemler üretilmeye başlanmıştır.

Genelde İslâm dünyasında özelde Türkiye'de Kur'an ezberinde çeşitli yöntemler kullanılmaktadır. Özellikle ülkemizde nasıl ortaya çıktığına dair kesin bilgi bulunmayan, hocadan görme yoluyla yaygınlaştığı belirtilen geleneksel yöntem uygulanmaktadır. Bu yöntemin niteliği ise son zamanlarda tartışma konusu olmuştur. Zira her ne kadar dili Arapça olmayanlar için sistematik bir uygulama gibi görülse de anlamdan tamamen uzak bu yöntem, Kur'an'ın tertibini bozması hasebiyle anlam karmaşasına sebep olması, lafzî ezbere odaklanması, bütüncül yaklaşımın sonucu olarak Kur'an hıfzından uzaklaşılması ve uzun yıllar sürmesi gibi olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Dolayısıyla günümüzde uygulanan yöntemlerin, zamanın imkânları ve şartları çerçevesinde gözden geçirilmesi ihtiyacı bizi bu çalışmaya sevk etmiştir.

Çalışmamızda Türkiye'de ve İslâm âleminde uygulanan hâfızlık yöntemleri ele alınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'de yaygın bir şekilde kullanılan geleneksel yöntem ve son zamanlarda bu yönetime alternatif olarak uygulanan tekrarlara göre yapılandırılmış, bilgisayarla, koro ve mûsikî makamlarla ve hafıza teknikleriyle hâfızlık yöntemlerine yer verilmiştir. Her ne kadar yeni yöntemler denenmeye çalışılsa da bu yöntemlerin sürekliliği ve elde edilen verim tartışma konusudur. Nitekim tekrarlara dayalı hâfızlık yöntemini, geleneksel yöntemden ayıran en önemli özellikleri hıfzı kısa sürede tamamlamaya odaklanması ve periyodik tekrarlardır. Ancak geleneksel yöntemde olduğu gibi sayfalar dönüş usulü ezberlenmektedir.

Dolayısıyla hâfızlık süreci kısa tutulmuş olsa da geleneksel yöntemde görülen birçok sorunu beraberinde taşımaktadır. Nitekim bu yöntem, tespit edebildiğimiz kadarıyla bir dönem uygulanmaya çalışılsa da devamlılık sağlanamamıştır. Bilgisayarla hâfızlık yöntemi ise nadiren bazı Kur'an kurslarında uygulanmıştır. Bu yöntem de ezberlenecek sayfanın bilgisayar yardımıyla dinlenmesi ve muhtemel hatalı ezberin önlenmesi açısından önemli görülmektedir. Ancak bazı aksaklıklar sebebiyle yöntem yaygınlaşmamıştır. Bir diğer uygulama koro ve mûsikî makamlarla hâfızlık yöntemidir. Son birkaç yılda yaygınlaşan bu uygulama diğer yöntemlere kıyasla devamlılık sağlamıştır. Zira yöntem üniversite ve lise öğrencileri için iki farklı kategoride denenmiş olup başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Son olarak hafıza teknikleriyle ezber yöntemi ise bireysel gayretlerle yeni yeni denenilen bir uygulamadır. Dolayısıyla yöntem yaygınlık gösterdiği takdirde avantajları ve dezavantajları sonraki dönemlerde görülecektir.

Türkiye dışındaki İslâm ülkelerinde ise cüz veya sûre ezberinin uygulandığı gözlemlenmektedir. Bu minvalde çalışmamızın üçüncü bölümünü hâfızlık eğitiminde sûre ezberi yöntemi oluşturmaktadır. Öncelikle sûre hâfızlığının literatürde karşılığı olmaması hasebiyle kavramın ifade ettiği anlama yer verilmiştir. Ardından tarihi incelenmiş olup bu bağlamda İslâm tarihinde okul statüsüne sahip Dârülerkam ve Suffe'deki Kur'an faaliyetleri ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye'de kullanılmaması sebebiyle sûre ezberi yöntemi ile hıfzını ikmal eden akademisyenlerle görüşmeler sağlanarak yöntemin uygulaması öğrenilmiş ve karakteristik özellikleri tespit edilmiştir. Türkiye'de temel olarak dönüş usûlü yöntemin uygulanması hasebiyle de sûre ezberi yöntemiyle mukayesesine değinilmiştir.

Sûre ezberi Türkiye dışında hemen hemen hâfızlık eğitimi veren bütün ülkelerde uygulanmaktadır. Ancak dönüş usûlü yöntem ile mukayese edildiğinde avantajlı yönleri ağır basmakta olup ülkemizde kökleşen yöntemin eksik yönlerini tamamladığı kanısına varılmıştır. Nitekim sûre ezberi yöntemiyle anlam bütünlüğü sağlandığı gibi Kur'an'ın sûre tertibine riayet edilmektedir. Böylelikle dönüş usûlünün en çok eleştiri alma sebebi olan anlam karmaşasının önüne geçilmektedir. Diğer yandan hâfızlık eğitim sürecinde, eğitimin yarıda bırakıldığı durumlarda ya da hıfzın tamamlanmasının ardından ezberin tekrarı önemli bir sorun teşkil etmektedir. Sûre ezberiyle eğitim sürecindeki tekrarların sıklığı, yarıda bırakıldığı durumlarda derli

toplu bulunan ezberin tekrar kolaylığı ve hızın tamamlanmasıyla sûre odaklı tekrarların büyük ölçüde bu sorunu çözeceği düşünülmektedir.

Bilindiği üzere ülkemizde beş, on veya yirmi cüz ya da yarım hâfızlık kategorileri bulunmamaktadır. Bu yaklaşımın sonucu olarak ya hep ya hiç tutumu benimsenmekte olup ezberden çekinilmesi hasebiyle Kur'an ile irtibatın zayıflamasına sebep olmaktadır. Sûre ezberi yöntemiyle Kur'an'ın tamamını ezberlemeye gücü yetmeyen bireyler için kısmî hâfızlık imkânı sağlanmaktadır. Böylece her yaş grubuna özel kabiliyetleri nispetince ezber programları, Kur'an ile manevî bağları güçlendirecek ve sûreyle ünsiyet kurulması bakımından sûre bilinci oluşturacaktır.

Bu itibarla sûre ezberi yöntemi Türkiye'de uygulanabilir bir model olup yeni bir açılım getirebilir. Ancak her yöntemde olduğu gibi geliştirilmeye muhtaçtır. Nitekim yoğun tekrarlar sebebiyle ham sayfa sayısının artmaması ve sûre ezberine odaklanıldığı takdirde Kur'an'ın bütünü hıfz etmekten uzaklaşılması gibi problemler ihtimal dahilindedir. Dolayısıyla bu hususlara dikkat edildiği ve geliştirildiği durumda sûre ezberi yöntemi, Türkiye'de hâfızlık müessesesi için yeni bir fırsat ve imkândır.

KAYNAKÇA

- Agâh, Mustafa. “Dini Bir Yapı Olarak Medrese ve Akademi”. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 28, S. 2 (2023): 1-15.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. thk. Şuayb el-Arnâvût ve diğerleri, 50 Cilt, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Akaslan, Yaşar. “Ashâb-ı Suffe'nin Kur'an ve Kıraat Tarihine Katkıları”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 53 (2022): 757-82.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metotları*, 3 bs. İstanbul: IFAV, 2021.
- . “Kur'an Ezberinde Kalite İhtiyacı ve Donanımlı Hafızlık”. *Usul İslam Araştırmaları*. C. 13, S. 13 (2010): 21-40.
- . Mülakat: Nazile Nur Şahin. İstanbul, 23 Mayıs 2024.
- Akıncı, Adem. “Kur'an'daki Kissalar ve Din Öğretimindeki Yeri”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 13, S. 13 (2004): 42-64.
- Akkaya, Veysel. “Günümüz Kuran Öğretiminin Bütüncül Bir Yaklaşımla Yeniden Yapılandırılmasına Bir Bakış”. *Usul İslam Araştırmaları*. C. 39, S. 39 (2023): 81-102.
- Algur, Hüseyin. *Hafızlık Eğitimi Alan Bireylerin Motivasyon ve Psiko-Sosyal Durumları*, 1 bs. İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2019.
- Altıkulaç, Tayyar. “Nâfi‘ B. Abdurrahman”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/287-289.
- Altun, Hilmi Kemal. “Bir Kelam Problemi Olarak İlâhî Vahyin Korunmuşluğu Meselesi”. *Kelâm Araştırmaları Dergisi*. C. XIX, S. 2 (2021): 471-93.

- Arslan, Gülsüm. *Örgün Eğitim Kapsamında Hâfızlık: İstanbul Sabahattin Zaim Üniverstesi ve İstanbul Şehit Tolga Ecebalın Kız Anadolu İmam-Hatip Lisesi Örneği*, 1 bs. İstanbul: Ravza Yayınları, 2021.
- Ata, Mehmet Mahfuz. “Kur’an Öğretim Yöntem ve Teknikleri Problem ve Çözüm Yolları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 30 (2013): 167-89.
- Atik, M. Kemal. “Abdullah b. Mes’ud ve Mushafının Kur’an Tarihindeki Yeri”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 5 (2005): 1-64.
- Atmaca, Gökhan. “Hz. Ömer’in Kur’ân’ı Anlama ve Yorumlama Yöntemleri”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 13, S. 24 (2011): 53-84.
- Aybey, Salih. “Hafızlık Eğitiminde Yeni Bir Tecrübe: Örgün Eğitimle Birlikte Hafızlık -Önemi, Problemleri ve Beklentiler-”. *EKEV Akademi Dergisi*. S. 82 (2020): 383-412.
- Aydın, Mehmet Zeki. “Hafızlıkta Güdülenme ve Hafızlık Eğitimini Destekleyen Öğretim Yöntem, Teknik ve Etkinlikler”. *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*. (2021): 289-305.
- Aydınlı, Abdullah. “Ebü’d-Derdâ”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/310-311.
- Bakaç, Zeynep ve Mustafa Ulu. “Hafızlık Eğitiminin Bireyin Duygu Durumuna Etkisi”. *Erciyes Akademi*. C. 37, S. 4 (2023): 1703-24.
- Baktır, Mustafa. “Suffe”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/469-470.
- Baş, Erdoğan. *Kur’ân’ı Okuma-Okutma ve Anlama Üzerine*, 2. bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2022.
- Birişik, Abdülhamit. “Sûre”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/538-539.
- Bozkurt, Nebi. “Hâfız”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/74-78.س
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail İbrâhîm. *el-Câmi’u’s-Sahîh*. Nşr. Mustafa Dîyb el-Buğâ. 7 Cilt, 5. Baskı, Dımaşk: Darû el-Yemame, 1414/1993.
- . *el-Edebü’l-Müfred*. thk. Semîr Emîn ez-Zehîrî. 1. Baskı, Riyâd: Mektebetü’l-Meârif lin-Neşr vet-Tevzî’, 1419/1997.

- Cebeci, Suat ve Bilal Ünsal. “Hafızlık Eğitimi ve Sorunları”. *Değerler Eğitimi Dergisi*. C. IV, S. 11 (2006): 27-52.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*, C. 3. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1971.
- Coşkun, Muhammed. “Kıraatten Tilâvete: Bir Kur’ân Okuma Pratiği Olarak Tilâvet Üslûbunun Mahiyeti Üzerine”. *Tefsir Araştırmaları Dergisi*. C. VII, S. 2 (2023): 721-42.
- Çakıcı, İrfan. “Kur’ân’ın Korunmasında Hıfz ve Kitâbet”. *e-Şarkiyat: İlmî Araştırmalar Dergisi*. C. XI, S. 24 (2019): 573-97.
- Çakır, Mesut ve Yavuz Horoz. “Hafızlığı Teşvik Eden Hadisler Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 5, S. 9 (2018): 118-40.
- Çalışkan, İsmail. *Tefsir Tarihi*, 4. bs. Ankara: Bilay, 2021.
- Çaylı, Ahmet Fatih. “Kur’ân Kursu Öğreticilerine Göre Hafızlık Öğretimi Ve Problemleri (Göller Bölgesi Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Çelik, Yılmaz. *İslâm’da Sosyal Hizmetler: Hz. Peygamber Dönemi*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2017.
- Çetin, Basri. "Asr-ı Saâdet'te Suffe; Doğuşu, Önemi Ve İşlevi" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Dağ, Mehmet. *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım: -İhticâc Bağlamında-*, 3 bs. İstanbul: İSAM Yayınları, 2022.
- Darman, Mohammad Anwar. “Son Yüzyılda Afganistan’da Kur’ân ve Kıraat Eğitimi (Hâfızlık ve Kurrâlık Müessesesi)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- Dartma, Bahattin. “Günümüzdeki Hâfızlık ile Asr-ı Saâdetteki Hâfızlığın Karşılaştırılması”. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 29 (2013): 179-92.
- Demir, Zakir. “Kur’an Lafızlarının Aidiyetine Dair Tefsir Geleneğindeki Tartışmalar ve Bunların Kritiği”. *Kelâm Araştırmaları Dergisi*. C. XX, S.1 (2022).

- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*, 14 bs. İstanbul: IFAV, 2021.
- . *Tefsir Usûlü*, 103 bs. M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı yayınları. İstanbul: IFAV, 2022.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü Program Geliştirme Daire Başkanlığı, "Hafızlık Eğitimi Programı", (Ankara: 2021)
- Elik, Hasan. *Kur'ân'ın Korunmuşluğu*, 5 bs. İstanbul: IFAV, 2021.
- Ergin, Nurullah. "Ulûmu'l Kur'an Bağlamında Hz. Mûsa Kıssası" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Göksoy, İsmail Hakkı. "Malezya". *DİA*. (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/486-493.
- Gözütok, Şakir. "Resulullah (s.a.v) Döneminde İlköğretim Kurumları ve İşlevleri". *Dinî Araştırmalar*. C. I, S. 2 (1998): 165-98.
- Gündoğdu, Yusuf Bahri. "Mescitlerin Ayrılmaz Bir Unsuru Olarak Eğitim". *The Journal of Academic Social Science Studies*. 2016.
- . "Suudi Arabistan'ın İhl'si: Hafızlık Okulları". *Geleceğin İnşasında İmam-Hatip Okulları*. II (2017): 117-28.
- Güner, İbrahim. "Senegal". *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/514-515.
- Hamidullah, Muhammad. *İslâm Peygamberi*. çev. Salih Tuğ. C. 2. Ankara: İrfan Yayınevi, 2003.
- Habib, el-Hasan Sid Ahmed. Mülakat: Nazile Nur Şahin. İstanbul, 22 Şubat 2024.
- Hıdır, Özcan. *Yahudi Kültürü ve Hadisler: (İsrailiyyat-Hadis İlişkisi)*, 5 bs. İstanbul: İnsan Yayınları, 2020.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Asfiyâ*. thk. Sâmî Enver Câhîn. Kahire: Dârû'l-Hadîs, 2009.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh. *et-Tabakâtü'l-Kübra*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektûbetü'l-Hâncî, 2000.
- Kablan, Süleyman. "Kur'ân-ı Kerîm Hafızlığının Desteklenmesi ve Geliştirilmesi Alanında Eğitim Teknolojileri Kullanımı Merkezli Bir Öneri". *Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. V, S. 2 (2021): 739-65.

- Kahraman, oşkun. “Avrupa’da Hafızlık Eğitimi ve Kur’an Tilaveti Yarışmaları (IGMG Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Kalemlı, Yusuf. “Viyana Hafızlık Okulu ve Avrupa İçin Örneklıği” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- Kalender, Ruhi. “Musiki ve İnsan”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 37, S. 3-4 (1997): 263-72.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. “Ebû Hüreyre”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/160-167.
- . “Habbâb b. Eret”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/340-341.
- Kara, Abdullah ve Hilal Kara. *Ashâb-ı Suffe*, 3 bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2023.
- Karakaya, Ayşe. “Türkiye’de Hıfz Eğitimi- Ankara Örneği-” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- Karaosman, Muhammet. “İlahî Kelamın Muhafazasına Farklı Bir Yaklaşım: Konu ve Anlam Merkezli Hafızlık Önerisi”. *Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. C. I, S. 1 (2017): 39-48.
- Kavas, Ahmet. “Senegal”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/515-518.
- . “Somali”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/373-376.
- Kılavuz, M. Akif. “Çocuğun Dini Eğitimi ve Öğretiminde Bilgisayarın Yeri ve Önemi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 7, S. 1 (1998).
- Kızılaslan, İshak. “Endonezya Tecrübesi Örneklığinde İslam Ülkelerinde Kur’an Tedrisatı”. *Tokat İlmıyat Dergisi*. C. 9, S. 2 (2021): 487-509.
- . “Tarihi Süreçleri Bağlamında Sudan’da Kur’an Eğitimi ve Türkiye’deki Kur’an Kursu Tecrübesi ile Karşılaştırması”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. C. 3, S. 2 (2022): 190-211.
- Koyuncu, Recep ve Mohammad Anwar Darman. “Afganistan’da Kur’ân ve Kıraat Eğitimi: Son Yüzyıl Ölçeğinde Bir İnceleme”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. S. 50 (2020): 81-101.

- Köksal, Asım. “Dârülerkam”, *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/520-521.
- Köksal, Aydoğan. “Somali”. *DİA*. (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/372-373.
- Körükçü, Saliha. “Kur’ân’ın Temel Mesajları Bağlamında İbrahim Sûresi”
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2023.
- Kur’ân-ı Kerîm Meâli*, çev. Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayınları, 12. Baskı, 2006.
- Kurt, Yaşar. “Kur’an’ın Korunmasında Hafızlık Müessesesi”. *Hitit Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. XI, S. 22 (2012): 229-51.
- Leenda Abdelazee Al Masri ve Bey Zekkoub Abdelali. “Ehemmiyetü Rabbu Hıfzı'l
Kur’âni'l-Kerîm bi't-Tefsîr lede'l-Etfâl: Dirâsetü Meydaniyetü alâ Merkezi
Tahfizi'l-Kur’ân fi'r-Riyâd bi's-Suudiyye”. *Zenodo*, 17 Nisan 2019.
- Marega, Abdou Wadoud. “Türkiye ve Senegal’de Takip Edilen Hafızlık Programının
Karşılaştırılması”. Marmara Üniversitesi, 2020.
- Mete, Elif. “Proje İmam Hatip Ortaokullarındaki Hafızlık Eğitimi ve Diyanet İşleri
Başkanlığı’na Bağlı Kur’an Kurslarında Yürütülen Hafızlık Eğitimi
Süreçlerinin Karşılaştırılması (İstanbul Avrupa Yakası Örneği)”. Thesis,
Marmara Üniversitesi, 2022. (TDV İslâm Araştırmaları Merkezi).
- Nisâbüri, Ebû Abdillâh el-Hâkim. *el-Müstedrek ‘ale's-Sahîhayn*. thk. Mustafa
Abdulkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- Osmanoğlu, Cemil ve Ferda Aslan. “Hafızlık Öğrencilerinin Çalışma Alışkanlıkları
Üzerine Bir Araştırma”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.
S. 47 (2019): 175-232.
- Osmanoğlu, Cemil ve Ömer Özbek. *Hafızlık Eğitimi Üzerine Araştırmalar*, 1 bs.
Kimlik, 2019.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*, 11 bs. Ankara: Türkiye Diyanet
Vakfı, 2020.
- Özbek, Ömer. “Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri”. *Bilimname: Düşünce
Platformu*. S. 29 (2015): 183-209.

- Özdemir, Beytullah. “Ürdün’de Yürütülen Kıraat ve Mushaf Basımı Çalışmaları” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- Öztürk, Mustafa. *Kur’ân, Vahiy, Nüzul*, 3 bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Pişgin, Yasin. *Fatiha Suresi Tefsiri Yedi Ayet Yedi Şahsiyet*, 1 bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2024.
- . *Kur’ân’ın Kalbine Yolculuk*, 3 bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2021.
- . *Mısır’a Sultanı Kuyudan Gelir*, 1 bs. İstanbul: Timaş Yayınları, 2022.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur’ân*, 3 bs. Tahran: Dâru'l-İhsân, 2003.
- Solmaz, Mekki. “Kur’ân’da Birey ve Toplumun İnşâsı”. *Batman Akademi Dergisi*. S. 6, S. 1 (2022): 28-48.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. “Mahfuzat: Batı Afrika’da bir İslam Cumhuriyeti: Moritanya”. *Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 2, S. 1 (2016): 135-57.
- Suyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*. thk. Ebû'l-Fazl İbrâhim. Kahire: Dâru't-Türas, 1985.
- Şadoğlu, Murat Serdar. Mülakat: Nazile Nur Şahin. İstanbul, 7 Mayıs 2024.
- Şahin Aynur, Hatice. *Çeşitli Yönleriyle Hafızlık Eğitimi*. 1. bs. İstanbul: Dem, 2021.
- . *Kur’an Hıfzı Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, 1 bs. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.
- Şahin, Hatice. “Başlangıcından Günümüze Kadar İslam Coğrafyasında Hafızlık Tedrisatı”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. C. XI, S. 2 (2011): 199-220.
- Şakar, Hatice Meryem. *Hafızlığın Tarihçesi ve Usûlü*, İstanbul: Işık, 2015.
- Şakar, Zübeyde. “Kur’an’ın Cem’inde ve Devamında Hafızlığın Yeri ve Rolü” Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Şekerci, Abdulkadir. “Hafızlık Eğitiminde Kur’an Kursu Terki” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tez. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021.

- Şekerci, Abdulkadir ve Ahmet Çakmak. “Hafızlık Eğitiminde Kur’an Kursu Terki”. *Hitit İlahiyat Dergisi*. C. 22, S. 1 (2023): 359-92.
- Şen, Abdulsamet. “Hz. Peygamber’in Kur’an Öğretme Metodu” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. *Câmi'ul-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2001.
- Temel, Nihat. “Kur’an Talimi ve Hafızlık Eğitimi”. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*. S. 18 (2007): 35-60.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. *Câmi'u'l-Kebîr (Sünen)*. thk. Abdurrahman b. Abdullah b. Akîl. 5 Cilt, 2. Baskı, Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1437/2016.
- Tuncel, Emrullah. *Kur'ân Öğretiminde Metodoloji (Strateji-Yöntem ve Teknikler)*, 1. bs. İstanbul: IFAV, 2023.
- . “Uluslararası İlahiyat Programı (UIP) Öğrencilerinin Kur’an Okuma ve Tecvid Dersine Yönelik İlgi, Hazırlık, Algı, Tutum ve Beklentileri -Müif Ölçeğinde-”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 12, S. 24 (2023): 723-53.
- Tunç, Yasemin. “Kur’an Hafızlığı ve Müslümanın Dinî Hayatındaki Önemi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- Tunçer, Mustafa. “Nitelikli Hâfızlık Eğitiminde Ezberin Mana İle Bütünleştirilmesinin Önemi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*. C. 20, S. 2 (2020): 615-35.
- Uğur, Elif ve Cemil Osmanoglu. “Paydaşlarına göre örgün eğitimle birlikte hafızlık uygulamasının değerlendirilmesi”. *Bilimname*. S. 41 (2020): 903-56.
- Ünsal, Bilal. “Günümüz Kur’ân Kurslarındaki Hafızlık Eğitimi ve Problemleri (İstanbul Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Varol, M. Bahaüddin. “Hulefâ-i Râşidîn Dönemi Eğitim ve Öğretim Faaliyetlerine Genel Bir Bakış (II) (Eğitim-Öğretim Kurumları ve Metodları)”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. 11, S. 11 (2001).

Yıldırım, Muhammed Emin. *Nebevî Eğitim Modeli Dârü'l-Erkam Vahyin Nüzûl Sürecinde Şahsiyet Eğitimi*, 15 bs. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.

Yılmaz, Zehra ve İshak Özgel. “Lafız-Mana Açısında Kur’ân”. *EKEV Akademi Dergisi*. S. 89 (2022): 401-19.

Zengin, Zeki Salih. “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Kur’an Kurslarının Kurulması ve Gelişimi”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C. XI, S. 2 (2011): 1-24.

“75 Günde nasıl hâfiz olunur?”, https://www.youtube.com/watch?v=i6fYwOQgRlA&list=PLns7Jmm7BK80HI020_n e1d-IDnRwL4ve3&index=7 [13.01.2024].

“Hafıza uzmanına sorduk -Bu tekniği bilen kitap bile ezberler!”, <https://www.youtube.com/watch?v=qgHT5Qf36mA> [15.01.2024].

ÖZGEÇMİŞ

Nazile Nur ŞAHİN

A.EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi/ Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı, 2024, İstanbul

Lisans: Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, 2021, Erzurum.

B.YAYINLARI

Nazile Nur Şahin “Sure Hafızlığı Yönteminin İncelenmesi” 7. Ulusal Başkent
Disiplinlerarası Bilimsel Çalışmalar Kongresi Bildiri Kitabı, 20-21 Eylül 2024,
(Ankara: İksad Publications, 2024): 54.